

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра практичної та клінічної психології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Особистісні якості психолога як підґрунтя професійної реалізації»
«Personal qualities of a psychologist as a basis for professional realization»

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальність 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»
Берлінська Алла Федорівна

Керівник: к.психол.н., доц.
Юнг Н.В.

Рецензент: к.психол.н., доц. кафедри
загальної та диференціальної психології
Державного закладу «Південноукраїнський
Національний педагогічний університет
ім. К.Д. Ушинського»
Ульянова Т.Ю.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 2024

Завідувач кафедри

Захищено на засіданні ЕК № _____
протокол № _____ від _____ 2024
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК

(підпис) Литвиненко О.Д.
(ПІП)

(підпис) _____
(ПІП)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	131
ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ОСОБИСТІСТЬ ПСИХОЛОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	7
1.1. Критерії професійної придатності практичного психолога	7
1.2. Специфіка професійно важливих якостей, необхідних для успішної діяльності практичного психолога	13
1.3. Особливості особистісного розвитку психолога у ВНЗ як запорука успішності його подальшої професійної діяльності.....	22
Висновки до 1 розділу	29
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	31
2.1. Організація та вибірка дослідження.....	31
2.2. Опис та обґрунтування використаних методик	32
Висновки до 2 розділу	42
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАЖЛИВИХ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ПСИХОЛОГІВ.....	44
3.1. Результати емпіричного дослідження.....	44
3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	69
3.3. Рекомендації щодо розвитку професійно важливих якостей психолога.....	88
Висновки до 3 розділу	95
ВИСНОВКИ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	102

ВСТУП

Актуальність проблеми. Особистісні якості психолога відіграють ключову роль у його професійній діяльності та значною мірою визначають ефективність надання психологічної допомоги. У сучасних умовах, коли зростає попит на кваліфікованих фахівців у сфері психології, питання про те, які саме риси сприяють успішній професійній самореалізації, набуває особливого значення. Здатність психолога встановлювати довірливі стосунки, виявляти емпатію, толерантність та емоційну стабільність є не просто професійними вимогами, а основою його взаємодії з клієнтами.

Крім того, високий рівень самосвідомості, стресостійкість, етична відповідальність і готовність до постійного розвитку є критично важливими для досягнення успіху в психологічній практиці. Особливо це стосується роботи з різними категоріями клієнтів, де важливо вміти адаптуватися до їхніх потреб і вчасно пропонувати ефективні рішення.

Актуальність дослідження також підкріплюється необхідністю вдосконалення програм підготовки психологів у вищих навчальних закладах, що має на меті не лише передачу теоретичних знань, а й розвиток особистісних якостей, важливих для професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Дослідженню проблеми розвитку особистісних якостей психолога, необхідних для його професійної самореалізації, присвятили свої праці багато українських учених, серед яких І.М. Грицюк [6], А.І. Іващенко [8], О.М. Кокун [10], О.Б. Колодич [11], Г.А. Кошонько [13], С.Д. Максименко [17], М.О. Марценюк [18], Т.Л. Надвинична [21; 22], В.Г. Панок [25], Н.В. Перегончук [26], В.В. Роман [29], Д.Д. Романовська [30], Р.І. Сірко [32], О.М. Цільмак [40] та інші. Також це питання досліджується такими зарубіжними вченими, як: В.В. Caza [50], Н.І. Eysenck [53], О. Gelo [54], D. Rathore [61], S. Shubert [66], D. Toubassi [69] та іншими.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження впливу особистісних якостей психолога на його професійну реалізацію.

Досягнення зазначеної мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- визначити критерії професійної придатності практичного психолога;
- розглянути специфіку професійно важливих якостей, необхідних для успішної діяльності практичного психолога;
- охарактеризувати особливості особистісного розвитку психолога у ВНЗ як запоруку успішності його подальшої професійної діяльності;
- провести емпіричне дослідження впливу особистісних якостей на професійну самореалізацію психолога;
- розробити рекомендації щодо розвитку особистісних якостей, які сприяють успіху в діяльності практичного психолога.

Об'єктом роботи є особистісні якості психолога, які визначають його здатність до професійної діяльності.

Предметом роботи є вплив особистісних якостей психолога на професійну реалізацію.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань було застосовано комплексний підхід, який полягав у поєднанні теоретичного аналізу наукових джерел із застосуванням констатуючого експерименту, а також методи: *спостереження* (для фіксації поведінкових проявів і реакцій учасників дослідження в реальних ситуаціях), *бесіди* (для глибшого розуміння суб'єктивних думок і досвіду учасників), *статистичні методи опрацювання інформації* (для кількісного аналізу та інтерпретації отриманих даних) і *стандартизовані опитувальники* (для оцінювання особистісних якостей і рівня їхнього впливу на професійну реалізацію).

Дослідження важливих особистісних якостей психолога здійснювалося за допомогою створеного нами опитувальника, а також стандартизованих методик, серед яких: «Методика вивчення темпераменту» Г. Айзенка, «Міні-

мульт», «Шкала доброзичливості» Д. Кемпбелла, «Тест на прийняття інших» В. Фейя та методика «Неповного речення» Дж.Б. Роттера (RISB).

Експериментальна база дослідження. На першому етапі проводився аналіз наукової літератури, що стосується особистісних якостей психологів та їхнього впливу на професійну діяльність. Було відібрано методики, які найкраще підходять для вивчення цього питання.

На другому етапі, у період з 01.09.2024 по 01.10.2024 року, проводилося емпіричне дослідження. Опитування проводилися в онлайн- (Google Forms) і офлайн-форматах серед двох основних груп: потенційних клієнтів психологічних послуг (65 респондентів) і студентів-психологів (65 респондентів). Мета першої групи – визначити особистісні якості, які клієнти вважають важливими для психологів. Серед студентів-психологів було проведено методики для визначення основних психологічних параметрів. На цьому етапі також проводився аналіз та систематизація отриманих первинних даних, їх статистична обробка, а також було розроблено рекомендації для вдосконалення підготовки студентів-психологів, акцентуючи увагу на розвиток особистісних якостей, які є критично важливими для успіху в їхній професійній діяльності. Аналіз отриманих результатів здійснювався комплексом сучасних методів математичної статистики, зокрема t-тестом, тестом Манна-Уїтні та ANOVA.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення процесу професійної підготовки психологів у ВНЗ, а також для розроблення програм розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної професійної самореалізації. Крім того, матеріали можуть бути використані під час написання кваліфікаційних і наукових робіт із психології, зокрема тих, що стосуються професійної підготовки та особистісного розвитку майбутніх психологів. Дослідження також може слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень і

проєктів, спрямованих на вивчення зв'язку між особистісними якостями та професійною ефективністю у сфері практичної психології.

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями. Дослідження складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Загальна кількість сторінок – 107, з яких 100 – основний текст. У роботі наведено 15 таблиць та 7 рисунків. У списку використаної літератури 70 найменувань.

РОЗДІЛ І. ОСОБИСТІСТЬ ПСИХОЛОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Критерії професійної придатності практичного психолога

В наш час професійна придатність не обмежується лише рівнем академічної підготовки. Світова практика підтверджує, що лише ті фахівці, які мають високі показники психологічного благополуччя, здатні бути ефективними в ролі психологічних діагностів, консультантів і терапевтів. Проте варто зазначити, що в літературі існують і протилежні думки: деякі автори стверджують, що особи, які самі пережили психологічні труднощі, але змогли їх подолати, можуть успішно надавати психологічну допомогу іншим, якщо володіють перевіреними психологічними технологіями. Це свідчить про те, що досвід особистих труднощів може стати цінним ресурсом у професійній діяльності психолога, якщо він поєднується з відповідними знаннями та навичками.

Останніми роками такі українські дослідники, як Л. Я. Галушко [5], М.С. Маїк [16], С.Д. Максименко [17], М.А. Орап [23], В.Г. Панок [25] та інші, активно обговорюють питання створення моделі особистості практичного психолога. Подібні питання також розглядаються зарубіжними вченими, серед яких Г. Айзенк [53], О. Гело [54], А.Г. Маслоу [58], К. Роджерс [62; 63], а також Д.Е. Штуббе [67], які досліджують особистісні характеристики психологів та їхній вплив на терапевтичну ефективність, етичні стандарти та професійну компетентність. Вчені припускають органічне поєднання професійних якостей з особистісною спрямованістю. Практика показує, що навіть наявність високої психологічної компетентності, включно з системою знань, умінь і навичок, не гарантує, що особистість психолога буде гуманною і чутливою. Таким чином, важливо забезпечити баланс між професійним

розвитком і розвитком особистісних якостей, щоб мати можливість ефективно і з чутливістю взаємодіяти з клієнтами.

Українські дослідники Р.І. Сірко та І.В. Кульчицька у своїй статті підкреслюють, що для психолога-професіонала важливими є два ключові параметри особистості:

- 1) досконале володіння теоретичними знаннями і способами роботи;
- 2) здатність до швидкої адаптації [32, 588].

Для досягнення високого рівня професіоналізму психолога необхідно забезпечити системний підхід і науковий універсализм у процесі професійної та особистісної підготовки. Це включає інтеграцію теоретичних знань із практичним досвідом, а також розвиток особистісних якостей, що сприяють успішній професійній діяльності. Такий підхід дає змогу створити комплексну основу для формування кваліфікованого фахівця, здатного ефективно справлятися з різноманітними викликами у своїй роботі.

Аналіз теоретичної літератури показав, що загалом дослідники визначають професійну придатність особистості психолога за такими критеріями:

– *Фізичний стан.* Дослідниця С. Статкевич зазначає, що «необхідність його врахування зумовлена <...> зв'язком між деякими соматичними захворюваннями (виразка, діабет, серцево-судинні захворювання тощо) і рисами характеру людини» [34, 220]. Психолог також повинен мати сильну енергетику і вміти ефективно її відновлювати, інакше професійна діяльність може негативно вплинути на його здоров'я. Крім того, існують певні фізичні обмеження, які можуть бути несумісними з посадою практикуючого психолога. До таких обмежень належать серйозні порушення здоров'я, значні косметичні дефекти, а також порушення мови, які можуть перешкоджати успішному виконанню професійних обов'язків. Важливо, щоб психолог-практик мав не тільки необхідні професійні навички, а й відповідний фізичний стан, який дає змогу йому ефективно взаємодіяти з клієнтами.

– *Психічне здоров'я* належить до надзвичайно важливих вимог, оскільки психологічними спеціальностями часто прагнуть оволодіти акцентуйовані особистості або люди з помітними особистісними проблемами, які переноситимуть на роботу свої власні проблеми [6, 37]. Це може не лише знизити ефективність їхньої роботи, а й створити потенційну загрозу для клієнтів, оскільки такі особистості підсвідомо впливатимуть на терапевтичний процес. Унаслідок цього якість допомоги може бути спотворена, а сама діяльність – завдати шкоди тим, хто звертається за підтримкою.

– *Інтелект*, зокрема його вербальний компонент, є надзвичайно важливим для ефективної діяльності психолога. Дослідники І.М. Грицюк та Л.І. Магдисюк пишуть: «досвід засвідчує, що практикуючі спеціалісти з показниками інтелекту нижче середнього, як правило, мають багато ускладнень у роботі» [6, 37]. Інтелект відіграє ключову роль у здатності аналізувати риси та якості особистості, долати стереотипи, як особистісні, так і професійні, а також у розумінні поведінки інших людей. Він є центральним механізмом, що дає змогу психологу глибше проникати у внутрішній світ клієнта. Особливо важливе значення має соціальний інтелект, який сприяє успішній взаємодії з клієнтами та забезпечує ефективне сприйняття і реагування на соціальні сигнали та контексти.

– *Система механізмів особистісної регуляції та емоційної витривалості* [18, 60] охоплює комплекс психологічних і поведінкових стратегій, які дають змогу людині ефективно контролювати свої емоції, реагувати на стресові ситуації та зберігати внутрішню рівновагу. Ця система забезпечує стійкість особистості до зовнішніх і внутрішніх викликів, дає змогу адаптуватися до мінливих умов і підтримувати продуктивність навіть у складних ситуаціях. Особистісна регуляція включає здатність до самоаналізу, самоконтролю та корекції поведінки, що сприяє ефективному управлінню емоційними станами. Емоційна витривалість, своєю чергою, виявляється в умінні зберігати спокій і цілеспрямованість, не піддаватися емоційним

коливанням і стресу, що надзвичайно важливо для успішного професійного й особистісного розвитку.

– *Особливості мотиваційної сфери* практичного психолога відіграють важливу роль у визначенні його професійної придатності. Психологічна діяльність значною мірою мотивується інтересом до інших людей і прагненням допомагати їм у розв'язанні проблем, пов'язаних зі спілкуванням, життєвою діяльністю, і загалом з поліпшенням якості життя. Як зазначає Г.П. Пустовіт, цей інтерес «виникає на основі пізнавального захоплення (прагнення) <...> може перерости у стійку особистісну потребу в активному, діяльному ставленні до свого предмету, в нахил» [27, 6]. Тобто, бажання психолога допомагати іншим може бути пов'язане з його власними процесами самопізнання та самовдосконалення, що дає змогу фахівцеві не лише краще розуміти потреби своїх клієнтів, а й пропонувати глибші та ефективніші шляхи розв'язання їхніх проблем, використовуючи власний досвід як важливий ресурс у професійній діяльності.

Крім того, як вважає Ю.Б. Хорощак, «основу мотиваційної сфери повинна складати гуманістична спрямованість особистості» [39, 25]. Дане поняття включає кілька особистісних якостей і рис, здебільшого мотиваційного та світоглядного характеру. Серед них: альтруїстичні настанови, ролі та позиції в міжособистісному спілкуванні, високий рівень професійної мотивації, домінування пізнавальних, альтруїстичних та емпатичних мотивів у роботі з клієнтами, готовність до співпраці з ними та орієнтованість на досягнення позитивних результатів.

Також ключовим умінням для майбутнього психолога є комунікативна компетентність. Це поняття походить від латинських слів «communico» («роблю загальним, зв'язую, спілкуюся») і «competens» («здатний»), і охоплює сукупність знань про норми й правила ефективної комунікації, таких як ведення діалогу, участь у суперечках, проведення переговорів та інші аспекти міжособистісного спілкування.

За визначенням В.В. Роман, комунікативна компетентність – «це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування» [29, 328].

Комунікативна компетентність формується як через безпосередню взаємодію, завдяки досвіду спілкування між людьми, так і через опосередковані джерела, такі як література, театр і кіно. Ці джерела надають інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії та способи їх вирішення. Оволодіння комунікативними навичками передбачає запозичення культурних засобів для аналізу комунікативних ситуацій, як у словесних, так і візуальних формах, що дає змогу людині не тільки розвивати власні навички спілкування, а й ефективно використовувати здобуті знання для поліпшення міжособистісних взаємодій.

Український дослідник Г.А. Кошонько виокремлює наступні складові комунікативної компетентності:

- орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда;
- спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища;
- адекватна орієнтація людини в самій собі – власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації;
- готовність і уміння будувати контакт з людьми;
- внутрішні засоби регуляції комунікативних дій;
- знання, уміння і навички конструктивного спілкування ;

– внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії [13, 41].

Отже, комунікативна компетентність є складним структурним феноменом, що містить у собі не тільки цінності, мотиви та установки, а й соціально-психологічні стереотипи, знання, уміння та навички. Вона є критично важливою для практичного психолога, оскільки безпосередньо впливає на якість взаємодії з клієнтами. Ефективна комунікація дає змогу психологу точно розуміти потреби та проблеми клієнтів, що сприяє правильному вибору методів і технік для допомоги. Здатність адаптувати стилі спілкування до різних ситуацій та особистостей допомагає забезпечити підтримку, яка відповідає індивідуальним потребам кожного клієнта. Крім того, комунікативна компетентність допомагає у збереженні довіри та встановленні емоційного контакту, що є важливим для успішного терапевтичного процесу. Уміння ефективно висловлювати свої думки та слухати інших також сприяє більш конструктивному вирішенню конфліктів і проблем. Загалом, високий рівень комунікативної компетентності є підґрунтям для професійного розвитку психолога та забезпечує успіх у його практичній діяльності.

Отже, професійна придатність практичного психолога залежить не лише від академічних знань, а й від розвитку особистісних якостей та комунікативних навичок. Баланс між професійними знаннями та особистісним розвитком є критичним для ефективної взаємодії з клієнтами та забезпечення якісної допомоги.

1.2. Специфіка професійно важливих якостей, необхідних для успішної діяльності практичного психолога

Підготовка висококваліфікованих фахівців залишається одним із ключових завдань української освіти, що має спрямовувати свої зусилля на формування професіоналів, здатних відповідати як актуальним, так і майбутнім вимогам суспільного та економічного розвитку країни. У своїй професійній діяльності психолог стикається з різними психічними та іншими аспектами суспільного й особистого життя, від яких залежить людська доля, а інколи й саме життя. Високий рівень професіоналізму у розв'язанні професійних завдань значною мірою визначається особистістю психолога та рівнем розвитку його професійно важливих якостей, які необхідно формувати ще під час навчання у вищій школі.

На важливість дослідження проблеми формування професійно важливих якостей у майбутніх психологів вказують українські психологи Т.Є. Гура [7], О.М. Коропецька [12], О.А. Молдованова [20], Г.В. Руда [31], Т.Є. Тітова [38], О.М. Шевцова [41], Н.Ф. Шевченко [42; 43] та інші. Крім того, це питання також активно досліджується зарубіжними вченими, такими як Д. Гранелло [55], М.Т. Колеманом [51], Е.Я. Лангером [57], Дж.К. Норкроссом [59], В. Парсоном [60], Д. Раторе [61] та іншими.

Українська дослідниця Д.Д. Романовська відзначає, що «успішність професійної діяльності психолога залежить не лише від володіння сукупністю спеціальних знань і вмінь, але значною мірою – також від рис особистості психолога, рівня їх розвитку й усвідомлення Я-образу професіонала майбутніми фахівцями» [30, 44]. Дослідниця пропонує модель цілісного образу професіонала для майбутніх психологів, яка охоплює соціально-культурний та особистісно-професійний рівні.

Професійне становлення сучасного практичного психолога має базуватися на застосуванні особистісного підходу як ключового психолого-

педагогічного принципу в організації профільної та професійної підготовки спеціаліста [30, 44]. Цей підхід є одним із важливих наукових принципів, що забезпечує цілісне і гармонійне розуміння, пізнання, розвиток і самореалізацію особистості, поєднуючи соціально-дослідницький і практичний аспекти професійної підготовки [30, 44].

Оскільки ефективна підготовка психологів обов'язково передбачає ретельне вивчення їхніх особистісних і професійних якостей, важливо звернути увагу на думку Д.Д. Романовської, яка виокремлює такі чинники, що впливають на формування стилю діяльності: морфофункціональні особливості, нейродинамічні характеристики, властивості темпераменту, вольові якості, здібності та стійкість до несприятливих станів [30, 44]. При цьому в різних людей при виборі стилю діяльності можуть домінувати різні чинники. Вочевидь, внутрішні диспозиції, що визначають вибір тактики і стратегії поведінки, не залежать безпосередньо від соціокультурного середовища.

Аналізуючи вищезгадані чинники, слід звернути увагу на поняття «професійно важливих якостей» (ПВЯ) особистості психолога. Дослідниця О.Б. Колодич визначає термін як: «уся сукупність психологічних якостей особистості, а також цілий ряд фізичних, антропометричних, фізіологічних характеристик людини, які визначають успішність навчання і реальної діяльності, отримали назву «професійно важливі якості» суб'єкта діяльності. Конкретний перелік цих якостей для кожної діяльності специфічний (за їх складом, за необхідним ступенем вираженості, за характером взаємозв'язку між ними) і визначається за результатами психологічного аналізу діяльності та складання її професіограми і психограми» [11, 88-89]. На її думку, ПВЯ виступають як внутрішні психологічні характеристики суб'єкта, що відображають зовнішні специфічні впливи чинників конкретного трудового процесу, які проявляються у вигляді професійних вимог до особистості.

Українська вчена І.С. Варє зазначає, що в психології традиційно еталоном ПВЯ особистості та запорукою успішності діяльності є «комплекс психологічних властивостей, що відповідають запитам професійної діяльності» [2, 37]. Структурну впорядкованість рис особистості впливає саме професійна діяльність, причому специфіка цієї діяльності проявляється не стільки в абсолютному прояві важливих рис, скільки в їхній структурі – якісно-кількісному поєднанні характеристик та їхніх симптомокомплексів. Процес професійної підготовки формує професійно важливі якості особистості, а конструювання шляху професійного становлення відбувається у відповідності з індивідуальними властивостями особистості. Комплекс особистісних якостей, необхідних для професійної діяльності психолога, має проявлятися у студентів-психологів, діагностуватися і розвиватися під час навчання у ВНЗ.

Психолог-практик повинен володіти повною системою психологічних знань, усвідомлювати межі та можливості цих знань, а також розуміти наукові засади й принципи побудови методів практичної психології та знати особливості їх застосування. У межах дослідження слід врахувати думку Н.Ф. Шевченко та О.І. Чепішко, які виокремлюють сформовану професійну свідомість як основний чинник професійного становлення фахівця-психолога. Як зазначають вчені, «саме особистість та її свідомість слугують основними засобами, знаряддями і навіть інструментами ефективного здійснення психологічної роботи» [43, 99]. Вони підкреслюють, що професійна свідомість відображає характер і рівень професіогенезу, і саме вона забезпечує виконання низки відповідних функцій фахівця.

Однією з важливих професійних якостей психолога є прагнення до самовдосконалення. Дослідниця Д.Д. Романовська зазначає, що «необхідним і можливим є вдосконалення різних форм та методів професійної підготовки шляхом обґрунтування їх на науковій психологічній основі: вивчаючи рівень їх ефективності в процесі спеціального психологічного аналізу та оцінюючи

вплив різних факторів навчального процесу на формування професійно-значимих якостей [30, 48]. На думку вченої, для цього спочатку необхідно виявити й упорядкувати ці якості, оскільки на стадії вступу, навчання та професійної діяльності особистісні якості відіграють провідну роль: здатність подолати бар'єри під час вступу, готовність до навчання та професійно важливі якості, необхідні для ефективного становлення професійного працівника.

Випускник ВНЗ повинен мати первинний комплекс ПВЯ, який змінюється, удосконалюється під впливом умов професійної діяльності й набуває більш високого рівня розвитку. Дослідниця Н.В. Перегончук до такого первинного комплексу відносить такі групи:

- 1) громадянські якості (моральне обличчя людини як члена колективу, суспільства, професії, спеціальності) – відповідні цінності та ідеали людини в обраній нею сфері діяльності.
- 2) ставлення до праці, професії, інтереси та схильності до даної сфери діяльності.
- 3) працездатність (фізична та розумова);
- 4) спеціальні здібності;
- 5) навички, звички, знання, досвід [26, 604].

На її думку, значну частину професійно важливих якостей становлять психічні властивості індивіда. Під психічними властивостями авторка розуміє індивідуальні особливості психічної діяльності конкретної людини, її психічні стани, міжособистісні та особистісно-соціальні стосунки, що дають змогу описувати та прогнозувати її поведінку, а також напрямок і динаміку психічного розвитку.

До психічних властивостей, що входять в структуру професійно важливих якостей, відносять [26, 604]:

– Індивідуальні риси – особливості темпераменту, характеру і мотиваційної сфери. *Темперамент* – це прояв в поведінці нервово-психічної конституції і позначається на динамічних її параметрах. *Характер* формується

в результаті взаємодії темпераменту з особистісним, індивідуально-набутим досвідом в конкретному соціальному оточенні. *Мотиваційна сфера* містить у собі прагнення, потреби та інтереси особистості, які визначають її цілісні мотиви і спонукають до активності.

– Здібності – психічні властивості індивіда, що забезпечують успішне вирішення завдань або відповідність вимогам певним соціокультурним нормам. Серед здібностей розрізняють особисті, спеціальні та загальні. *Особисті* (парціальні здібності або фактори) – психічні властивості, що обумовлюють залежність загальної інтелектуальної ефективності від рівня розвитку окремих психічних функцій, пов'язаних з певними органами чуттів і мозковими структурами (зір, музичний слух, пам'ять на обличчя). *Спеціальні здібності* – здібність, що проявляється в певному специфічному виді діяльності і потребує для свого розвитку або особливих парціальних здібностей (факторів), або спеціального досвіду навчання і закріплення навичок. *Загальні здібності* – це психічні характеристики, які визначають загальну ефективність діяльності та можливість успішного виконання широкого спектра завдань, включно з когнітивними, емоційними та моторними функціями, такими як логічне мислення, здатність до навчання та адаптивність.

– Психічні стани – різновид психічних властивостей, які мають дві відмінні особливості: нестійкість в часі (короткочасність) і глобальність – в момент виникнення психічний стан глобально впливає майже на всі інші процеси і властивості. Виділяють функціональні і емоційні стани. *Функціональні стани* – психічні стани людини, безпосередньо виражені в інтенсивності інформаційно-енергетичної взаємодії з середовищем на даний момент. *Емоційні стани* – психічні стани, що виникають в процесі життєдіяльності суб'єкта і визначають не тільки рівень інформаційно-енергетичного обміну, але і спрямованість поведінки.

– Властивості свідомості і самосвідомості.

– Соціальні установки і міжособистісні стосунки або так звані соціально-психологічні якості особистості.

Дослідниця О.М. Цільмак вважає, що ПВЯ психолога слід класифікувати за їх персональною сферою у структурі характеру, а саме об'єднати їх у такі групи [40, 18-21]:

– *Інтелектуальна група* відіграє важливу роль у формуванні ключових компетентностей особистості. Вона включає такі якості, як розсудливість, гнучкість, прогностичність, проникливість, спостережливість, креативність, імажинативність, рефлексивність. Усі вони в сукупності формують інтелектуальну основу, необхідну для успішної діяльності та розвитку в сучасному світі.

– *Вольова група* також відіграє важливу роль і тісно пов'язана з інтелектуальними якостями психолога. Вона включає низку вольових якостей, які можна об'єднати в окремі групи, і кожна з них має суттєве значення для професійної діяльності:

1) цілепокладальна вольова якість, така як цілеспрямованість, дає змогу психологу свідомо спрямовувати всі свої дії та вчинки на досягнення певної мети;

2) саморегулятивні вольові якості психолога включають кілька важливих складових: а) терплячість, що допомагає витримувати фізичні та психічні навантаження, а також подолання випробувань; б) витриманість, яка дає змогу уникати непотрібних дій і контролювати надмірну активність; в) самовладання, що допомагає стримувати негативні емоції й почуття або активізувати необхідні позитивні, що проявляється в здатності як стримувати небажані емоційні стани, так і викликати необхідні для подальшого розвитку емоцій;

3) самоорганізаційні вольові якості психолога включають: а) організованість, що дає змогу детально планувати й ефективно розподіляти

свою діяльність у часі; б) дисциплінованість, що забезпечує дотримання норм і правил поведінки;

4) морально спрямована воляова якість психолога, така як відповідальність, дає змогу йому усвідомлювати та нести відповідальність за результати й наслідки своїх дій, вчинків і діяльності (або бездіяльності). Ця якість є ключовою в групі волевих ПВЯ, що забезпечують здатність психолога ефективно керувати своїми діями, поведінкою та емоціями.

– *Комунікативна група* ПВЯ психолога включає в себе кілька підгруп, які можна виділити наступним чином:

1) комунікативно-етичні якості психолога включають: а) толерантність, що дає змогу психологові бути терпимим до різних стилів життя, особистих звичок, поглядів і переконань інших людей, поважаючи та приймаючи їхній світогляд; б) тактовність, що допомагає психологові відчувати межу у спілкуванні, щоб не образити, не засмутити й не заподіяти людині болю, дотримуючись міри в процесі консультування; в) коректність, що забезпечує ввічливе спілкування з дотриманням правил і принципів комунікації; г) делікатність, що дає змогу психологові бути уважним і обережним у своїх діях та словах; д) неупередженість, що дає змогу психологові залишатися об'єктивним і неупередженим у своїх оцінках і ставленні до інших;

2) комунікативно-технологічні якості включають: а) дипломатичність, яка допомагає психологу ефективно вести переговори, запобігати або врегульовувати конфлікти та сприяти знаходженню рішень разом із клієнтами; б) діалогізм, що дає змогу психологу ефективно вести бесіду, забезпечуючи продуктивний обмін інформацією.

3) комунікативно-позиційні якості включають: а) товарииськість, що дає змогу психологу бути вербально активним і підтримувати активний діалог; б) контактність, що сприяє прагненню до спілкування, обміну інформацією та стимулювання клієнта до взаємодії; в) відкритість, що дає змогу психологу

чесно виражати свої справжні думки й оцінки; г) асертивність, що дає змогу психологу відстоювати свої права та кордони, виражати почуття та погляди, а також отримувати бажане чесно, прямо та з повагою.

– *Сенсорно-перцептивна група* ПВЯ психолога включає: а) синтонність, яка дає змогу психологові відчувати клієнта й адаптуватися до його емоційного стану; вона забезпечує психологічний резонанс між партнерами зі спілкування, допомагає налаштуватися на одну хвилю, що сприяє взаєморозумінню та поліпшенню взаємовідносин; б) емпатійність, що дає змогу психологу розуміти та відчувати почуття клієнта через співпереживання; в) чуйність, що забезпечує уважне ставлення психолога до емоцій і потреб людей. Ця група якостей допомагає бути «на одній хвилі» з клієнтом, співпереживати йому, проте також важлива для запобігання професійному вигоранню, тому ці якості завжди потребують раціонального коригування.

– *Соціально спрямована група* ПВЯ психолога є ключовою з точки зору клієнт-центричного підходу. До неї належать: а) альтруїстичність, що дає змогу психологові безкорисливо прагнути діяльності на благо інших; б) надійність, що забезпечує психологові стійкість і твердість моральних засад поведінки особистості; в) гуманізм, що дає змогу психологові проявляти повагу до людини, гарно ставитися до всього живого і бути людяним. Соціально спрямовані ПВЯ надають психологу можливість бути екологічним у допомозі клієнту в розкритті його внутрішніх ресурсів і резервів.

– *Самопрезентаційна група* ПВЯ психолога має вагоме значення в структурі його характеру. До цієї групи належать: а) автентичність, що дає змогу психологові бути собою; б) доброзичливість, яка дає змогу психологові проявляти привітність і готовність допомагати іншим; в) конгруентність, яка забезпечує узгодженість між вербальною і невербальною поведінкою психолога, а також між способом передавання інформації та її змістом, що

проявляється у відповідності між зовнішнім вираженням і внутрішнім змістом.

Отже, специфіка професійно важливих якостей для практичного психолога вказує на необхідність комплексного підходу до їхнього формування, включно з не лише спеціальними знаннями, а й особистісними рисами. Важливими є інтелектуальні, вольові, комунікативні, сенсорно-перцептивні, соціально спрямовані та самопрезентаційні якості, які потрібно розвивати через спеціалізоване навчання та постійну самоосвіту.

1.3. Особливості особистісного розвитку психолога у ВНЗ як запорука успішності його подальшої професійної діяльності

Покращення якості освіти є важливою проблемою не лише для України, а й для світової спільноти. Її розв'язання пов'язане з оновленням змісту освіти, вдосконаленням методів і технологій навчання, а також переосмисленням цілей і результатів. Зокрема, останніми роками спостерігається значна зміна в оцінці кінцевого результату освіти. Замість таких понять, як «підготовленість», «освіченість», «загальна культура» та «вихованість», акцент робиться на термінах «компетенція» та «компетентність». Таким чином, пріоритетним стає компетентнісний підхід, спрямований на всебічну підготовку майбутнього фахівця як особистості та професіонала, що підкреслює важливість розвитку особистості студента та його готовності до професійної діяльності, що є ключовими аспектами в теорії та практиці вдосконалення роботи сучасних вищих навчальних закладів.

Основним інструментом професійної діяльності компетентного психолога є його особистість, а саме вміння відшуковувати оптимальні шляхи розв'язання складних професійних завдань для кожного окремого клієнта, враховуючи його індивідуальні-типологічні особливості та при цьому зберігаючи власну внутрішню цілісність та об'єктивність [22, 59]. У цьому контексті під час підготовки студентів-психологів слід акцентувати увагу не лише на фахових знаннях, а й на формуванні особистісного ставлення до майбутньої професії, клієнтів і власної ролі як професіонала, що передбачає розвиток їхньої професійної позиції.

Наукові дослідження, присвячені цій проблемі, демонструють її багатогранність і різноманітність підходів. Так, у роботах Н.В. Коваленко [9], І.М. Мельник [19] та інших, професійна позиція розглядається як інтегральна характеристика особистісного розвитку, показник її активності та прояв освіченості. У дослідженнях інших авторів О.М. Кокун [10], Т.С. Яценко [46]

та інших, професійна позиція визначається як стійка система стосунків у професійній діяльності, що формує професійний менталітет фахівця і визначає його загальні та конкретні позиції.

У зв'язку з цим важливим є також питання професійної ідентичності, яке активно досліджується іноземними вченими. Наприклад, С. Б'єрктонта [48] вивчає, як рефлексивне письмо допомагає формувати професійну ідентичність під час навчання в соціальній роботі. Її колега С. Донг аналізує вплив усвідомленості на розвиток професійної ідентичності у майбутніх психологів-консультантів [52], тоді як Б.Б. Каза розглядає процес формування професійної ідентичності в контексті сучасної професійної діяльності [50]. Крім того, К. Кулласепп досліджує формування професійної ідентичності під час навчання психології [56], а Д. Тоубассі аналізує зв'язок між формуванням професійної ідентичності та благополуччям [69]. Ще один дослідник, С. Шуберт, фокусується на розвитку професійної ідентичності в клінічних психологів [66].

Незважаючи на актуальність і певну розробленість цього питання, ми вбачаємо розбіжності та суперечності в трактуванні поняття «професійна позиція», а також у визначенні її ключових компонентів, структури та особливостей прояву на різних етапах професійного становлення, включно з навчанням у закладах вищої освіти.

Вищу освіту традиційно розглядають як один з етапів професійного становлення особистості, що являє собою складний і багаторівневий процес. Різні його аспекти відображаються в таких поняттях, як «професіоналізація», «професійна соціалізація», «професійний розвиток», «професійне навчання», «професійний шлях» тощо. Зокрема, професіоналізацію, яку часто вважають синонімом «професійної соціалізації», визначають як «цілісний безперервний процес становлення особистості фахівця і професіонала, який починається з моменту вибору професії, триває протягом усього професійного життя людини й завершується, коли вона припиняє свою професійну діяльність» [33,

40]. Водночас терміни «професійний розвиток» і «професійне навчання» описують зміни, які відбуваються з індивідом під час цього процесу. Перше з них охоплює розвиток професійних здібностей і мотивів, а друге – набуття професійного досвіду. Особистісний сенс професійного становлення, його керованість з боку індивіда і вплетеність у контекст реального життя відображається в понятті «професійний шлях». Однак найкомплекснішим терміном, що об'єднує всі аспекти цього процесу, більшість сучасних дослідників вважають поняття «професійне становлення». Воно охоплює весь процес розвитку особистості: від вибору професії та здобуття освіти до продуктивної професійної діяльності протягом усього життя.

Навчання у ВНЗ є важливим етапом професійного становлення особистості, де студенти не тільки знайомляться зі специфікою обраної професії та отримують базові професійні навички, а й формують ціннісно-мотиваційне ставлення до майбутньої діяльності. Інакше кажучи, у цей період відбувається формування ключових компонентів, необхідних для розвитку майбутнього фахівця. Український психолог О.Г. Кучерявий обґрунтував тривимірну психологічну структуру особистості, що складається з трьох вимірів: 1) соціально-психолого-індивідуального («вертикального»), який відображає взаємодію між соціальними, психологічними та індивідуальними факторами; 2) діяльнісного («горизонтального»), який стосується активності особистості в різних сферах діяльності; і 3) генетичного («вікового»), який стосується вікових змін і розвитку особистості впродовж життя [14, 54].

Дослідник В.В. Рибалка уточнює основні структурні компоненти діяльності, пропонуючи власне бачення її структури. Він аргументовано подає їх у логіко-психологічних і методологічних термінах у такій послідовності:

- 1) потребо-мотиваційний компонент, що включає мотив;
- 2) інформаційно-пізнавальний компонент, пов'язаний із предметом діяльності;

- 3) цілеформувальний компонент, що охоплює ухвалення рішення про мету, формування задуму, плану та програми діяльності;
- 4) операційно-результативний компонент, який включає методи та засоби виконання рішень і досягнення результату;
- 5) емоційно-чуттєвий компонент, що стосується задоволення особистості від результатів діяльності, як безпосередньо, так і опосередковано (емотив) [28, 62-63].

Також у цей час встановлюються особисті контакти та зв'язки, які, на думку О.М. Кокун, становлять «початковий соціальний капітал», що сприяє успішній інтеграції у професійну спільноту [10]. Більшість науковців сьогодні сходяться на думці, що саме під час навчання у закладі вищої освіти закладаються фундаментальні засади, які в майбутньому забезпечують стійкість професійної позиції фахівця та здатність протистояти викликам професійної діяльності.

Психологія посідає унікальне місце серед наук про людину, що пов'язано насамперед із тим, що в ній об'єкт і суб'єкт пізнання збігаються. Це, з одного боку, надає їй особливої цінності та значущості, а з іншого – ускладнює процес її вивчення та розуміння. Українські дослідниці Т.Л. Надвинична та О.Я. Шаюк зазначають, що саме ці особливості предмета психології визначають специфіку психологічної освіти: «по-перше, життєві уявлення про психічні явища накладають відбиток на формування професійної самосвідомості і особливості професійної мотивації майбутнього фахівця. По-друге, психологічна освіта урештешує можливість випробувати на собі психологічні теорії та концепції, що спричинює особистісну та емоційну включеність студентів у цей процес. По-третє, психологічні знання є поліфонічними, тому студенти-психологи повинні не тільки переробляти спеціальну інформацію, а й виробляти критичне ставлення до неї» [22, 59-60]. Безумовно, ці особливості впливають не тільки на професійну підготовку фахівця, а й на його подальше професійне становлення.

Як вже зазначалося, компетентнісний підхід нині посідає особливе місце в освіті. У науковій літературі [1; 3; 35] поширюється думка, що згідно з основними положеннями цього підходу, традиційне поняття «кваліфікація», яке відображає відповідність між вимогами професії та цілями освіти через набір знань, умінь і навичок, має бути замінене на «компетенцію». Компетенція відображає рівень розвитку системно організованих інтелектуальних, комунікативних і моральних якостей студентів, що дають змогу успішно діяти в широких соціальних, економічних і культурних контекстах. Вона також включає постійну готовність до самовдосконалення, уміння аналізувати ситуації, знаходити оптимальні розв'язки актуальних проблем, швидко орієнтуватися й адаптуватися до змін.

З огляду на те, що компетентнісний підхід тісно пов'язаний з ідеєю всебічної підготовки та виховання індивіда не лише як професіонала, а й як цілісної особистості, він має гуманістичне підґрунтя. Відповідно, йдеться не лише про набуття студентами знань, умінь і навичок, а й про розвиток їхнього кругозору, здатності ухвалювати креативні рішення, займатися самонавчанням і самоосвітою, а також формування гуманістичних цінностей [21], що є основою їхньої професійної позиції.

У статтях Т.Л. Надвиничної та О.Я. Шаюк [22], а також Т.С. Яценко [46] висловлюється думка, що підготовка спеціалістів у сфері психології визначається двома взаємопов'язаними аспектами, які суттєво впливають на їхню подальшу життєздатність і конкурентоспроможність. Перший аспект стосується опанування комплексу психологічних дисциплін і формування наукової позиції майбутнього психолога. Другий аспект пов'язаний із розвитком особистості, її морального та духовного образу, що ґрунтується на прийнятті та глибокому розумінні етичних норм і принципів. Це зумовлено унікальністю об'єкта психологічного впливу та специфікою методів, що дозволяють глибоке проникнення у внутрішній світ людини. Психолог взаємодіє з неповторною душевною організацією та цілісними проявами

психіки людини. Орієнтація на цінність людини як унікальної особистості наголошує на самоприйнятті психолога, його усвідомленні власних можливостей та особистих проблем як частини психологічного впливу на інших, що включає почуття професійного обов'язку та відповідальність за свої дії.

Ігнорування етичних питань під час підготовки майбутніх спеціалістів може негативно вплинути не тільки на якість послуг, що надаються, а й на психічний комфорт їхніх клієнтів. Адекватно сформована етична та морально-духовна орієнтація допомагає психологові визначити свою професійну та особисту позицію в діяльності, усвідомити відповідальність за результати роботи не тільки перед клієнтом, а й перед самим собою, а також зрозуміти межі своїх можливостей. Загалом етичні принципи створюють підґрунтя для довіри між психологом і клієнтом, без якої надання кваліфікованої психологічної допомоги є складним або навіть неможливим.

Професійне становлення і розвиток, які формують професійну позицію, не є стійкими і простими процесами, адже вирізняються нерівномірністю та динамічністю, а також мають свої психологічні особливості. Особливо це помітно на початкових етапах навчання у вищому навчальному закладі, коли молода людина тільки знайомиться з обраною професією і формує про неї перше уявлення. На цьому етапі студенти часто переживають зміни, пов'язані з латентними та кризовими періодами. Стикаючись із реаліями навчання та перших професійних спроб, вони проходять через внутрішню трансформацію та вчаться усвідомлювати й відповідально приймати труднощі та виклики професії. Іноді процес професійного становлення може не відбутися, і, за однакових умов, створюваних навчальним закладом, студенти формують різні типи професійної позиції. Частина з них планує працювати за фахом після завершення навчання, інші ж обирають інші професії, не пов'язані з психологією. Це підтверджує, що професійне становлення має індивідуальний характер і залежить від особистісних особливостей, таких як відповідність

вимогам професії, мотивація навчально-професійної діяльності, а також цінності та смисли, що реалізуються в професії.

Безперечно, професійна позиція психолога визначається певними вимогами. Вчена О.І. Іващенко вважає, що першим кроком у формуванні професіонала є самоприйняття та усвідомлення власного «Я», що визначає професійну придатність, довговічність у професії та є ключовою умовою для об'єктивного оцінювання своїх компетенцій і можливостей [8].

Діяльність психолога передбачає не лише домінування гуманістичної орієнтації, а й чітке визначення пізнавальних інтересів щодо внутрішнього світу людини. Важливою особистісною якістю такого фахівця є також бажання надавати допомогу людям різного віку, статі та соціального становища, водночас зберігаючи певну дистанцію, щоб уникати емоційного вигорання та комунікативного перевантаження.

Здатність до професійного розвитку та самоосвіти є ще однією ключовою вимогою, що є невід'ємною частиною професійної позиції психолога. Для ефективного розв'язання складних професійних завдань недостатньо просто володіти певними психологічними інструментами та методами або орієнтуватися в теоретичних підходах і напрямках. Необхідно також уміти створювати нове психологічне знання, що передбачає постійний науковий пошук, навчання та розвиток як особистості, так і професіонала. Отже, професійна позиція психолога включає як особистісний аспект, так і професійний підхід, і тому має індивідуальне забарвлення, що конкретизується у взаємопов'язаних компонентах [22, 61]:

1. *Ставлення до людей у професії* варіюється між негуманним і гуманним і зумовлене цінностями та смислами особистості. Гуманне ставлення передбачає, що професійні цінності базуються на гуманістичних принципах, таких як визнання людини як міри всіх речей. Воно включає доброзичливість, любов до людей, емпатійність, відкритість, етичність, толерантність та інші подібні якості.

2. *Ставлення до майбутньої професійної діяльності* відображає способи опанування й реалізації професії та може бути 1) адаптивно-пасивним, коли використовуються вже відпрацьовані алгоритми рішень, або 2) творчим та ініціативним, що передбачає пошук нестандартних шляхів розв'язання, формування індивідуального стилю роботи, гнучкість, активність, креативність, ініціативу та інтелектуальність у професійній діяльності.

3. *Самоставлення як до майбутнього психолога* включає прийняття або неприйняття себе, знання своїх сильних і слабких сторін, усвідомлення меж власної компетентності та прагнення до саморозуміння.

Отже, підготовка психологів у вищих навчальних закладах є вирішальною для формування їхньої професійної позиції та успішного розвитку. Компетентнісний підхід, що поєднує знання, навички, особистісні якості та моральні цінності, є основою для ефективної професійної діяльності. Важливими складовими є ставлення до людей, до професійної діяльності та самоставлення, які разом забезпечують стійкість та успішність у майбутній професії.

Висновки до 1 розділу

Професійна придатність практичного психолога включає не тільки його академічні знання, а й важливі особистісні якості та навички. Ключовими критеріями є фізичний стан, психічне здоров'я, інтелект, здатність до особистісної регуляції та емоційна витривалість, а також мотивація та комунікативна компетентність. Баланс між професійними знаннями та розвитком особистісних якостей є критично важливим для забезпечення ефективної взаємодії з клієнтами та надання якісної допомоги. Високий рівень комунікативних навичок і психологічних якостей підтримує успішний терапевтичний процес і дає змогу психологу зберігати стабільність і продуктивність у стресових ситуаціях.

Аналіз специфіки професійно важливих якостей (ПВЯ), необхідних для успішної діяльності практичного психолога, підкреслює їхню багатогранність і складність формування. Важливими є не тільки спеціальні знання та навички, а й особистісні риси, які визначають ефективність психолога. ПВЯ формуються протягом навчання та професійного розвитку, і їхній розвиток потребує комплексного підходу. До ключових аспектів належать інтелектуальні, вольові, комунікативні, сенсорно-перцептивні, соціально спрямовані та самопрезентаційні якості. Розвиток цих якостей необхідний через спеціалізовані навчальні програми, практичні заняття та самоосвіту. Професійна свідомість, емоційна стійкість і здатність до саморегуляції є критично важливими для успіху в цій сфері.

Процес підготовки психологів у вищих навчальних закладах є критично важливим для їхнього професійного становлення та розвитку. Компетентнісний підхід, що акцентує увагу не лише на знаннях і навичках, а й на особистісних якостях і моральних цінностях, є ключовим у формуванні ефективної професійної позиції. Якість освіти має включати розвиток гуманістичних цінностей, етичного ставлення та готовність до постійного самовдосконалення. Саме це забезпечує не лише базові компетенції, а й стійкість професійної позиції, необхідну для успішної діяльності в майбутньому. Професійна позиція психолога характеризується індивідуальним забарвленням, яке конкретизується у взаємопов'язаних компонентах: ставлення до людей у професії, ставлення до майбутньої професійної діяльності та самоствавлення як до майбутнього психолога.

РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація та вибірка дослідження

Мета дослідження полягає у визначенні впливу особистісних якостей психолога на його професійну реалізацію. Ми прагнемо встановити, які особистісні якості майбутніх фахівців сприяють їхній успішній діяльності, а також порівняти їх з очікуваннями та уявленнями потенційних клієнтів. Крім того, спираючись на результати дослідження, ми також ставимо за мету розробити рекомендації щодо розвитку особистісних якостей, які сприяють успіху в діяльності практичного психолога.

Дослідження проводилося в період з 01.09.2024 по 01.10.2024 року за допомогою онлайн-платформи Google Forms, у якому взяли участь 65 студентів-психологів, які навчаються на бакалаврських і магістерських програмах університету ім. І.І. Мечникова. Додатково, в рамках дослідження було проведено офлайн-опитування, в якому взяли участь 65 незалежних респондентів, які є потенційними клієнтами психологів. Їхні відповіді допоможуть оцінити очікування щодо особистісних якостей психологів, які, на їхнє переконання, сприятимуть ефективній роботі фахівців. Розподіл респондентів за віковими категоріями, статтю та наявністю психологічної освіти забезпечує отримання різноманітних точок зору, що розширює перспективи аналізу та дає змогу краще зрозуміти потреби та уявлення потенційних клієнтів.

Організація дослідження передбачала також забезпечення етичних стандартів. Респонденти брали участь добровільно, анонімність і конфіденційність їхніх відповідей було гарантовано. Усіх учасників було поінформовано про мету дослідження та його структуру.

Таким чином, вибірка дослідження дає змогу здійснити порівняльний аналіз між особистісними якостями майбутніх психологів та очікуваннями їхніх потенційних клієнтів, що сприятиме виявленню ключових особистісних якостей і формулюванню рекомендацій для підвищення ефективності їхньої професійної підготовки.

2.2. Опис та обґрунтування використаних методик

Дослідження складалося з трьох етапів, кожен з яких був спрямований на різні аспекти вивчення особистісних якостей майбутніх психологів та їхньої важливості для професійної реалізації.

I. Опитування серед потенційних клієнтів щодо важливих якостей психологів

Опитування серед потенційних клієнтів (Додаток А) було організовано з метою отримання глибшого розуміння тих особистісних якостей, які вони вважають найважливішими для ефективної роботи психолога. Як ми вже зазначали, дослідження включало 65 респондентів різного віку та статі, що дало змогу отримати різнобічну картину очікувань від психолога.

Опитування складалося з низки закритих запитань, спрямованих на оцінку ключових характеристик психолога. Зокрема, учасникам було запропоновано оцінити за шкалою від 1 до 10 важливість таких якостей, як здатність до співпереживання та емоційної підтримки, стриманість, врівноваженість, терплячість, здатність адаптуватися до стану клієнта, відкритість до нових методів і підходів, здатність підтримувати об'єктивність, уміння встановлювати контакт із клієнтом, а також здатність залишатися спокійним у напружених ситуаціях. Крім цього, учасники оцінювали важливість для них чутливості психолога до емоцій клієнта, його здатності допомагати розкривати справжні почуття, здатності до самоконтролю та допомоги у вирішенні конфліктних ситуацій. Важливу увагу було приділено

також таким характеристикам, як психологічна гнучкість і допомога клієнтам у побудові власних стратегій подолання складних життєвих ситуацій.

Одним із ключових аспектів опитування було вивчення відмінностей у сприйнятті важливих особистісних якостей психолога між респондентами, які мають психологічну освіту, і тими, у кого вона відсутня. Таке розмежування мало важливе значення для подальшого аналізу, оскільки професійний досвід у сфері психології може суттєво впливати на очікування від психолога. Респонденти з психологічною освітою, наприклад, можуть мати глибше розуміння професії, тож їхні очікування можуть бути більш технічними та деталізованими, ніж у респондентів, які не мають такого досвіду.

На завершення опитування респондентам пропонувалося відповісти на відкрите запитання щодо інших якостей, які, на їхню думку, важливі для професійної діяльності психолога. Ця частина дала змогу отримати додаткову інформацію про індивідуальні очікування та погляди респондентів, що сприяло створенню повнішої картини сприйняття професії психолога з боку потенційних клієнтів.

II. Аналіз психологів ВНЗ

Другий етап дослідження був спрямований на аналіз психологічних параметрів студентів-психологів, щоб виявити їхній загальний психологічний профіль і визначити особистісні якості, важливі для професійної реалізації. Для цього було використано такі методики:

1. «Методика вивчення темпераменту» (Г. Айзенк)

Особистісний опитувальник «EPI» («Eysenck Personality Inventory») (Додаток Б), розроблений німецько-британським психологом Хансом Юргеном Айзенком і опублікований 1963 року, призначений для діагностики особистісних характеристик і типів темпераменту.

Ханс Айзенк, проаналізувавши матеріали обстеження 700 солдатів-невротиків, дійшов висновку, що всю сукупність рис, що описують людину,

можна представити за допомогою 2 головних факторів: екстраверсії (інтроверсії) і невротизму [24].

Перший із цих чинників є біполярним і відображає індивідуально-психологічний склад людини, де один полюс відповідає орієнтації на зовнішній світ (екстраверсія), а інший – на внутрішній, суб'єктивний світ (інтроверсія). Вважається, що екстравертам притаманні товариськість, імпульсивність, гнучкість у поведінці, висока ініціативність (але низька наполегливість) і хороша соціальна адаптованість. Інтроверти, навпаки, схильні до замкненості, соціальної пасивності (за високої наполегливості), самоаналізу і зазнають труднощів із соціальною адаптацією.

Другий фактор – невротизм (нейротизм) – описує емоційну стабільність людини, рівень тривожності, самоповагу та можливі вегетативні розлади. Він також є біполярним, по один бік якого перебувають люди з високою стійкістю, зрілістю та хорошою адаптованістю, а по інший – особи, які мають високий рівень нервозності, нестабільності та слабку адаптованість. Більшість людей посідають проміжне місце між цими крайнощами.

Тест складається із серії простих 75 запитань, на які респондентам потрібно чесно відповісти «так» або «ні». Кожне запитання розроблено так, щоб виявити риси особистості, пов'язані з різними аспектами емоційної стійкості, соціальної активності та внутрішнього світу. Запитання охоплюють такі теми, як потреба в спілкуванні, здатність до самоаналізу, схильність до хвилювання, реакція на стресові ситуації та інші поведінкові особливості. Застосування цієї методики під час дослідження особистісних якостей психолога дає змогу глибше зрозуміти їхню індивідуальність, адаптацію до професійних викликів і вибір оптимальних підходів у роботі, що сприяє підвищенню ефективності їхньої професійної реалізації.

За результатами відповідей формується шкала, де показники екстраверсії-інтроверсії відображаються на горизонтальній осі, а показники невротизму – на вертикальній (максимальне значення – 24). На основі

розташування отриманих балів можна визначити тип темпераменту: сангвінік, флегматик, холерик або меланхолік.

Сангвінік має сильний, урівноважений і рухливий тип нервової системи. У людей цього типу риси проявляються в енергії та наполегливості в досягненні цілей, що свідчить про достатню силу нервових процесів. Вони також вирізняються самовладанням, що вказує на врівноваженість нервових процесів, а також значною рухливістю, що виявляється в умінні швидко змінювати свої звички та вподобання відповідно до конкретних життєвих обставин [36].

Флегматик має сильну, врівноважену, але інертну нервову систему. Люди цього типу вирізняються неквапливістю у своїх діях. Вони проявляють енергію і велику працездатність, що свідчить про достатню силу нервових процесів, а також володіють самовладанням і вмінням контролювати себе, демонструючи хорошу врівноваженість. Однак, у них спостерігається певний консерватизм у поведінці, що свідчить про інертність і малу рухливість нервових процесів [36].

Холерик має сильну, але неуврівноважену нервову систему. Для людей цього типу характерна велика захопленість у роботі; вони працюють натхненно, проте будь-яка дрібниця може звести їхні зусилля нанівець, що свідчить про нерівноважність нервових процесів, з переважанням збудження [36].

Меланхолік вирізняється загальною слабкістю нервової системи, для якої такі характеристики, як урівноваженість і рухливість нервових процесів, не актуальні. Особливістю цього типу є швидкий розвиток гальмування навіть під впливом помірних подразників. У людей цього типу риси проявляються в нерішучості та нездатності наполягати на своїй думці; вони легко підкоряються чужій волі, у нестандартних ситуаціях можуть впадати в паніку, а життя сприймають як важке та сповнене непереборних труднощів. Такі люди

часто намагаються ізолювати себе від активного життя, уникають суспільства і бояться будь-якої відповідальності [36].

2. «Міні-мульт»

Опитувальник «Міні-мульт» (Додаток В) – це скорочений варіант «ММРІ» [15, 67], розроблений шведським психологом Дж. Кінканноном. Методика дає змогу оцінити рівень нервово-емоційної стійкості, інтеграцію особистісних характеристик та адаптацію особистості до соціального середовища. Використання «Міні-мульт» у дослідженні особистісних якостей психолога є виправданим, оскільки вона забезпечує комплексну оцінку психологічних характеристик, важливих для професійної реалізації. Методика допомагає виявити особистісні риси, що можуть сприяти або заважати успішному виконанню професійних обов'язків, а також визначити рівень стресостійкості та адаптації, які є критично важливими для психологів у їхній практичній діяльності.

«Міні-мульт» складається з 71 запитання і восьми основних шкал, включно з трьома контрольними, що вимірюють щирість респондента (L), рівень достовірності результатів тестування (F) і величину корекції (K). Решта шкал є базисними й оцінюють різні особистісні властивості, що робить опитувальник корисним інструментом для вивчення особистісних якостей психологів.

1. Іпохондрія (Hs). Низькі значення свідчать про активність, енергійність і здатність ефективно вирішувати труднощі. Високі оцінки вказують на астено-невротичний тип особистості: такі люди повільні, пасивні, схильні до покірності, погано адаптуються до змін і можуть втрачати рівновагу в конфліктах. Вони також означають, що тривога пов'язана з фізичним здоров'ям, при цьому людина звертає увагу на соматичні відчуття. Динаміка соматизації тривоги включає: занепокоєння за здоров'я на тлі загальної тривоги, підвищену увагу до власного стану через недостатній

контроль емоцій і схильність до скарг, песимізму та зневіри в медичну допомогу.

2. Депресія (D). Низькі значення означають активність, товариськість і відчуття сили. Високі оцінки свідчать про чутливість, тривожність і сором'язливість, а також про старанність і моральність. Вони можуть свідчити про домінування тривоги над депресією, з відчуттям невизначеної загрози. Динаміка розвитку: внутрішнє напруження і готовність до несподіванок, які не сприймаються як загроза, змінюються на страх перед конкретною загрозою. Ці особи можуть виглядати замкнутими, але прагнуть глибоких контактів і можуть реагувати на фрустрацію почуттям провини, аутоагресією або пасивністю.

3. Істерія (Hy). Низькі значення вказують на інтроверсію, скептицизм і недостатню спонтанність у соціальних контактах. Високі значення свідчать про здатність до витіснення тривожних чинників, демонстративне підкреслення соматичного нездоров'я та заперечення труднощів у соціальній адаптації. Люди з високими показниками не мають розвиненого внутрішнього світу, їхні переживання орієнтовані на зовнішніх спостерігачів. Ігнорування негативних сигналів дає змогу підтримувати високу самооцінку, що може призвести до самозамилування, безцеремонності та некритичності в оцінках. Такі особи прагнуть бути в центрі уваги, активно шукають визнання та підтримки, часто вдаючись до фантазування, егоцентризму та поверхневих контактів.

4. Психопатія (Pd). Низькі значення вказують на конвенційність, високий рівень ідентифікації зі своїм соціальним статусом, а також на стабільність інтересів, установок і цілей. Високі значення свідчать про психопатоподібну поведінку та схильність до асоціальних вчинків. У сприятливих умовах психопатичні риси можуть не проявлятися між епізодами дезадаптації. Відзначається зневага до суспільних норм і моральних цінностей, яка може проявлятися як в агресивних реакціях, так і в більш

пасивних формах. Це нехтування може бути обмежене сімейним оточенням або набувати більш загального характеру. Поведінка таких людей є непередбачуваною, нехтування наслідками своїх дій призводить до повторних конфліктів. Відсутність тривоги перед потенційним покаранням ускладнює міжособистісні стосунки. Люди з високими показниками за цією шкалою демонструють поверхневі емоції, рідко відчуючи глибокі прихильності. Вони характеризуються егоцентризмом, імпульсивністю, емоційною незрілістю та конфліктністю.

5. Паранойяльність (Pa). Низькі значення можуть свідчити про: 1) недовірливість і обережність, побоювання неприємних наслідків своїх дій; 2) гнучке мислення, що дає змогу швидко змінювати точку зору. Висока оцінка за шкалою «Pa» вказує на ригідність, підозрілість, образливість і завзятість у досягненні мети. Вони схильні до систематизації накопиченого досвіду, педантизму та звинувачення інших у недружньому ставленні. Динаміка ригідності афекту проявляється через фрустрацію і тривогу, які переживаються як імпульс, що спонукає до певної поведінки.

6. Психастенія (Pt). Низькі показники свідчать про рішучість, гнучкість поведінки з низьким рівнем тривожності та впевненості в ухваленні рішень. Високі результати за шкалою «Pt» вказують на конституційні схильності до тривожності, що може проявлятися в сензитивності, страху, невмотивованих побоюваннях, невпевненості в собі та зниженій самооцінці. Такі особи часто переживають нав'язливі думки та мають низький поріг фрустрації, що супроводжується напруженістю, самокритичністю та труднощами в соціальній адаптації.

7. Шизоїдність (Se). Низькі показники свідчать про відсутність шизоїдних рис характеру, таких як емоційна холодність і відчуженість. Високі результати за шкалою «Se» можуть вказувати на шизофренічні тенденції, де навіть незначні фрустрації призводять до стійких негативних емоцій, і компенсація досягається шляхом усамітнення у внутрішньому світі.

Характеризується емоційною холодністю, незвичним сприйняттям і судженнями, вибірковістю контактів, а також труднощами в інтуїтивному розумінні оточуючих.

8. Гіпоманія (Ma). Низькі показники свідчать про зниження активності та контактів із людьми. Висока оцінка за шкалою «Ma» вказує на можливість: 1) підвищеного настрою та надмірної активності; 2) швидкого виникнення планів та ідей, що часто не реалізуються через підвищену відволікання та переоцінку власних можливостей; 3) розмаїття інтересів, але з поверхневими контактами.

3. «Шкала доброзичливості» (Д. Кемпбелл)

«Шкала доброзичливості» (Додаток Г), розроблена американським психологом Дональдом Томасом Кемпбеллом у 1976 році, призначена для оцінки рівня доброзичливого ставлення індивіда до інших людей. Вона дає змогу виявити, наскільки людина готова підтримувати позитивні міжособистісні стосунки, виявляти емпатію, доброту і взаєморозуміння.

Методика складається з опитувальника, що містить 8 пар суджень, які відображають різні погляди на доброзичливість і довіру до інших людей, і визначає рівень доброзичливого ставлення до інших: низький, середній чи високий.

У контексті дослідження особистісних якостей психолога «Шкала доброзичливості» є особливо корисною, оскільки доброзичливе ставлення є критично важливим для створення безпечного та підтримуючого середовища, де клієнти можуть відкрито ділитися своїми переживаннями. Психологи з високим рівнем доброзичливості здатні швидше встановлювати довірчі стосунки з клієнтами, що може поліпшити ефективність терапії, оскільки клієнти відчують, що їх підтримують і розуміють. Вимірювання доброзичливості також допомагає оцінити рівень емпатії психолога, що є ключовою рисою для професійного зростання в цій сфері.

4. «Тест на прийняття інших» (В. Фей)

Діагностика прийняття інших («Acceptance of Others Scale») (Додаток Д) – особистісний опитувальник, розроблений 1955 року Вільямом Феєм, що складається з 19 запитань. Методика призначена для діагностики рівня прийняття інших людей [37], включно з їхніми недоліками та відмінностями. Результати тесту інтерпретуються на основі загальної суми набраних балів, що дає змогу визначити рівень прийняття інших: високий, середній або низький.

Вибір цієї методики для дослідження особистісних якостей студентів-психологів зумовлений важливістю прийняття інших у професії психолога. Психологи повинні вміти сприймати клієнтів без упереджень та негативних установок, що є критично важливим для формування ефективних терапевтичних стосунків.

5. Методика «Неповне речення» (Дж. Б. Роттер)

«Неповні речення» («RISB» – «Rotter Incomplete Sentences Blank») – це проєктивний психологічний тест, створений Джуліаном Б. Роттером у 1950 році [65], що складається з 40 речень, кожне з яких є незавершеним і повинно містити одне або два слова (Додаток Ж). RISB використовується для оцінювання рівня дезадаптації, визначаючи її на трьох рівнях: низькому, середньому та високому. Тест дає змогу виявити емоційний стан респондента, його здатність адаптуватися до стресових ситуацій і соціальне функціонування.

Оцінювання відповідей здійснюється на основі прикладів, наведених у посібнику [64] з підрахунку балів. Кожному реченню присвоюється числове значення від 1 до 6, після чого бали підсумовуються. Слід зазначити, що в посібнику наголошується, що відповіді, надані представниками чоловічої та жіночої статі, не можна оцінювати за одними й тими самими критеріями.

Оцінювання відповідей відбувається за такою шкалою:

«К» (конфліктні) реакції – це відповіді, що свідчать про нездоровий або дезадаптивний спосіб мислення. Вони включають ворожість, песимізм, пошук

симптомів, безнадійність, суїцидальні думки, згадки про негативний досвід і ознаки дезадаптації в минулому.

Категорія K1 (4 бали) охоплює відповіді, де респонденти висловлюють занепокоєння з приводу світових подій, фінансових труднощів, специфічних проблем у навчанні, фізичних скарг або соціальних питань, таких як приналежність до меншин. Ці проблеми, як правило, не є глибокими або паралізуючими, але все ж таки викликають занепокоєння.

Категорія K2 (5 балів) відображає більш серйозні ознаки дезадаптації. Відповіді в цій групі стосуються більш узагальнених і ширших проблем, таких як почуття неповноцінності, психосоматичні скарги, страх невдачі, загальні труднощі в школі, відсутність життєвих цілей, проблеми у виборі професії або труднощі в гетеросексуальних стосунках.

Категорія K3 (6 балів) оцінює найсильніші конфлікти та дезадаптацію. Тут фігурують відповіді про суїцидальні думки, сексуальні конфлікти, серйозні сімейні проблеми, страх перед божевіллям, сильну ворожість до людей, розгубленість і незвичайні погляди.

«Н» (нейтральні) реакції (3 бали) – це відповіді, які не належать до жодної з вищевказаних категорій і зазвичай є простими описами, цитатами, крилатими висловами тощо.

«П» (позитивні) реакції – це відповіді, які вказують на здоровий або оптимістичний настрій. Вони можуть включати гумор, легковажні зауваження, оптимізм або прийняття ситуації.

Категорія П1 (2 бали) включає відповіді, що виражають позитивне ставлення до школи/університету/роботи, хобі, спорту, теплі почуття до певних людей або інтерес до оточення.

П2 (1 бал) охоплює відповіді, що свідчать про загальне позитивне ставлення до людей, добру соціальну адаптацію, здорові сімейні стосунки, оптимізм і гумор.

До категорії ПЗ (0 балів) входять відповіді, що демонструють добродушний гумор, справжній оптимізм і тепле прийняття оточення.

Окремо варто зазначити, що якщо відповідь містить понад десять слів, вона вважається довгою, і до її оцінки додається 1 бал. Однак це правило не застосовується, якщо оцінка відповіді вже становить 6, оскільки це максимальний бал.

III. Аналіз та систематизація отриманих даних

На третьому етапі дослідження проводився аналіз оцінок особистісних якостей психологів, наданих потенційними клієнтами, у порівнянні з результатами методик, які проходили студенти-психологи. Для цього було використано метод ANOVA (аналіз дисперсії), який дав змогу виявити статистично значущі відмінності в середніх оцінках цих якостей між різними групами.

На основі отриманих результатів було зроблено узагальнення про існування відмінностей в оцінках важливих особистісних якостей психологів, наданих потенційними клієнтами, порівняно з результатами студентів-психологів за різними методиками. Крім того, нами було розроблено рекомендації щодо поліпшення цих якостей у майбутніх фахівців у сфері психології.

Висновки до 2 розділу

У цьому розділі було проаналізовано методологічні аспекти емпіричного дослідження, метою якого є виявлення ключових особистісних якостей, що сприяють успішній професійній діяльності психологів, а також порівняння цих якостей з очікуваннями потенційних клієнтів.

Завдяки офлайн-опитуванню та використанню онлайн-платформи Google Forms для збору даних вдалося залучити різні групи респондентів: 65 студентів-психологів та 65 незалежних потенційних клієнтів. Такий вибір

забезпечив можливість проведення порівняльного аналізу, який дав змогу виявити відповідність між уявленнями про «ідеального» психолога та реальними характеристиками студентів.

Дослідження проходило в три етапи. Перший етап включав опитування потенційних клієнтів, що дало змогу з'ясувати їхнє бачення важливих особистісних якостей психологів. Крім того, досліджувалися дві групи: респонденти з психологічною освітою та без неї. Другий етап був присвячений аналізу психологічних параметрів студентів-психологів із застосуванням різних методик, таких як «Методика вивчення темпераменту» (Г. Айзенк), «Міні-мульт», «Шкала доброзичливості» (Д. Кемпбелл), «Тест на прийняття інших» (В. Фей) і «Неповне речення» (Дж. Б. Роттер), що дало змогу отримати всебічну картину їхніх особистісних якостей. На третьому етапі було проведено аналіз оцінок особистісних якостей психологів, наданих потенційними клієнтами, порівняно з результатами методик, які проходили студенти-психологи, за допомогою методу ANOVA для виявлення статистично значущих відмінностей.

РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВАЖЛИВИХ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ПСИХОЛОГІВ

3.1. Результати емпіричного дослідження

У рамках цього дослідження, спираючись на розроблене нами опитування для потенційних клієнтів, «Методику вивчення темпераменту» Г. Айзенка, методику «Міні-мульт», «Шкалу доброзичливості» Д. Кемпбелла, «Тест на прийняття інших» В. Фейя та методику «Неповного речення» Дж.Б. Роттера, ми пропонуємо:

- 1) проаналізувати відповіді опитування серед потенційних клієнтів щодо важливих особистісних якостей психолога, порівнюючи відповіді респондентів із психологічною освітою та без психологічної освіти;
- 2) дослідити первинні статистики показників, що характеризують описову статистику кожної з названих методик і тестів, які проходили студенти-психологи;
- 3) здійснити порівняльний аналіз між результатами важливих особистісних якостей психолога, наданими потенційними клієнтами, та психологічними характеристиками студентів-психологів.

Первинні статистики показників потенційних клієнтів

В опитуванні взяли участь 65 осіб, серед яких не було пропущених значень (Missing=0). Розподіл за статтю наступний: жінок у вибірці 59, що становить 90,8% від загальної кількості учасників, а чоловіків – 6, що складає 9,2%. Аналіз показав, що найбільша частка респондентів припадає на категорію молодого дорослого віку (25-35 років), що становить 20 осіб (30,8%). Трохи менше становлять респонденти ранньої молодості (18-25 років)

– 19 осіб (29,2%). До дорослого середнього віку (35-45 років) належать 18 респондентів (27,7%), а найменшу частку мають представники пізнього дорослого віку (45-60 років) – 8 осіб (12,3%) (Рис. 3.1):

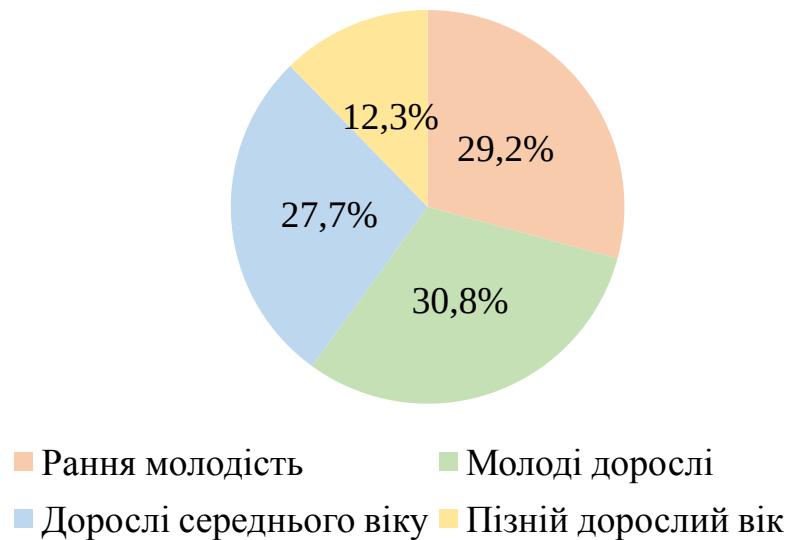

Рис. 3.1 Розподіл респондентів за віковими категоріями

Аналіз також показав, що з 65 респондентів 4 особи мають психологічну освіту, що становить 6,2% від загальної кількості учасників опитування, тоді як 61 респондент не має спеціалізованої освіти в галузі психології (93,8%) (Рис. 3.2):

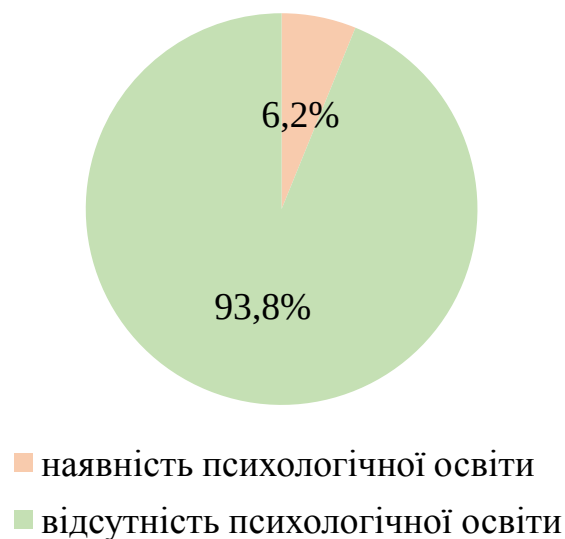

Рис. 3.2 Розподіл респондентів за наявністю психологічної освіти

Дослідження відповідей респондентів із психологічною освітою (4 особи) виявило, що половина з них, тобто 2 особи (50%), ніколи не зверталися до психолога, в той час як решта 2 мають досвід звернення, але роблять це досить рідко (50%).

У таблиці 3.1 подано описову статистику для опитування серед респондентів із психологічною освітою щодо важливих якостей психологів. Кожна категорія має свої показники, включаючи: середнє значення ($\bar{X}$), стандартне відхилення (σ), медіану (Me), максимальне (Max) та мінімальне (Min) значення, а також значення W Shapiro-Wilk та p -значення.

Таблиця 3.1

Первинні статистики показників опитування серед потенційних клієнтів з психологічною освітою щодо важливих якостей психологів

	$\bar{X}$	σ	Me	Max	Min	W	p
Співпереживання та емоційна підтримка	7,5	2,08	7,5	10	5	1	$> 0,05$
Стриманість і врівноваженість	9,25	1,5	10	10	7	0,63	$< 0,05$
Відкритість	9,5	1	10	10	8	0,63	$< 0,05$
Адаптація	8,75	1,5	9	10	7	0,85	$< 0,05$
Терпіння	9	1,15	9	10	8	0,73	$> 0,05$
Об'єктивність	9,75	0,5	10	10	9	0,63	$< 0,05$
Комунікабельність	10	0	10	10	10	NaN	NaN
Спокійність	9,25	1,5	10	10	7	0,63	$< 0,05$
Посередництво	8,25	1,26	8	10	7	0,89	$> 0,05$
Чуйність	7,25	2,22	7	10	5	0,96	$> 0,05$
Допомога	9,5	1	10	10	8	0,63	$< 0,05$
Самоконтроль	9,75	0,5	10	10	9	0,63	$< 0,05$
Наставництво	9	1,15	9	10	8	0,73	$> 0,05$

Продовження таблиці 3.1

	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Гнучкість	8,75	0,96	8,5	10	8	0,86	> 0,05
Прийняття	9,75	0,5	10	10	9	0,63	< 0,05
Схвалення та підтримка	7,75	1,71	7,5	10	6	0,97	> 0,05

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальне значення, Min – мінімальне значення, значення W Shapiro-Wilk, p-значення.

Для Співпереживання та емоційної підтримки: (X=7,5; σ =2,082; Me=7,5; Max=10; Min=5; W Shapiro-Wilk – (W=0,999; p=> 0,05)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Стриманості та врівноваженості: (X=9,25; σ =1,5; Me=10; Max=10; Min=7; W Shapiro-Wilk – (W=0,63; p=< 0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Відкритості: (X=9,5; σ =1; Me=10; Max=10; Min=8; W Shapiro-Wilk – (W=0,63; p=< 0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Адаптації: (X=8,75; σ =1,5; Me=9; Max=10; Min=7; W Shapiro-Wilk – (W=0,851; p=< 0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Терпіння: (X=9; σ =1,15; Me=9; Max=10; Min=8; W Shapiro-Wilk – (W=0,731; p=>0,05)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Об'єктивності: (X=9,75; σ =0,5; Me=10; Max=10; Min=9; W Shapiro-Wilk – (W=0,63; p=< 0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Комуникабельності: (X=10; σ =0; Me=10; Max=10; Min=10), а значення W Shapiro-Wilk та p-значення не можна визначити (W=NaN; p=NaN), що свідчить про відсутність варіацій в даних.

Для Спокійності: ($X=9,25$; $\sigma=1,5$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=7$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,63$; $p=< 0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Посередництва: ($X=8,25$; $\sigma=1,26$; $Me=8$; $Max=10$; $Min=7$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,894$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Чуйності: ($X=7,25$; $\sigma=2,22$; $Me=7$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,964$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Допомоги: ($X=9,5$; $\sigma=1$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=8$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,63$; $p=< 0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Самоконтролю: ($X=9,75$; $\sigma=0,5$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=9$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,63$; $p=< 0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Наставництва: ($X=9$; $\sigma=1,15$; $Me=9$; $Max=10$; $Min=8$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,731$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Гнучкості: ($X=8,75$; $\sigma=0,96$; $Me=8,5$; $Max=10$; $Min=8$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,864$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Прийняття: ($X=9,75$; $\sigma=0,5$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=9$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,63$; $p=< 0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Схвалення та підтримки: ($X=7,75$; $\sigma=1,71$; $Me=7,5$; $Max=10$; $Min=6$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,972$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Крім зазначених властивостей респонденти (2 особи) з психологічною освітою відзначили додаткові важливі особистісні якості психолога, виділяючи: саморефлексію (1 згадка) – 16,7%, абстрагування (1 згадка) – 16,7%, спостережливість (1 згадка) – 16,7%, пунктуальність (1 згадка) – 16,7%, повагу (1 згадка) – 16,7% та саморозвиток (1 згадка) – 16,7% (Рис. 3.3):

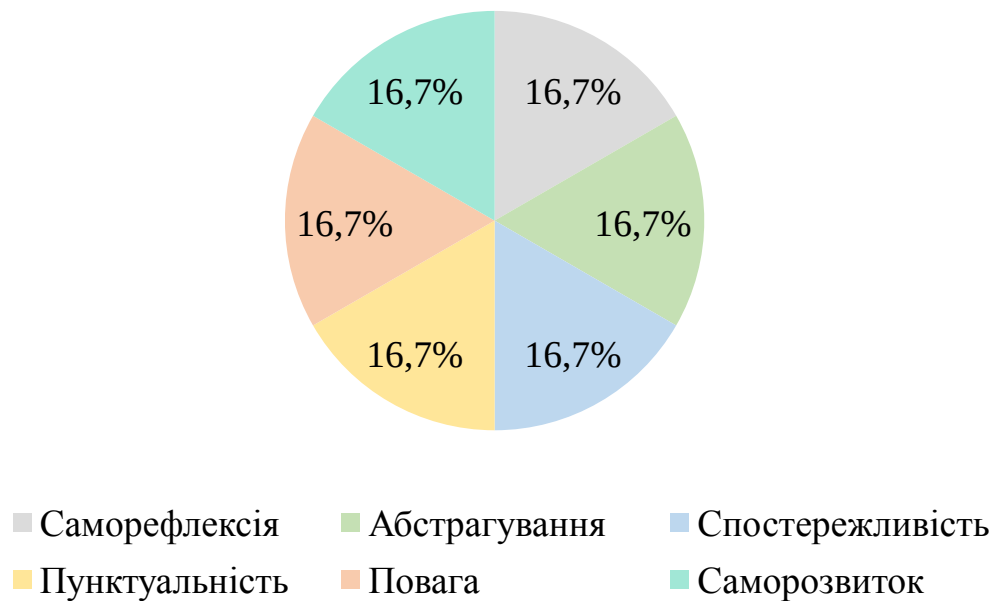

Рис. 3.3 Додаткові важливі якості психолога, виокремлені респондентами з психологічною освітою

Дослідження відповідей респондентів без психологічної освіти (61 особа) виявило, що 15 із них мають досвід звернення до психолога. Серед них 11 осіб (73,3%) звертаються до фахівця рідко, тоді як 4 особи (26,7%) роблять це нечасто.

У таблиці 3.2 подано описову статистику для опитування серед респондентів без психологічної освіти щодо важливих якостей психологів.

Для Співпереживання та емоційної підтримки: ($X=7,62$; $\sigma=2,5$; $Me=8$; $Max=10$; $Min=1$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,85$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Стриманості та врівноваженості: ($X=9,25$; $\sigma=1,35$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,58$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Відкритості: ($X=9,23$; $\sigma=1,30$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,65$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Адаптації: ($X=8,66$; $\sigma=1,88$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=3$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,74$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Терпіння: ($X=9,44$; $\sigma=1,13$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,56$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Об'єктивності: ($X=9,36$; $\sigma=0,91$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=7$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,70$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Комунікабельності: ($X=9,62$; $\sigma=1,04$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,41$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Спокійності: ($X=9,25$; $\sigma=1,26$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,66$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Посередництва: ($X=7,90$; $\sigma=2,41$; $Me=9$; $Max=10$; $Min=1$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,83$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Чуйності: ($X=7,43$; $\sigma=2,53$; $Me=8$; $Max=10$; $Min=1$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,87$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Допомоги: ($X=8,89$; $\sigma=1,66$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=3$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,71$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Самоконтролю: ($X=9,54$; $\sigma=0,83$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=7$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,61$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Наставництва: ($X=8,62$; $\sigma=1,59$; $Me=9$; $Max=10$; $Min=3$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,81$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Гнучкості: ($X=8,67$; $\sigma=1,78$; $Me=9$; $Max=10$; $Min=1$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,73$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Прийняття: ($X=9,25$; $\sigma=1,31$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=5$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,64$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Для Схвалення та підтримки: ($X=7,26$; $\sigma=2,22$; $Me=7$; $Max=10$; $Min=1$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,90$; $p<0,001$)), що свідчить про відсутність нормального розподілу даних.

Таблиця 3.2

Первинні статистики показників опитування серед потенційних клієнтів без психологічної освіти щодо важливих якостей психологів

	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Співпереживання та емоційна підтримка	7,62	2,5	8	10	1	0,85	<0,001
Стриманість і врівноваженість	9,25	1,35	10	10	5	0,58	<0,001
Відкритість	9,23	1,30	10	10	5	0,65	<0,001
Адаптація	8,66	1,88	10	10	3	0,74	<0,001
Терпіння	9,44	1,13	10	10	5	0,56	<0,001
Об'єктивність	9,36	0,91	10	10	7	0,70	<0,001
Комунікабельність	9,62	1,04	10	10	5	0,41	<0,001
Спокійність	9,25	1,26	10	10	5	0,66	<0,001
Посередництво	7,90	2,41	9	10	1	0,83	<0,001
Чуйність	7,43	2,53	8	10	1	0,87	<0,001

Продовження таблиці 3.2

	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Допомога	8,89	1,66	10	10	3	0,71	<0,001
Самоконтроль	9,54	0,83	10	10	7	0,61	<0,001
Наставництво	8,62	1,59	9	10	3	0,81	<0,001
Гнучкість	8,67	1,78	9	10	1	0,73	<0,001
Прийняття	9,25	1,31	10	10	5	0,64	<0,001
Схвалення та підтримка	7,26	2,22	7	10	1	0,90	<0,001

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальнє значення, Min – мінімальнє значення, значення W Shapiro-Wilk, p-значення.

У рамках дослідження респонденти (42 особи) без психологічної освіти також додатково виокремили низку якостей, які, на їхню думку, є вкрай важливими для психолога (Рис. 3.4; Додаток 3). Серед них: професіоналізм (13 згадок) – 9,0%, емпатія (12 згадок) – 8,3%, ввічливість/доброзичливість (11 згадок) – 7,6%, тактовність/толерантність (10 згадок) – 6,9%, адекватність/об'єктивність (10 згадок) – 6,9%, чесність/відкритість/щирість (10 згадок) – 6,9%, комунікабельність (10 згадок) – 6,9%, стресостійкість/самовладання (9 згадок) – 6,3%, аналітичний склад розуму (7 згадок) – 4,9%, креативність (6 згадок) – 4,2%, вміння слухати (5 згадок) – 3,5%, проникливість/розуміння (5 згадок) – 3,5%, терпіння (5 згадок) – 3,5%, інтерес до людей (3 згадки) – 2,1%, прогностичність (3 згадки) – 2,1%, саморефлексія (3 згадки) – 2,1%, критичне мислення (2 згадки) – 1,4%, спостережливість (2 згадки) – 1,4%, конфіденційність (2 згадки) – 1,4%, мотивація (2 згадки) – 1,4%, вміння заспокоювати (2 згадки) – 1,4%, вміння навчати (2 згадки) – 1,4%, викликати довіру/впевненість (1 згадка) – оптимізм (1 згадка) – 0,7%, духовність (1 згадка) – 0,7%, гумор (1 згадка) – 0,7%, спостережливість (1 згадка) – 0,7%, прогресивність (1 згадка) – 0,7%,

уважність (1 згадка) – 0,7%, неупередженість (1 згадка) – 0,7%, розсудливість (1 згадка) – 0,7% та відповідальність (1 згадка) – 0,7%.

Під час дослідження ми також виконали порівняльний аналіз респондентів із психологічною освітою та без психологічної освіти щодо важливих особистісних якостей психолога, виконаний за допомогою Т-тесту (Independent Samples T-Test). Пропонуємо розглянути отримані результати в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Аналіз незалежних вибірок Т-тесту (Independent Samples T-Test)
на рівні важливих особистісних якостей психолога між респондентами з
психологічною освітою та без психологічної освіти**

	X	σ	Me	Mann-Whitney U	p
Респонденти з психологічною освітою	143	14,02	140,5	132,5	0,79
Респонденти без психологічної освіти	140,02	11,25	141		

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, критерій Mann-Whitney U, p-значення.

Аналіз незалежних вибірок Т-тесту засвідчив, що відмінностей у рівнях особистісних якостей між респондентами з психологічною освітою і без психологічної освіти не виявлено ($U=132,5$; $p=0,79$). Для респондентів із психологічною освітою: ($X=143$; $\sigma=14,02$; $Me=140,5$), стандартна помилка середнього ($SE=7,01$), а у респондентів без психологічної освіти – ($X=140,02$; $\sigma=11,25$; $Me=141$), $SE=1,44$.

Крім того, у рамках дослідження також було проведено аналіз незалежних вибірок Т-тесту для порівняння відповідей щодо додаткових важливих особистісних якостей психолога між респондентами з психологічною освітою та без психологічної освіти (Таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

**Аналіз незалежних вибірок Т-тесту (Independent Samples T-Test)
на рівні додаткових важливих особистісних якостей психолога між
респондентами з психологічною освітою та без психологічної освіти**

	X	σ	Me	Mann-Whitney U	p
Респонденти з психологічною освітою	3	0	3	37	0,80
Респонденти без психологічної освіти	3,43	2,22	3		

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, критерій Mann-Whitney U, p-значення.

Аналіз незалежних вибірок за допомогою U-критерію Манна-Уїтні показав, що між респондентами з психологічною освітою ($X=3$; $\sigma=0$; $Me=3$), стандартна помилка середнього ($SE=0$), і без психологічної освіти ($X=3,43$; $\sigma=2,22$; $Me=3$), $SE=0,34$, немає статистично значущих відмінностей ($U = 37$, $p = 0,80$).

Первинні статистики показників студентів-психологів

У дослідженні взяли участь 65 осіб, серед яких також не було пропущених значень ($Missing=0$). Розподіл за статтю виглядає наступним чином: у вибірці 49 жінок, що становить 75,4% від загальної кількості учасників, і 16 чоловіків, що становить 24,6%. Усі категорії особистісних якостей мають однакову кількість учасників ($N=65$) без пропущених значень, що свідчить про повноту набору даних.

Аналіз за віковими групами виявив, що найбільша частка респондентів припадає на категорію ранньої молодості (18-25 років), до якої належать 33

особи (50,8%), тоді як у категорії молодих дорослих (25-35 років) – 15 осіб (23,1%), у групі дорослих середнього віку (35-45 років) – 13 осіб (20,0%), а найменше респондентів у категорії пізнього дорослого віку (45-60 років) – лише 4 особи (6,2%) (Рис. 3.5):

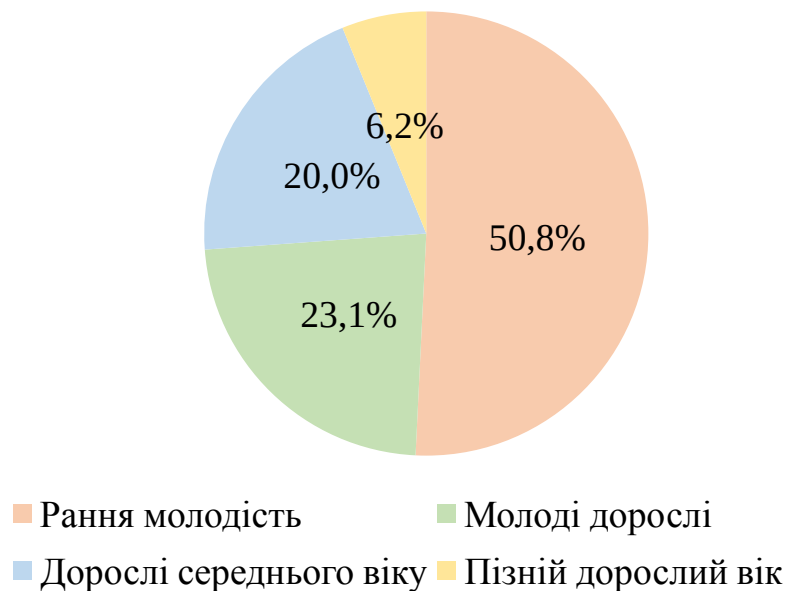

Рис. 3.5 Розподіл респондентів за віковими категоріями

Досліджуючи відповіді респондентів щодо їхнього сімейного стану, ми з'ясували, що найбільша частина з них (21 особа) перебуває у шлюбі, що становить 34,9%, 16 осіб перебувають у стосунках (24,2%), також 16 респондентів не мають стосунків (24,2%), а 11 осіб не перебувають у шлюбі (16,7%) (Рис. 3.6):

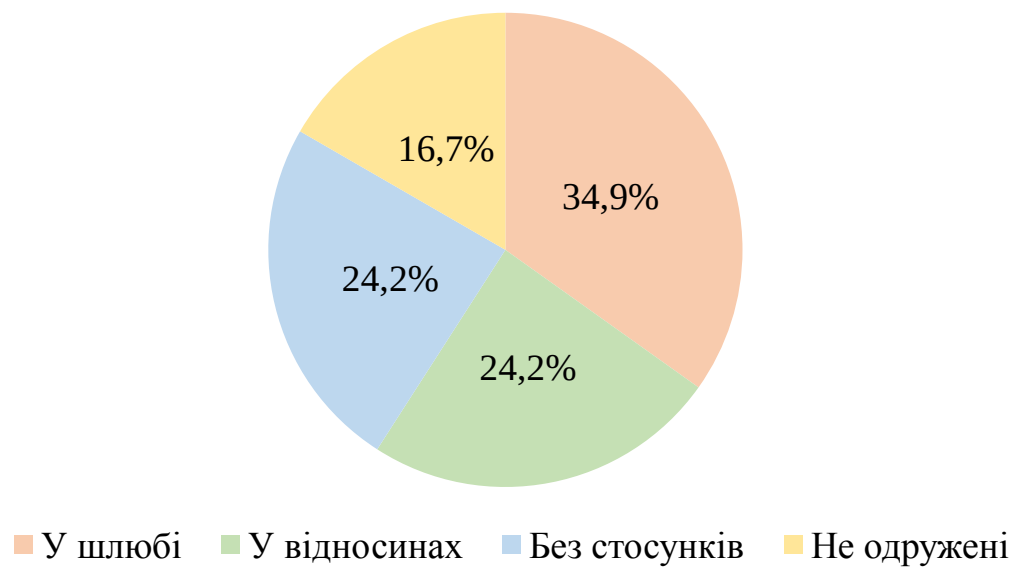

Рис. 3.6 Сімейний стан респондентів

У таблиці 3.5 відображено описову статистику для «Методики вивчення темпераменту» (Г. Айзенк), що містить чотири основні типи темпераменту (сангвініки, меланхоліки, холерики, флегматики), а також змішаний тип, і аналізується за двома шкалами – екстраверсія-інтроверсія та нейротизм.

Таблиця 3.5

Первинні статистики показників, які характеризують описову статистику для «Методики вивчення темпераменту» (Г. Айзенк)

		X	σ	Me	Max	Min	W	p
	Шкала							
Сангвініки (43,1%)	Екстраверсія-інтроверсія	18,53	3,45	18	23	13	0,88	< 0,05
	Нейротизм	3,57	3,33	2	11	1	0,74	< 0,05
Меланхоліки (24,6%)	Екстраверсія-інтроверсія	8,31	2,27	8,5	11	5	0,90	>0,05
	Нейротизм	16,44	2,28	17	22	13	0,91	>0,05

Продовження таблиці 3.5

		X	σ	Me	Max	Min	W	p
	<i>Шкала</i>							
Змішаний тип (Амбіверти) (15,4%)	Екстраверсія-інтроверсія	10,9	3,28	12	15	4	0,71	< 0,05
	Нейротизм	10,7	4,35	12	18	1	0,89	>0,05
Холерики (12,3%)	Екстраверсія-інтроверсія	14	0,92	14	15	13	0,80	>0,05
	Нейротизм	17	2,83	17	22	13	0,96	>0,05
Флегматики (4,6%)	Екстраверсія-інтроверсія	9,33	1,15	10	10	8	0,75	>0,05
	Нейротизм	9,66	1,53	10	11	8	0,96	>0,05

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальнє значення, Min – мінімальнє значення, значення W Shapiro-Wilk, p-значення.

Для категорії Сангвініки: шкала Екстраверсія-інтроверсія: (X=18,53; σ =3,45; Me=18; Max=23; Min=13; W Shapiro-Wilk – (W=0,88; p=<0,05)); шкала Нейротизм: (X=3,57; σ =3,33; Me=2; Max=11; Min=1; W Shapiro-Wilk – (W=0,74; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних за обома шкалами.

Для категорії Меланхоліки: шкала Екстраверсія-інтроверсія: (X=8,31; σ =2,27; Me=8,5; Max=11; Min=5; W Shapiro-Wilk – (W=0,90; p=>0,05)); шкала Нейротизм: (X=16,44; σ =2,28; Me=17; Max=22; Min=13; W Shapiro-Wilk – (W=0,91; p=>0,05)), що свідчить про нормальний розподіл даних за обома шкалами.

Для категорії Змішаний тип (Амбіверти): шкала Екстраверсія-інтроверсія: (X=10,9; σ =3,28; Me=12; Max=15; Min=4; W Shapiro-Wilk – (W=0,71; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних; шкала Нейротизм: (X=10,7; σ =4,35; Me=12; Max=18; Min=1; W Shapiro-Wilk – (W=0,89; p=>0,05)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для категорії Холерики: шкала Екстраверсія-інтроверсія: ($X=14$; $\sigma=0,92$; $Me=14$; $Max=15$; $Min=13$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,80$; $p=>0,05$)); шкала Нейротизм: $X=17$; $\sigma=2,83$; $Me=17$; $Max=22$; $Min=13$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,96$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних за обома шкалами.

Для категорії Флегматики: шкала Екстраверсія-інтроверсія: ($X=9,33$; $\sigma=1,15$; $Me=10$; $Max=10$; $Min=8$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,75$; $p=>0,05$)); шкала Нейротизм: ($X=9,66$; $\sigma=1,53$; $Me=10$; $Max=11$; $Min=8$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,96$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних за обома шкалами.

У таблиці 3.6 подано описову статистику для методики «Міні-мульт», що включає такі шкали: Брехні (L), Імовірності (F), Корекції (K), Іпохондрії (Hs), Депресії (D), Істерії (Hy), Психопатії (Pd), Паранойяльності (Pa), Психастенії (Pt), Шизоїдності (Se) і Гіпоманії (Ma).

Таблиця 3.6

Первинні статистики показників, які характеризують описову статистику для методики «Міні-мульт»

<i>Шкали</i>	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Брехні (L)	49,46	7,7	46	70	38	0,82	<0,05
Імовірності (F)	56,83	12,95	55	95	35	0,95	<0,05
Корекції (K)	47,18	8,59	48	65	28	0,98	>0,05
Іпохондрія (Hs)	52	11,76	52	81	26	0,94	<0,05
Депресія (D)	49,85	13,32	46	80	24	0,93	<0,05
Істерія (Hy)	57,18	13,20	59	81	0	0,88	<0,05
Психопатія (Pd)	47,97	13,11	49	77	0	0,92	<0,05
Паранойяльність (Pa)	62,49	15,88	61	101	26	0,96	>0,05
Психастенія (Pt)	52,65	13,84	51	90	0	0,91	<0,05

Продовження таблиці 3.6

<i>Шкали</i>	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Шизоїдність (Se)	53,97	13,21	52	88	0	0,93	<0,05
Гіпоманія (Ma)	52,08	11,60	51	74	0	0,90	<0,05

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальне значення, Min – мінімальне значення, значення W Shapiro-Wilk, p-значення.

Для Шкали Брехні (L): (X=49,46; σ =7,7; Me=46; Max=70; Min=38; W Shapiro-Wilk – (W=0,82; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Імовірності (F): (X=56,83; σ =12,95; Me=55; Max=95; Min=35; W Shapiro-Wilk – (W=0,95; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Кореляції (K): (X=47,18; σ =8,59; Me=48; Max=65; Min=28; W Shapiro-Wilk – (W=0,98; p=>0,05)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Шкали Іпохондрія (Hs): (X=52; σ =11,76; Me=52; Max=81; Min=26; W Shapiro-Wilk – (W=0,94; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Депресія (D): (X=49,85; σ =11,32; Me=46; Max=80; Min=24; W Shapiro-Wilk – (W=0,93; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Істерія (Hy): (X=57,18; σ =13,20; Me=59; Max=81; Min=0; W Shapiro-Wilk – (W=0,88; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Психопатія (Pd): (X=47,97; σ =13,11; Me=49; Max=77; Min=0; W Shapiro-Wilk – (W=0,92; p=<0,05)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Паранойяльність (Pa): ($X=62,49$; $\sigma=15,88$; $Me=61$; $Max=101$; $Min=26$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,96$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для Шкали Психастенія (Pt): ($X=52,65$; $\sigma=13,84$; $Me=51$; $Max=90$; $Min=0$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,91$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Шизоїдність (Se): ($X=53,97$; $\sigma=13,21$; $Me=52$; $Max=88$; $Min=0$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,93$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для Шкали Гіпоманія (Ma): ($X=52,08$; $\sigma=11,60$; $Me=51$; $Max=74$; $Min=0$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,90$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

У таблиці 3.7 подано описову статистику для методики «Шкала доброзичливості» (Д. Кемпбелл), яка відображає розподіл респондентів за трьома рівнями: низький, середній і високий.

Таблиця 3.7

Первинні статистики показників, які характеризують описову статистику для методики «Шкала доброзичливості» (Д. Кемпбелл)

	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Низький рівень (23,1%)	2,33	0,90	3	3	0	0,75	<0,05
Середній рівень (29,2%)	5,63	0,96	6	7	4	0,88	<0,05
Високий рівень (47,7%)	8	0	8	8	8	NaN	NaN

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальне значення, Min – мінімальне значення, значення W Shapiro-Wilk, p-значення, NaN – відсутність даних.

Для категорії Низького рівня: ($X=2,33$; $\sigma=0,90$; $Me=3$; $Max=3$; $Min=0$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,75$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для категорії Середнього рівня: ($X=5,63$; $\sigma=0,96$; $Me=6$; $Max=7$; $Min=4$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,88$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для категорії Високого рівня: ($X=8$; $\sigma=0$; $Me=8$; $Max=8$; $Min=8$; W Shapiro-Wilk – ($W=NaN$; $p=NaN$)), що свідчить про відсутність варіації в даних.

У таблиці 3.8 подано описову статистику для «Тесту на прийняття інших» (В. Фей), що відображає розподіл респондентів за такими рівнями:

Таблиця 3.8

Первинні статистики показників, які характеризують описову статистику для «Тесту на прийняття інших» (В. Фей)

	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Високий показник (18,5%)	64,5	3,80	63	73	61	0,86	>0,05
Середній показник із тенденцією до високого (76,9%)	55,94	2,48	56	60	49	0,89	<0,05
Середній показник із тенденцією до низького (4,6%)	38	3,46	36	42	36	0,75	>0,05
Низький показник (0%)	0	0	0	0	0	NaN	NaN

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальне значення, Min – мінімальне значення, значення W Shapiro-Wilk, p-значення, NaN – відсутність даних.

Для категорії Високого показника: ($X=64,5$; $\sigma=3,80$; $Me=63$; $Max=73$; $Min=61$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,86$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для категорії Середнього показника із тенденцією до високого: ($X=55,94$; $\sigma=2,48$; $Me=56$; $Max=60$; $Min=49$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,89$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для категорії Середнього показника із тенденцією до низького: ($X=38$; $\sigma=3,46$; $Me=36$; $Max=42$; $Min=36$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,75$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для категорії Низького показника: всі значення є нульовими ($X=0$; $\sigma=0$; $Me=0$; $Max=0$; $Min=0$), а значення W Shapiro-Wilk та p -значення не можна визначити ($W=NaN$; $p=NaN$), що свідчить про відсутність даних для аналізу в цій категорії.

У таблиці 3.9 подано описову статистику для методики «Неповного речення» (Дж. Б. Роттер), яка відображає рівні дезадаптації респондентів: низький, середній і високий.

Таблиця 3.9

Первинні статистики показників, які характеризують описову статистику для методики «Неповного речення» (Дж.Б. Роттер)

	X	σ	Me	Max	Min	W	p
Низький рівень (9,2%)	72,67	20,84	73	100	38	0,95	>0,05
Середній рівень (58,5%)	126,67	3,98	125	133	123	0,49	<0,05
Високий рівень (32,3%)	144,83	7,55	144	153	138	0,80	<0,05

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, Max – максимальне значення, Min – мінімальне значення, значення W Shapiro-Wilk, p -значення.

Для категорії Низького рівня: ($X=72,67$; $\sigma=20,84$; $Me=73$; $Max=100$; $Min=38$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,95$; $p=>0,05$)), що свідчить про нормальний розподіл даних.

Для категорії Середнього рівня: ($X=126,67$; $\sigma=3,98$; $Me=125$; $Max=133$; $Min=123$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,49$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Для категорії Високого рівня: ($X=144,83$; $\sigma=7,55$; $Me=144$; $Max=153$; $Min=138$; W Shapiro-Wilk – ($W=0,80$; $p=<0,05$)), що свідчить про відхилення від нормального розподілу даних.

Під час аналізу незалежних вибірок Т-тесту (Independent Samples T-Test), що наведено в таблиці 3.10, було проведено порівняння рівня дезадаптації між чоловіками та жінками. Ми пропонуємо розглянути отримані результати:

Таблиця 3.10

**Аналіз незалежних вибірок Т-тесту (Independent Samples T-Test)
на рівні дезадаптації між чоловіками та жінками за методикою
«Неповного речення» (Дж.Б. Роттер)**

		X	σ	Me	U	p
Низький рівень	Чоловіки	79,5	9,19	79,5	5,5	0,64
	Жінки	69,25	25,47	69,5		
Середній рівень	Чоловіки	127,4	3,97	126	68	0,55
	Жінки	126,48	22,11	129		
Високий рівень	Чоловіки	143,56	6,86	142	22,5	0,03
	Жінки	153,83	12,45	150		

Примітки: X – середнє значення, σ – стандартне відхилення, Me – медіана, критерій Mann-Whitney U, p-значення.

Для категорії Низького рівня: результати U-критерію Манна-Уїтні ($U=5,5$; $p=0,64$) не вказують на значущу різницю між статями. Серед чоловіків показники становлять: ($X=79,5$; $\sigma=9,19$; $Me=79,5$), $SE=6,5$, а серед жінок: ($X=69,25$; $\sigma=25,47$; $Me=69,5$), $SE=12,74$.

Для категорії Середнього рівня: результати U-критерію Манна-Уїтні ($U=68$; $p=0,55$) не вказують на значущу різницю між статями. Серед чоловіків показники становлять: ($X=127,4$; $\sigma=3,97$; $Me=126$), $SE=1,78$, а серед жінок: ($X=126,48$; $\sigma=22,11$; $Me=129$), $SE=3,85$.

Для категорії Високого рівня: результати U-критерію Манна-Уїтні ($U=5,5$; $p=0,64$) вказують на значущу різницю між статями. Серед чоловіків

показники становлять: ($X=143,56$; $\sigma=6,86$; $Me=142$), $SE=2,29$, а серед жінок: ($X=153,83$; $\sigma=12,45$; $Me=150$), $SE=3,59$.

Порівняльний аналіз між результатами опитування потенційних клієнтів і методик студентів-психологів

У межах дослідження ми порівняли оцінки особистісних якостей психологів, надані потенційними клієнтами, з результатами методик, які проходили студенти-психологи. Для цього було використано метод ANOVA (аналіз дисперсії) з метою виявлення статистично значущих відмінностей у середніх оцінках цих якостей між групами.

Перш за все, у таблиці 3.11 ми порівняли оцінені потенційними клієнтами особистісні якості психологів із результатами «Методики вивчення темпераменту» Г. Айзенка.

Таблиця 3.11

Порівняльний аналіз між оцінками особистісних якостей психологів потенційними клієнтами та результатами студентів-психологів за «Методикою вивчення темпераменту» (Г. Айзенк)

Джерело варіації	SS	df	MS	F	P	F crit
Між групами	5687,83	25	227,51	66,14	<0,001	1,52
Всередині груп	3935,07	1144	3,44			
Всього	9622,90	1169				

Примітки: SS – сума квадратів, df – ступені свободи, MS – середній квадрат, значення F, p-значення, F crit – критичне значення.

Аналіз показав, що значення F ($F=66,14$) вказує на суттєві відмінності між групами. Варіація між групами ($SS=5687,83$) перевищує варіацію

всередині груп ($SS=3935,07$). Середня квадратична помилка між групами ($MS=227,51$) та всередині груп ($MS=3,44$) свідчить про значні відмінності, а р-значення ($p<0,001$) вказує на практично нульову ймовірність результатів за нульової гіпотези.

Крім того, ми порівняли важливі особистісні якості психологів, оцінені потенційними клієнтами, з чотирма типами темпераменту за Г. Айзенком і зіставили їх із результатами студентів-психологів. Потенційні клієнти високо оцінили якості кожного типу темпераменту, надаючи флегматикам 54%, сангвінікам – 21%, меланхолікам – 17% і холерикам – 8%. Водночас результати серед студентів-психологів засвідчили, що 43% з них є сангвініками, 25% – меланхоліками, 15% – належать до змішаного типу (амбіверти), 12% – холериками, і лише 5% – флегматиками, що свідчить про різницю у сприйнятті й самооцінці особистісних якостей між потенційними клієнтами та студентами-психологами (Рис. 3.7).

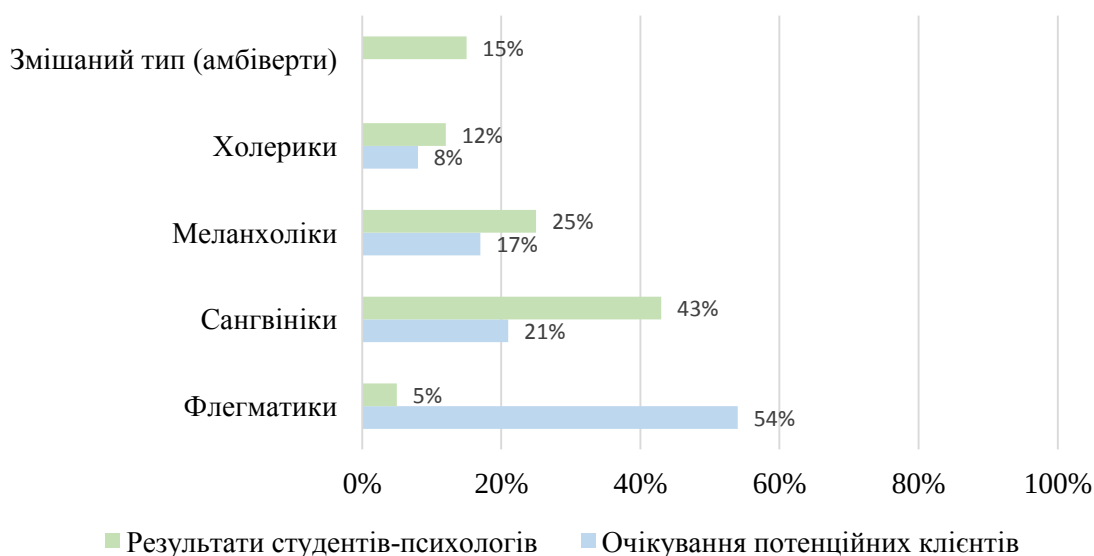

Рис. 3.7 Порівняння оцінок особистісних якостей психологів потенційними клієнтами та самоідентифікації студентів-психологів за типами темпераменту згідно з Г. Айзенком

У таблиці 3.12 подано результати порівняння оцінених потенційними клієнтами якостей психологів із результатами студентів-психологів методики «Міні-мульт».

Таблиця 3.12

**Порівняльний аналіз між оцінками особистісних якостей психологів
потенційними клієнтами та результатами студентів-психологів за
методикою «Міні-мульт»**

Джерело варіації	SS	df	MS	F	P	F crit
Між групами	836040,5	26	32155,4	481,58	0	1,50
Всередині груп	115379,4	1728	66,77			
Всього	951419,9	1754				

Примітки: SS – сума квадратів, df – ступені свободи, MS – середній квадрат, значення F, p-значення, F crit – критичне значення.

Аналіз показав, що значення F ($F=481,58$) вказує на суттєві відмінності між групами. Варіація між групами ($SS=836040,5$) перевищує варіацію всередині груп ($SS=115379,4$). Середня квадратична помилка між групами ($MS=32155,4$) та всередині груп ($MS=66,77$) свідчить про значні відмінності, а p-значення ($p=0$) вказує на практично нульову ймовірність результатів за нульової гіпотези.

Так само в таблиці 3.13 зображено результати порівняння оцінених потенційними клієнтами якостей психологів із результатами студентів-психологів «Шкали доброзичливості» Д. Кемпбелла.

Аналіз виявив, що значення F ($F=29,50$) вказує на суттєві відмінності між групами. Варіація між групами ($SS=1393,91$) перевищує варіацію всередині груп ($SS=2851,29$). Середня квадратична помилка між групами ($MS=77,44$) і всередині груп ($MS=2,63$) демонструє значні відмінності, а p-значення ($p<0,001$) вказує на практично нульову ймовірність результатів за нульової гіпотези.

Таблиця 3.13

**Порівняльний аналіз між оцінками особистісних якостей психологів
потенційними клієнтами та результатами студентів-психологів за
«Шкалою доброзичливості» (Д. Кемпбелл)**

Джерело варіації	SS	df	MS	F	P	F crit
Між групами	1393,91	18	77,44	29,50	<0,001	1,61
Всередині груп	2851,29	1086	2,63			
Всього	4245,2	1104				

Примітки: SS – сума квадратів, df – ступені свободи, MS – середній квадрат, значення F, р-значення, F crit – критичне значення.

У таблиці 3.14 представлені результати порівняння оцінених потенційними клієнтами якостей психологів із результатами студентів-психологів «Тесту на прийняття інших» В. Фейя.

Таблиця 3.14

**Порівняльний аналіз між оцінками особистісних якостей психологів
потенційними клієнтами та результатами студентів-психологів за
«Тестом на прийняття інших» (В. Фей)**

Джерело варіації	SS	df	MS	F	P	F crit
Між групами	143079,5	19	7530,5	2472,71	0	1,60
Всередині груп	3307,36	1086	3,04545			
Всього	146386,9	1105				

Примітки: SS – сума квадратів, df – ступені свободи, MS – середній квадрат, значення F, р-значення, F crit – критичне значення.

Аналіз засвідчив, що значення F ($F=2472,71$) вказує на суттєві відмінності між групами. Варіація між групами ($SS=143079,5$) значно перевищує варіацію всередині груп ($SS=3307,36$). Середня квадратична помилка між групами ($MS=7530,5$) і всередині груп ($MS=3,04545$) свідчить про значні відмінності, а p -значення ($p=0$) вказує на практично нульову вірогідність отримання таких результатів за нульової гіпотези.

У таблиці 3.15 наведено результати порівняння оцінених потенційними клієнтами якостей психологів із результатами студентів-психологів, отриманими за методикою «Неповного речення» Дж.Б. Роттера.

Таблиця 3.15

**Порівняльний аналіз між оцінками особистісних якостей психологів
потенційними клієнтами та результатами студентів-психологів за
методикою «Неповного речення» (Дж.Б. Роттер)**

Джерело варіації	SS	df	MS	F	P	F crit
Між групами	913052,9	18	50725,16	2361,32	0	1,61
Всередині груп	23329,09	1086	21,48			
Всього	936382	1104				

Примітки: SS – сума квадратів, df – ступені свободи, MS – середній квадрат, значення F , p -значення, F_{crit} – критичне значення.

Результати аналізу показали, що значення F ($F=2361,32$) свідчить про суттєві відмінності між групами. Варіація між групами ($SS=913052,9$) значно перевищує варіацію всередині груп ($SS=23329,09$). Середня квадратична помилка між групами ($MS=50725,16$) і всередині груп ($MS=21,48$) підтверджує значні відмінності, а p -значення ($p=0$) вказує на практично нульову вірогідність отримання таких результатів за нульової гіпотези.

Отже, ми провели аналіз відповідей опитування серед потенційних клієнтів щодо важливих особистісних якостей психолога, виявивши суттєві відмінності у сприйнятті цих якостей респондентами з психологічною освітою та без неї. Додатково, ми дослідили первинні статистики показників, що характеризують описову статистику «Методики вивчення темпераменту» Г. Айзенка, методики «Міні-мульт», «Шкали доброзичливості» Д. Кемпбелла, «Тесту на прийняття інших» В. Фейя та методики «Неповного речення» Дж.Б. Роттера, які проходили студенти-психологи. Також було здійснено порівняльний аналіз між важливими особистісними якостями психолога, зазначеними потенційними клієнтами, і психологічними характеристиками студентів.

3.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

На **першому етапі** нашого дослідження ми провели опитування серед потенційних клієнтів щодо важливих якостей психологів. Вибірка складалася з 65 респондентів, з яких 59 були жінками (90,8%), а 6 – чоловіками (9,2%). Серед респондентів найбільшу частку становили особи молодого дорослого віку (25-35 років) – 30,8%, за ними слідували представники ранньої молодості (18-25 років) – 29,2%, дорослого середнього віку (35-45 років) – 27,7% та пізнього дорослого віку (45-60 років) – 12,3%. На цьому етапі важливим став розподіл за наявністю психологічної освіти: 4 особи (6,2%) мали психологічну освіту, тоді як 61 респондент (93,8%) не мав спеціалізованої освіти.

Аналіз відповідей респондентів із психологічною освітою (4 особи) показав, що вони акцентують більшу увагу на важливості таких особистісних якостей психологів, як комунікабельність, об'єктивність і самоконтроль. *Комунікабельність* отримала найвищу оцінку (40 балів), що вказує на критичну роль здатності психолога ефективно взаємодіяти з клієнтами та встановлювати довірчі стосунки. Відповідно, *об'єктивність і самоконтроль*

(по 39 балів) наголошують на необхідності неупередженого підходу й уміння керувати своїми емоціями в роботі, що особливо важливо для підтримання професіоналізму під час сесій. Результати відповідей за якістю *прийняття* (39 балів) відображають бажання клієнтів відчувати, що їхні переживання приймають без осуду.

Також значна увага приділяється *відкритості* (38 балів), яка вказує на бажання клієнтів працювати з психологами, готовність ділитися думками і вислуховувати їх. Оцінка *допомоги* (38 балів) свідчить про очікування активної підтримки у розв'язанні проблем. Доволі високий результат *спокійності* (37 балів) вказує на очікування стабільності психолога в складних обставинах, а *стриманість і врівноваженість* (37 балів) демонструють потребу зберігати спокій у напружених ситуаціях. Така якість як *терпіння* (36 балів) підкреслює необхідність психолога витримувати та підтримувати клієнта впродовж тривалого процесу терапії. Наявність оцінок для *наставництва* (36 балів) вказує на важливість ролі психолога як провідника в процесі особистісного розвитку клієнта. Оцінка *адаптації* (35 балів) свідчить про гнучкість у підходах до потреб клієнтів, тоді як сама *гнучкість* (35 балів) підкреслює здатність психолога швидко реагувати на зміни в ситуації. Оцінка *посередництва* (33 бали) свідчить про важливість сприяння порозумінню між клієнтом і його оточенням, а *схвалення і підтримка* (31 бал) вказують на потребу в позитивному стимулюванні. Кількість балів за *співпереживання та емоційну підтримку* (30 відповідей) свідчить про те, що хоча ці якості й не є найважливішими, вони все ж таки мають значення у взаємодії між психологом і клієнтом. Найнижчу оцінку отримала *чуйність* (29 відповідей), що вказує на різні уявлення клієнтів про цю якість.

Первинні статистики показників опитування вказують на різний рівень оцінок особистісних якостей психологів серед респондентів. Співпереживання та емоційна підтримка, терпіння, посередництво, чуйність, наставництво та гнучкість мають нормальний розподіл даних, оскільки значення W Shapiro-

Wilk вказують на ($p > 0,05$). Водночас стриманість і врівноваженість, відкритість, адаптація, об'єктивність, спокій, допомога, самоконтроль і прийняття показали відхилення від нормального розподілу, оскільки їхні p -значення ($p < 0,05$). Варто зауважити, що оцінка комунікабельності не дає змоги визначити значення W Shapiro-Wilk і p -значення ($W = \text{NaN}$; $p = \text{NaN}$) через відсутність варіацій у даних, оскільки всі респонденти оцінили цю якість максимально (10 балів).

Деякі респонденти з психологічною освітою (2 особи) виокремили кілька додаткових особистісних якостей, які, на їхню думку, також мають значення для успішної професійної діяльності психолога. Серед них *саморефлексія* (1 згадка), яка важлива для розвитку професійної свідомості та усвідомлення власних емоцій і поведінки. *Абстрагування* (1 згадка) допомагає фахівцеві відсторонитися від особистих переживань і зосередитися на проблемах клієнта, що є важливим у терапевтичному процесі. *Спостережливість* (1 згадка) вказує на здатність психолога помічати деталі та нюанси в поведінці клієнтів, що може бути корисним для формування діагнозу та плану терапії. *Пунктуальність* (1 згадка) і *повага* (1 згадка) підкреслюють значення професійних стандартів у взаємодії з клієнтами, адже дотримання часу та взаємна повага сприяють довірі між психологом і клієнтом. Нарешті, *саморозвиток* (1 згадка) відображає прагнення психолога постійно вдосконалювати свої навички та знання, що є важливим у динамічному полі психології.

Дослідження відповідей респондентів без психологічної освіти (61 особа) показало, що 15 із них мають досвід звернення до психолога. Серед них 11 осіб (73,3%) звертаються до фахівця рідко, тоді як 4 особи (26,7%) роблять це нечасто, що свідчить про обмежене використання професійної психологічної допомоги серед цієї групи.

Аналіз кількості балів респондентів без психологічної освіти виявив суттєві відмінності в їхніх оцінках. Найвищу оцінку отримала

комунікабельність (587 балів), що підкреслює важливість ефективної взаємодії з клієнтами. Далі йдуть *терпіння* (576 балів), *об'єктивність* (571 бал) і *самоконтроль* (582 бали), що свідчать про неупереджений підхід і здатність керувати емоціями. *Стриманість і врівноваженість* (564 бали), *спокій* (564 бали) і *відкритість* (563 бали) також є важливими для формування довірчих стосунків із клієнтами. *Допомога* (542 бали) акцентує на активній підтримці, тоді як *прийняття* (564 бали) показує необхідність прийняття переживань клієнтів. *Адаптація* (528 балів), *гнучкість* (530 балів), *наставництво* (526 балів), *посередництво* (483 бали), *співпереживання та емоційна підтримка* (465 балів) мають середні суми балів, а найнижчу оцінку здобули *чуйність* (453 бали) та *схвалення і підтримка* (443 бали), що свідчить про меншу потребу в позитивному підкріпленні.

Аналіз первинних статистик показників опитування цієї групи респондентів показав, що всі вони відхиляються від нормального розподілу, оскільки значення W Shapiro-Wilk вказують на ($p < 0,001$).

Респонденти також виокремили 32 важливі особистісні якості психолога (деякі з них збігаються вже із зазначеними раніше в тесті якостями), серед яких: *професіоналізм* (13 згадувань), що є ключем до довіри, адже клієнти мають бути впевнені, що психолог має необхідні знання та навички для надання допомоги. *Емпатія* (12 згадок) – здатність зрозуміти та відчувати емоції іншої людини, що важливо для створення безпечного середовища, де клієнт може відкрито ділитися своїми переживаннями. *Ввічливість та доброзичливість* (11 згадок) формують основу для позитивного контакту, сприяючи зміцненню довіри. *Тактовність та толерантність* (10 згадувань) допомагають уникнути ситуацій, що можуть бути болісними або незручними для клієнта, особливо в делікатних темах. *Адекватність та об'єктивність* (10 згадувань) важливі для неупередженого оцінювання ситуації клієнта без проєкцій власних думок чи почуттів. *Чесність, відкритість та щирість* (10 згадувань) необхідні для зміцнення довіри, оскільки клієнти цінують

прозорість у стосунках. *Комунікабельність* (10 згадувань) сприяє підтриманню діалогу та активному слуханню, що є важливим у терапії. *Стресостійкість та самовладання* (9 згадувань) допомагають психологу зберігати спокій і фокус під час роботи з важкими емоціями клієнтів.

Аналітичний склад розуму (7 згадувань) дає змогу оцінювати ситуації, виявляти проблеми та розробляти ефективні стратегії втручання, а *креативність* (6 згадувань) може знадобитися для розроблення індивідуальних підходів до лікування, що відповідають потребам клієнта. *Уміння слухати* (5 згадок) є важливою складовою терапії, що сприяє глибшому розумінню клієнта. *Проникливість та розуміння* (5 згадок) дає змогу психологу «бачити за словами» та виявляти приховані проблеми. *Терпіння* (5 згадок) важливе під час роботи з клієнтами, які можуть мати труднощі з відкриттям або змінами. *Інтерес до людей* (3 згадки) допомагає психологу залишатися зацікавленим у житті своїх клієнтів, що може позитивно вплинути на терапевтичний процес. *Прогностичність* (3 згадки) дає змогу бачити можливі наслідки терапії та адаптувати підходи. *Саморефлексія* (3 згадки) важлива для особистісного розвитку психолога та його професійного зростання. *Критичне мислення* (2 згадки) допомагає оцінювати різні підходи та обирати найефективніші. *Спостережливість* (2 згадки) дає змогу помічати невербальні сигнали, які можуть бути важливими для розуміння клієнта. *Конфіденційність* (2 згадки) є основою довіри між психологом і клієнтом. *Мотивація* (2 згадки) – енергія, яку психолог передає клієнтам, бажаючи допомогти їм. *Уміння заспокоювати* (2 згадки) важливе для підтримки клієнтів у стресових ситуаціях.

Уміння навчати (2 згадки) допомагає клієнтам зрозуміти свої проблеми та розвивати нові навички, тоді як *оптимізм* (1 згадка) може надихати їх, адже здатність бачити позитивні сторони та можливості для змін є важливою в терапії. *Духовність* (1 згадка) може бути важливою для деяких клієнтів, які шукають глибшого розуміння своїх переживань. *Гумор* (1 згадка) допомагає

зменшити напругу та створити легку атмосферу. *Прогресивність* (1 згадка) відображає відкритість до нових ідей і підходів, що важливо для розвитку професії. *Уважність* (1 згадка) – здатність звертати увагу на деталі, що може бути важливим у терапії. *Неупередженість* (1 згадка) важлива для об'єктивної оцінки ситуації клієнта. *Розсудливість* (1 згадка) допомагає ухвалювати зважені рішення в складних ситуаціях. *Відповідальність* (1 згадка) полягає в тому, що психолог має бути відповідальним за свої дії та наслідки, які можуть виникнути в процесі терапії. *Уміння викликати довіру та впевненість* (1 згадка) є критично важливими, адже без довіри клієнт може не відкритися спеціалісту або не дотримуватися рекомендацій терапії. Психолог має створити атмосферу безпеки, де клієнт почуватиметься комфортно. Нарешті, *уважність* (1 згадка) як здатність бути присутнім та активно слухати під час сесій важлива для виявлення тонких нюансів у спілкуванні та емоціях клієнта, що може бути ключовим для розуміння його потреб.

У дослідженні було проведено порівняльний аналіз респондентів із психологічною освітою та без неї щодо важливих особистісних якостей психолога за допомогою незалежних вибірок Т-тесту (Independent Samples T-Test). Результати показали, що відмінностей у рівнях особистісних якостей між обома групами не виявлено ($U=132,5$; $p=0,79$). Також було проведено аналіз незалежних вибірок Т-тесту для порівняння додаткових важливих особистісних якостей психолога між респондентами з різним рівнем освіти. Використання U-критерію Манна-Уїтні також підтвердило, що статистично значущих відмінностей не було ($U=37$, $p=0,80$).

Отже, перший етап дослідження виявив, що респонденти, незалежно від наявності психологічної освіти, акцентують увагу на схожих особистісних якостях психологів. Порівняльний аналіз не виявив статистично значущих відмінностей в оцінках особистісних якостей між респондентами двох груп, що свідчить про консенсус у їхньому сприйнятті професії психолога.

На **другому етапі** дослідження було проаналізовано психологічні параметри студентів-психологів з метою визначення їхнього загального психологічного профілю та особистісних якостей, важливих для професійної реалізації. У вибірці взяли участь 49 жінок (75,4%) і 16 чоловіків (24,6%). Аналіз вікових груп показав, що найбільша частка респондентів належить до категорії ранньої молодості (18-25 років) – 33 особи (50,8%), молоді дорослі (25-35 років) – 15 осіб (23,1%), дорослі середнього віку (35-45 років) – 13 осіб (20,0%), а найменше респондентів у категорії пізнього дорослого віку (45-60 років) – 4 особи (6,2%). Що стосується сімейного стану, найбільша кількість респондентів (21 особа) перебуває у шлюбі (34,9%), 16 осіб у стосунках (24,2%), стільки ж – без стосунків (24,2%), а 11 осіб, відповідно до відповідей, не перебувають у шлюбі (16,7%).

Аналіз відповідей студентів-психологів за «Методикою вивчення темпераменту» Г. Айзенка дав змогу виокремити п'ять типів темпераменту. Серед них *сангвініків* налічується 28 респондентів (43,1%). Ця група демонструє сильну, врівноважену та рухливу нервову систему, що проявляється в їхній швидкій реакції та продуманості вчинків. Завдяки життєрадісності, сангвініки характеризуються високою стійкістю до труднощів. Вони схильні до жартів, часто виконують роль організаторів і є душею компанії. Результати дослідження також вказують на те, що рухливість їхньої нервової системи зумовлює мінливість почуттів, інтересів і поглядів, а також високу здатність адаптуватися до змін у житті. Сангвініки виявляють товариську, легко встановлюють нові знайомства і мають широке коло спілкування, хоча не завжди вирізняються стабільністю у своїх прихильностях. Крім того, ця група респондентів демонструє продуктивність тільки при заняттях справами, що викликають у них інтерес; в іншому разі вони можуть ставати апатичними. Такі люди також здатні швидко переходити з одного заняття на інше і в стресових ситуаціях проявляють активність і зберігають самовладання.

Згідно з результатами дослідження, 16 респондентів (24,6%) виявилися *меланхоліками*, які характеризуються слабкою нервовою системою, що проявляється в підвищеній чутливості до навіть незначних подразників. Сильні подразники можуть викликати в них зриви або почуття розгубленості. У стресових ситуаціях, таких як іспити, змагання або загроза, їхні результати часто виявляються гіршими порівняно з ситуаціями, коли вони перебувають у звичному та спокійному оточенні. Підвищена чутливість призводить до швидкої стомлюваності та зниження працездатності, що потребує тривалого відпочинку для відновлення їхніх сил. Навіть невеликі причини можуть викликати в них образи або сльози. Меланхоліки часто відчують пригніченість, невпевненість і тривогу, що може призвести до розвитку невротичних розладів. У знайомих обставинах вони можуть бути відкритими й ефективно виконувати свої обов'язки, проте в нових ситуаціях зазвичай виявляють замкнутість і нерішучість. Висока чутливість їхньої нервової системи часто супроводжується яскравими художніми та інтелектуальними здібностями.

Відповідно до даних дослідження, 10 респондентів (15,4%) належать до *змішаного типу* темпераменту, або *амбівертів*. Ці особи поєднують риси всіх інших типів темпераменту, що дає їм змогу адаптуватися до різних соціальних ситуацій. Амбіверти можуть виявляти товариськість і відкритість, властиві сангвінікам, а також здатність до глибокого самоаналізу, притаманну меланхолікам. Вони легко перемикаються між активною участю в групових заходах і бажанням усамітнитися, подібно до флегматиків, які цінують стабільність. Водночас амбіверти можуть проявляти риси холериків, демонструючи рішучість та енергійність у досягненні своїх цілей. Завдяки цій різноманітності, змішаний тип темпераменту надає їм можливість знаходити баланс між соціальними взаємодіями та особистим простором.

Ми виявили, що 8 респондентів (12,3%) належать до *холериків*, які характеризуються переважанням збудження над гальмуванням у нервовій

системі. Вони швидко реагують на зовнішні подразники, часто імпульсивно та без обмірковування. Холерики виявляють нетерплячість, і їх важко зупинити, коли вони захоплені чимось; вони можуть легко вийти з себе через необхідність чекати. Їхня поведінка вирізняється поривчастістю, різкістю рухів і непередбачуваністю. Незважаючи на свою неврівноваженість, холерики здатні працювати довго і наполегливо в критичних ситуаціях, проявляючи високу концентрацію сил. Однак циклічність їхньої активності призводить до чергування періодів бадьорості та спаду енергії, що може спричинити конфлікти та невротичні зриви.

Результати дослідження показали, що 3 респонденти (4,6%) належать до *флегматиків*. Вони мають сильну, врівноважену, але інертну нервову систему, що проявляється в їхній повільній реакції на зовнішні впливи та відсутності балакучості. Емоційна стабільність є характерною рисою флегматиків: їх важко розсердити чи розвеселити, а настрій зазвичай залишається рівним, навіть під час серйозних неприємностей. Респонденти демонструють високу працездатність і здатність протистояти сильним і тривалим подразникам, але не вміють швидко реагувати на несподівані ситуації. Флегматики віддають перевагу завершенню однієї справи перед переходом до наступної, проявляючи стратегічний підхід і плануючи свої дії в довгостроковій перспективі. Вони не люблять змінювати свої звички, спосіб життя або оточення, і адаптуються до нових умов повільно, часто вагаючись під час ухвалення рішень, але здатні обходитися без сторонньої допомоги.

Аналіз первинних статистик показників, що характеризують темпераменти за методикою Г. Айзенка, вказує на різноманітність розподілів у кожній категорії. Сангвініки демонструють високу екстравертність ($X=18,53$) із відхиленням від нормального розподілу за шкалою екстраверсії-інтроверсії ($W=0,88$, $p<0,05$) і низький рівень нейротизму ($X=3,57$) з також ненормальним розподілом ($W=0,74$, $p<0,05$). Меланхоліки, навпаки, мають нормальний розподіл в обох шкалах (екстраверсія-інтроверсія: $W=0,90$,

$p > 0,05$; нейротизм: $W = 0,91$, $p > 0,05$), з високим нейротизмом ($X = 16,44$) і низькою екстравертністю ($X = 8,31$). Змішаний тип (амбіверти) показує відхилення від нормального розподілу за екстраверсією ($W = 0,71$, $p < 0,05$) із середнім 10,9, тоді як нейротизм має нормальний розподіл ($W = 0,89$, $p > 0,05$) із середнім ($X = 10,7$). Холерики та флегматики демонструють нормальний розподіл за обома шкалами (Холерики: екстраверсія-інтроверсія: $W = 0,80$, $p > 0,05$; нейротизм: $W = 0,96$, $p > 0,05$; Флегматики: екстраверсія-інтроверсія: $W = 0,75$, $p > 0,05$; нейротизм: $W = 0,96$, $p > 0,05$), із середніми значеннями екстраверсії ($X = 14$) і ($X = 9,33$) відповідно, а також помірним нейротизмом ($X = 17$) і ($X = 9,66$).

Аналіз відповідей студентів-психологів за методикою «Міні-мульт» дав змогу дослідити різні аспекти психологічного стану респондентів. Результати балів за *Шкалою Брехні (L)* свідчать, що 60 осіб (92,3%) отримали високі бали, тоді як лише 5 осіб (7,7%) продемонстрували низькі значення. Високі бали вказують на тенденцію респондентів представляти себе у вигіднішому світлі, демонструючи дотримання соціальних норм. Така поведінка може бути зумовлена прагненням підтримувати позитивний імідж або вимогами професійної діяльності. Низькі значення свідчать про надмірну відкритість і критичне ставлення до себе, що може ускладнювати міжособистісні стосунки.

Згідно з результатами балів за *Шкалою Ймовірності (F)*, високий рівень неконформності особистості мають 63 респонденти (96,9%), що вказує на шизоїдну природу їхнього сприйняття й логіки. Низькі значення у 2 осіб (3,1%) наголошують на відсутності значних труднощів у міжособистісних контактах. Високі показники також вказують на психопатоподібну поведінку, яка може проявлятися в непорядкованій поведінці або протесті проти соціальних норм. Крім того, ці результати вказують на виражену тривожність і потребу в підтримці з боку оточення.

Отримані результати балів за *Шкалою Корекції (K)* свідчать про те, що 56 осіб (86,2%) мають високі показники, що вказує на їхню схильність до

контролю власної поведінки залежно від соціального схвалення та занепокоєння своїм статусом у суспільстві. Наявність лише 9 осіб (13,8%) із низькими балами вказує на те, що більшість досліджуваних демонструють доброзичливість і товариськість, що свідчить про високий рівень соціальної адаптації. Високі показники можуть також свідчити про невпевненість у собі та заперечення труднощів у міжособистісних стосунках. Загалом, результати підкреслюють важливість соціальних норм і схвалення в поведінці більшості студентів.

Результати балів за *Шкалою Іпохондрії (Hs)* свідчать про значну кількість досліджуваних, які демонструють високий рівень тривоги, пов'язаної зі станом свого фізичного здоров'я. Серед 65 опитаних, 58 осіб (89,2%) отримали високі бали, що вказує на їхню схильність до астено-невротичного типу, виявляючи пасивність і труднощі в адаптації до змін. Лише 7 осіб (10,8%) із низькими оцінками свідчать про їхню більшу енергійність та активність у розв'язанні труднощів. Високий рівень іпохондрії в більшості респондентів вказує на емоційну значущість їхніх соматичних відчуттів і схильність до тривожності, що може призводити до песимізму та зневіри в успіх у розв'язанні своїх проблем.

Результати балів за *Шкалою Депресії (D)* свідчать про значний рівень тривоги серед досліджуваних, оскільки 48 осіб (73,8%) отримали високі оцінки. Більшість із цих осіб є чутливими та сенситивними, що вказує на їхній страх перед невизначеністю та схильність до негативних емоцій. Низький рівень у 17 респондентів (26,2%) вказує на активність, товариськість і впевненість у собі.

Отримані результати балів за *Шкалою Істерії (Hu)* свідчать про те, що 57 осіб (87,7%) отримали високі бали, що вказує на наявність схильності до неврологічних захисних реакцій конверсійного типу. Високий показник говорить про можливість використання соматичних симптомів як засобу уникнення відповідальності та прагнення привернути до себе увагу. Водночас

низька кількість людей з низькими балами (8 осіб; 12,3%) вказує на те, що лише незначна частина респондентів демонструє інтроверсію та скептицизм, а також недостатню здатність до спонтанності в соціальних контактах. Результати вказують на тенденцію до демонстративності та поверхневих емоцій у більшості досліджуваних.

Результати балів за *Шкалою Психопатії (Pd)* свідчать про наявність значної кількості студентів із високими оцінками – 58 осіб (89,2%), що вказує на потенційну соціальну дезадаптацію в цих респондентів, зокрема на агресивність, конфліктність та нехтування соціальними нормами. Низькі бали, які отримали 7 осіб (10,8%), вказують на конвенціональну особистість із високим рівнем ідентифікації зі своїм соціальним статусом. Загалом, результати демонструють відчутну варіативність у поведінкових характеристиках студентів, де більшість виявляє ознаки психопатоподібної поведінки.

Отримані результати балів за *Шкалою Паранойяльності (Pa)* свідчать про високий рівень схильності до формування надцінних ідей серед 62 респондентів (95,4%), що вказує на їхню однобічність, агресивність і злопам'ятність. Низький рівень балів у 3 осіб (4,6%) свідчить про їхню обережність і недовірливість, що може бути пов'язано з побоюванням неприємних наслідків своїх дій. Високі показники також вказують на ригідність у мисленні, підозрілість і тенденцію звинувачувати інших у негативному ставленні. Результати свідчать про наявність у респондентів інтенсивних емоційних переживань, пов'язаних із зовнішніми впливами, що ускладнює їхню адаптацію в соціумі.

Згідно з результатами балів за *Шкалою Психастенії (Pt)*, наявна значна кількість осіб (53; 81,5%) з високими показниками, що вказує на тривожно-недовірливий тип характеру та підкреслює ймовірність високого рівня тривожності, невпевненості в собі та схильності до нав'язливих думок, що наштовхують на нав'язливі думки. Це підкреслює ймовірність високого рівня

тривожності, невпевненості в собі та схильності до нав'язливих думок. Низькі показники (12 осіб; 18,5%) вказують на рішучість, гнучкість у поведінці та впевненість у прийнятті рішень.

Результати балів за *Шкалою Шизоїдності (Se)* свідчать про те, що 59 осіб (90,8%) отримали високі значення, що вказує на наявність шизоїдних рис характеру, таких як емоційна холодність і відчуженість у міжособистісних стосунках. Низькі бали (6 осіб; 9,2%) вказують на відсутність шизоїдних рис, що свідчить про більш відкриті та емоційно чутливі особистості. Переважання високих результатів свідчить про складнощі в соціалізації та емоційних реакціях у значної кількості студентів. Зазначені риси, зокрема, можуть виявлятися в ексцентричній поведінці, вибіркових контактах і труднощах у встановленні взаємовідносин з оточуючими.

Отримані результати балів за *Шкалою Гіпоманії (Ma)* свідчать про високу активність і піднесені настрої у 60 осіб (92,3%), які отримали високі оцінки. Наявність таких балів вказує на енергійність, життєрадісність та активне спілкування з оточуючими, проте з поверхневими інтересами. Низькі оцінки отримали 5 осіб (7,7%), що вказує на зниження активності та контактів, що може свідчити про депресивні прояви. Загалом, результати вказують на розмаїття емоційних станів та адаптаційних стратегій серед респондентів.

Аналіз первинних статистик показників для методики «Міні-мульт» вказує на різноманітність розподілів за різними шкалами. Шкали Брехні (L), Вірогідності (F), Іпохондрії (Hs), Депресії (D), Істерії (Hy), Психопатії (Pd), Психастенії (Pt), Шизоїдності (Se) та Гіпоманії (Ma) демонструють відхилення від нормального розподілу, оскільки значення W Шейпиро-Вілька для них становлять менш як 0,95 з відповідними ($p < 0,05$), що свідчить про специфічні особливості емоційного та психологічного стану респондентів. Натомість Шкала Корекції (K) та Паранойяльності (Pa) виявили нормальний розподіл ($W = 0,98$, $p > 0,05$; $W = 0,96$, $p > 0,05$), що вказує на більш стабільні та передбачувані показники для цих характеристик.

Аналіз відповідей студентів-психологів за «Шкалою доброзичливості» Д. Кемпбелла свідчить про різні рівні доброзичливого ставлення до інших. Зокрема, 15 респондентів (23,1%) продемонстрували *низький рівень* доброзичливості, що є свідченням наявності певних труднощів у формуванні позитивних міжособистісних стосунків, а також про можливу відсутність емпатії чи довіри до оточуючих. Наприклад, такі студенти можуть уникати спілкування або мати негативний погляд на людей навколо, що може вплинути на їхню професійну діяльність у майбутньому.

Середній рівень доброзичливості мають 19 респондентів (29,2%), що свідчить про те, що ці студенти мають певну готовність до позитивних взаємодій, проте їхній рівень емпатії та відкритості до інших ще потребує розвитку. Вони можуть виявляти доброзичливість у знайомих ситуаціях, але стикатися з труднощами в нових або стресових обставинах.

Найбільша група респондентів, а саме 31 студент (47,7%), виявили *високий рівень* доброзичливості, що вказує на їхню спроможність активно підтримувати позитивні стосунки, проявляти доброту та взаєморозуміння. Такі студенти, імовірно, залюбки беруть участь у волонтерських проєктах або активно допомагають однокурсникам у навчанні.

Отже, результати опитування свідчать про те, що більшість студентів-психологів мають високий рівень доброзичливості, проте існує певна частина респондентів, які потребують додаткової уваги до розвитку своїх соціальних навичок та емпатії.

Аналіз первинних статистик показників для цієї методики також вказує на різні рівні доброзичливості у респондентів. Для категорії низького рівня спостерігається середнє значення ($X=2,33$) з відхиленням від нормального розподілу ($W=0,75$, $p<0,05$). У категорії середнього рівня середнє значення ($X=5,63$) також із відхиленням від нормального розподілу ($W=0,88$, $p<0,05$). Категорія високого рівня демонструє відсутність варіації в даних ($X=8$, $\sigma=0$), що вказує на однорідність показників у цій групі. Загалом, результати

підкреслюють розмаїття рівнів доброзичливості серед респондентів, з явним акцентом на стабільність у групі з високим рівнем.

Аналіз результатів студентів-психологів за «Тестом на прийняття інших» В. Фея показує загалом позитивну тенденцію щодо їхньої готовності приймати інших людей, включно з їхніми недоліками та відмінностями. *Високий рівень* прийняття продемонстрували 12 респондентів (18,5%), що свідчить про їхню здатність без упереджень сприймати інших, що є важливою якістю для майбутніх психологів. Найбільша частина респондентів, а саме 50 осіб (76,9%), має *середній рівень прийняття з тенденцією до високого*, що також вказує на відкритість до сприйняття інших, хоча в окремих випадках можуть виникати певні труднощі. Лише 3 респонденти (4,6%) продемонстрували *середній показник з тенденцією до низького*, що вказує на можливі труднощі в прийнятті інших і необхідність розвитку цієї якості для ефективної роботи в професії. Варто зауважити, що жоден із респондентів не отримав низького показника, що є позитивним фактором і свідчить про загальний високий рівень толерантності серед студентів. Таким чином, більшість студентів-психологів мають достатній рівень прийняття інших, що є ключовою умовою для формування ефективних професійних стосунків у психологічній практиці.

Аналіз первинних статистик показників для тесту вказує на різноманітність розподілів серед різних категорій. Для категорії високого показника спостерігається нормальний розподіл ($X=64,5$; $W=0,86$; $p>0,05$), що свідчить про стабільні та позитивні емоційні характеристики респондентів. Категорія середнього показника з тенденцією до високого ($X=55,94$) демонструє відхилення від нормального розподілу ($W=0,89$; $p<0,05$), що може вказувати на певну неоднорідність у сприйнятті інших. Для категорії середнього показника з тенденцією до низького ($X=38$) також спостерігається нормальний розподіл ($W=0,75$; $p>0,05$), що свідчить про відносну стабільність

показників у цій групі. У категорії низького показника всі значення є нульовими ($X=0$; $W=NaN$; $p=NaN$).

Аналіз відповідей студентів-психологів за методикою «Неповного речення» Дж.Б. Роттера дав змогу отримати уявлення про рівень дезадаптації студентів-психологів, емоційний стан та їхню здатність адаптуватися до стресових ситуацій. Результати свідчать про те, що лише 6 респондентів (9,2%) мають *низький рівень* дезадаптації, що вказує на їхню здатність ефективно справлятися зі стресом і соціальними викликами. Це позитивний показник, оскільки такі студенти зазвичай краще адаптуються до вимог навчального процесу та міжособистісних взаємодій. Водночас 38 респондентів (58,5%) демонструють *середній рівень* дезадаптації, що свідчить про наявність певних труднощів в адаптації до стресових ситуацій, але вказує на потенціал для її покращення. Значний відсоток студентів (21 респондент; 32,3%) має *високий рівень* дезадаптації, що свідчить про серйозні проблеми в емоційному стані та здатності адаптуватися до соціальних умов. Загалом результати тесту показують, що більшість студентів перебувають на середньому рівні дезадаптації, що наголошує на потребі в розвитку адаптивних стратегій та емоційної стійкості, а також на важливості психологічної допомоги для тих, хто стикається з труднощами в адаптації.

Аналіз первинних статистик показників для методики вказує на різні розподіли в категоріях оцінювання. Для категорії низького рівня спостерігається нормальний розподіл даних ($X=72,67$; $W=0,95$; $p>0,05$), що свідчить про стабільність показників у цій групі. Категорії середнього ($X=126,67$) і високого рівня ($X=144,83$), натомість, демонструють відхилення від нормального розподілу, що підтверджується низькими значеннями W Shapiro-Wilk ($W=0,49$ для середнього рівня; $W=0,80$ для високого рівня) і відповідними p -значеннями ($p<0,05$).

Ми визначали, що кожен рівень дезадаптації характеризується різним розподілом респондентів за статевою ознакою. У категорії низького рівня

дезадаптації було 2 чоловіки (33,3%) і 4 жінки (66,7%). У середньому рівні дезадаптації чоловіки становили 5 респондентів (13,2%), тоді як жінки – 33 (86,8%). У високому рівні дезадаптації 9 чоловіків (21,4%) і 13 жінок (78,6%).

У межах аналізу цього тесту ми також провели порівняльний аналіз рівня дезадаптації за статтю за допомогою незалежних вибірок Т-тесту (Independent Samples T-Test). Результати показали, що відмінностей між статями в категорії низького рівня ($U=5,5$; $p=0,64$) і середнього рівня ($U=68$; $p=0,55$) не виявлено. Також було проведено аналіз незалежних вибірок Т-тесту для порівняння рівня дезадаптації в категорії високого рівня, де результати вказали на значущу різницю між статями, з вищими показниками серед жінок ($X=153,83$; $\sigma=12,45$) порівняно з чоловіками ($X=143,56$; $\sigma=6,86$). Отже, результати свідчать про те, що жінки більшою мірою схильні до дезадаптації в умовах високого рівня стресу, що вимагає особливих стратегій підтримки та інтервенцій для поліпшення їхнього психічного благополуччя.

На **третьому етапі** дослідження ми порівняли оцінені потенційними клієнтами особистісні якості психологів із результатами методик, які проходили студенти-психологи за допомогою методу ANOVA (аналізу дисперсії) з метою виявлення статистично значущих відмінностей у середніх оцінках цих якостей між групами.

Аналіз порівняння оцінених потенційними клієнтами особистісних якостей психологів із результатами студентів-психологів за «Методикою вивчення темпераменту» Г. Айзенка показав, що значення F ($F = 66,14$) вказує на значні відмінності між середніми оцінками двох груп. Велика варіація між ними ($SS=5687,83$) перевищує варіацію всередині груп ($SS=3935,07$), що свідчить про суттєві відмінності. Цей результат підтверджується розрахунком середньої квадратичної помилки між групами ($MS=227,51$), що вказує на те, що середні значення оцінок відрізняються значно більше, ніж випадкова варіація всередині груп. Крім того, р-значення ($p<0,001$) вказує на те, що

ймовірність отримати такі результати за нульової гіпотези (яка стверджує, що всі групи мають однакові середні значення) є практично нульовою.

У результаті порівняння важливих особистісних якостей психологів, оцінених потенційними клієнтами, з чотирма типами темпераменту за Г. Айзенком, а також зіставлення їх із показниками студентів-психологів, було виявлено суттєві відмінності у сприйнятті та оцінках. Потенційні клієнти високо оцінили флегматиків (54%), що свідчить про їхню прихильність до спокійних і терплячих психологів. Водночас, студенти-психологи, які мають схильність до більш активних та емоційних якостей, проявили себе здебільшого як сангвініки (43%). Меланхоліки, хоча й отримали 17% в оцінках потенційних клієнтів, були представлені у 25% серед студентів-психологів, що свідчить про усвідомлення ними важливості глибокої емоційної чутливості. Щодо холериків, то їхні оцінки становили 8% у групі потенційних клієнтів і 12% у групі студентів-психологів, що вказує на позитивну оцінку рішучості й активності, але не робить їх домінантними в обох групах. Змішаний тип, представлений у 15% студентів-психологів, свідчить про адаптивність і розмаїття рис темпераменту. Така різниця в оцінках між потенційними клієнтами та студентами-психологами відображає різні очікування та вимоги до психологів, а також вказує на вподобання в стилях спілкування та підходах до роботи з клієнтами.

Аналіз співвідношення оцінених потенційними клієнтами особистісних якостей психологів та результатів студентів-психологів методики «Міні-мульт» виявив, що значення F ($F=481,58$) також вказує на значні відмінності між середніми оцінками груп. Велика варіація між групами ($SS=836040,5$) перевищує варіацію всередині груп ($SS=115379,4$), що свідчить про суттєві відмінності. Результат підтверджується розрахунком середньої квадратичної помилки між групами ($MS=32155,4$), що вказує на те, що середні значення оцінок відрізняються значно більше, ніж випадкова варіація всередині груп.

Крім того, р-значення ($p=0$) свідчить про практично нульову ймовірність отримання таких результатів за нульової гіпотези.

Результати аналізу співвідношення оцінених потенційними клієнтами особистісних якостей психологів і результатів студентів-психологів за «Шкалою доброзичливості» Д. Кемпбелла також виявили суттєві відмінності. Значення F ($F=29,50$) свідчить про суттєві розбіжності між середніми оцінками. Варіація між групами ($SS=1393,91$) значно перевищує варіацію всередині груп ($SS=2851,29$), що підтверджує наявність значних відмінностей. Середня квадратична помилка між групами ($MS=77,44$) також показує, що середні значення оцінок відрізняються набагато більше, ніж випадкова варіація всередині груп. Р-значення ($p<0,001$) вказує на те, що ймовірність отримати такі результати за нульової гіпотези практично нульова.

Аналіз співвідношення оцінених потенційними клієнтами особистісних якостей психологів і результатів студентів-психологів за «Тестом на прийняття інших» В. Фейя показав, що значення F ($F=2472,71$) свідчить про суттєві відмінності між середніми оцінками груп. Варіація між групами ($SS=143079,5$) також значно перевищує варіацію всередині груп ($SS=3307,36$), що підтверджує наявність суттєвих відмінностей. Висновок також підкріплюється розрахунком середньої квадратичної помилки між групами ($MS=7530,5$), який демонструє, що середні значення оцінок суттєво відрізняються від випадкової варіації всередині груп. Додатково, р-значення ($p=0$) свідчить про практично нульову ймовірність отримання таких результатів за нульової гіпотези.

Аналіз співвідношення оцінених потенційними клієнтами особистісних якостей психологів і результатів студентів-психологів за методикою «Неповного речення» Дж. Б. Роттера довів, що значення F ($F=2361,32$) вказує на суттєві відмінності між середніми оцінками груп. Варіація між групами ($SS=913052,9$) суттєво перевищує варіацію всередині груп ($SS=23329,09$), що є свідченням наявності значних відмінностей. Такий висновок

підтверджується розрахунком середньої квадратичної помилки між групами ($MS=50725,16$), що вказує на те, що середні оцінки відрізняються помітніше, ніж випадкова варіація всередині груп. Крім того, р-значення ($p=0$) свідчить про практично нульову ймовірність отримання таких результатів у рамках нульової гіпотези.

Отже, на основі проведеного аналізу можна стверджувати, що існують значні відмінності в оцінках особистісних якостей психологів, які зробили потенційні клієнти, порівняно з результатами студентів-психологів за різними методиками. Усі отримані дані підтверджують, що варіація між групами значно перевищує варіацію всередині груп, що відображається у високих значеннях F і низьких р-значеннях у всіх випадках. Дослідження вказує на те, що особистісні якості психологів, які оцінюють потенційні клієнти, суттєво відрізняються від тих, які виявляють студенти-психологи.

Загальні результати дослідження підкреслюють важливість розвитку особистісних якостей студентів-психологів, оскільки вони мають значний вплив на сприйняття клієнтами та загальну ефективність їхньої психологічної діяльності. З огляду на це в наступному пункті надаються рекомендації щодо поліпшення цих якостей у майбутніх фахівців у сфері психології.

3.3. Рекомендації щодо розвитку професійно важливих якостей психолога

Для успішної професійної діяльності студентам-психологам важливо розвивати певні особистісні якості, які сприятимуть ефективній роботі з клієнтами та розв'язанню їхніх проблем. Однією з ключових є гнучкість та здатність адаптуватися. Оскільки клієнти можуть мати різні типи темпераменту (сангвініки, холерики, меланхоліки, флегматики, амбіверти), психолог повинен уміти пристосовувати свої підходи до особливостей кожного, враховуючи їхні індивідуальні потреби.

На думку Д. Вальдека, «адаптивність вважається ключовим психічним ресурсом і стосується когнітивної, поведінкової та емоційної регуляції (або пристосування) людини в ситуаціях змін, новизни та невизначеності. Психологічна гнучкість – це здатність людини переживати і приймати негативні думки та почуття з усвідомленням, керуючись при цьому прихильністю до цілеспрямованих дій відповідно до самостійно обраних цінностей» [70, 72].

Наша перша рекомендація розвитку цих якостей стосується практики усвідомленості («mindfulness – просторе, врівноважене усвідомлення теперішнього [45]»), що допоможе студентам не лише краще розуміти, а й регулювати власні емоції, що критично важливо для роботи психолога. Регулярні вправи на усвідомлене дихання, медитацію та інші техніки сприятимуть розвитку здатності залишатися зосередженими навіть у стресових ситуаціях і дадуть змогу фахівцям бути більш уважними до потреб клієнтів і зберігати емоційну стійкість, що особливо важливо під час роботи з людьми, які переживають кризу або стрес.

Друга рекомендація полягає в розвитку когнітивної гнучкості, що допоможе студентам варіювати підходи до розв'язання проблем. Вона передбачає здатність дивитися на ситуацію з різних точок зору та адаптувати свої дії відповідно до умов, що змінюються. Для цього студентам корисно брати участь у дискусіях на різні теми, що сприятиме розвитку критичного мислення. Виконання вправ на альтернативне мислення, таких як «мозковий штурм» («brainstorming»), де учасники генерують якомога більше ідей для розв'язання конкретної проблеми, дасть змогу практикувати нестандартний підхід. Іншим прикладом є метод «Шість капелюхів мислення» Е. де Боно, що передбачає аналіз ситуації з шести різних перспектив: фактів, емоцій, критики, позитивних моментів, творчих ідей та управління процесом. Рольові ігри також можуть стати ефективним інструментом для розвитку когнітивної гнучкості. Наприклад, студенти можуть зіграти ролі різних персонажів у

складних ситуаціях, що дасть їм змогу відчувати різні точки зору та адаптувати свої реакції.

Третя рекомендація передбачає участь у супервізіях та консультаціях із наставниками. Зворотний зв'язок від досвідчених колег не лише допоможе студентам усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони, а й надасть змогу здобути нові знання та навички, що можуть бути застосовані в практиці. Супервізія створює простір для обговорення складних випадків, що дає змогу студентам отримувати підтримку і розуміння, а також вчитися на реальних прикладах.

Нарешті, здатність працювати з невизначеністю та стресом є важливим елементом психологічної гнучкості. Регулярне вдосконалення стресостійкості допоможе студентам ефективно реагувати на зміни та нові виклики, і може включати різні техніки управління стресом, такі як фізичні вправи, методи релаксації та створення соціальної підтримки. Наприклад, щоденна фізична активність, така як йога, біг або прогулянки на свіжому повітрі, може суттєво знизити рівень стресу. Студентам рекомендується займатися спортом щонайменше 30 хвилин на день, щоб поліпшити свій настрій і загальне самопочуття. Також корисними можуть бути техніки глибокого дихання, прогресивна м'язова релаксація або медитація. Наприклад, студенти можуть використовувати вправу «5-4-3-2-1», у якій їм потрібно знайти п'ять предметів, які вони бачать, чотири, до яких можуть доторкнутися, три, які чують, два, які відчувають, і один, який їм подобається. Ведення щоденника, де студенти записують свої думки та почуття, допоможе їм усвідомлювати та опрацьовувати емоції, що сприятиме зменшенню стресу. Наприклад, вони можуть щодня записувати три речі, за які вдячні, щоб зосередитися на позитивних аспектах життя.

Емоційна стабільність є ще одним критично важливим аспектом для психолога, що підкреслює значення методики «Міні-мульт», яка вимірює рівень депресії, істерії, психопатії та інших показників. Дослідниця А.В.

Шиделко розглядає її як «інтегральну властивість особистості (психічний стан) у поєднанні з емоційними, вольовими, інтелектуальними, мотиваційними компонентами психічної діяльності, що забезпечує успішне досягнення цілей у складних ситуаціях [44, 85].

Психолог має підтримувати внутрішню рівновагу та не дозволяти власним емоціям впливати на професійну діяльність, щоб забезпечити якісну допомогу клієнтам. Для розвитку емоційної стабільності корисно застосовувати кілька практичних вправ. Однією з них є «Техніка дихання через соломку», що допомагає зосередитися на диханні та заспокоїти розум. Для цього потрібно сісти в зручному положенні, заплющити очі, глибоко вдихнути через ніс, а потім повільно видихати через уявну соломку, уявляючи, як повітря виходить із вузького отвору. Техніка допомагає зменшити тривогу і зосередитися на теперішньому моменті.

Також можна виконувати вправу «Напруження та розслаблення», яка передбачає послідовне напруження та розслаблення м'язів. Студентам рекомендується почати з пальців ніг, напружуючи їх на кілька секунд, а потім розслабити. Поступово слід переходити до м'язів стегон, живота, рук, шиї та обличчя. Завдяки цій практиці можна усвідомити різницю між напруженням і розслабленням. Крім того, рекомендується вправа «Переформулювання негативних думок»: психологи можуть записувати негативні думки, що виникають упродовж дня, та переформульовувати їх у більш позитивні або конструктивні. Наприклад, думка «Я не зможу впоратися з цим завданням» може бути переформульована в «Я можу звернутися по допомогу і навчитися нових методів для виконання цього завдання».

Щирість та емпатія є ключовими складовими для ефективної взаємодії з клієнтами, згідно зі шкалою доброзичливості Д. Кемпбелла. Дослідниця В.О. Вовк зазначає: «найсуттєвіше для ефективної роботи психолога – це доброзичливе ставлення та бажання зрозуміти клієнта, допомогти йому усвідомити свою цінність як особистості» [4, 22]. Тому важливо, щоб

психологи не лише демонстрували доброзичливість, а й активно розвивали свої емпатійні навички.

Однією із вправ, що може допомогти розвинути емпатію, є «Перспективне мислення», у якій студенти отримують різні сценарії, в яких вони мають уявити себе на місці іншої людини та проаналізувати, як вона може почуватися в цій ситуації. Це може включати в себе обговорення реальних життєвих ситуацій, в яких студенти повинні будуть враховувати емоції та потреби інших, щоб краще зрозуміти їхню точку зору.

Іншою корисною вправою є «Акти доброти». Студентам пропонується протягом тижня виконувати добрі вчинки для інших людей, незалежно від того, чи це їхні друзі, чи незнайомці. Наприклад, це можуть бути прості прояви доброти, такі як щире слово, допомога, комплімент чи пропозиція підтримки. Після кожного акту доброти студенти можуть фіксувати свої враження та емоції, що сприятиме розвитку емпатії та доброзичливого ставлення. Також можна практикувати «Слухання з відображенням». У цій вправі один студент ділиться своїми думками чи переживаннями, а інший слухає, повторює ключові ідеї та відображає емоції, що стоять за словами, що допомагає вдосконалити навички активного слухання та чутливість до емоцій інших. Крім того, можна використовувати вправу «Журнал спостережень». Студенти можуть спостерігати за взаємодією людей у повсякденному житті (у громадському транспорті, на вулицях, у кав'ярні тощо) і записувати свої спостереження за емоціями та реакціями людей, що сприятиме глибшому розумінню людських переживань та емоційних станів.

Прийняття інших і толерантність є ключовими аспектами для ефективної роботи психолога, про що свідчить тест В. Фейя на прийняття інших.

Прийняття – це визнання та оцінка людей незалежно від їхніх відмінностей, незалежно від того, чи стосуються вони раси, етнічної приналежності, статі, сексуальної орієнтації, релігії чи будь-яких інших ознак.

Воно передбачає визнання і повагу до унікальних ідентичностей і досвіду інших людей без осуду чи упереджень. По суті, прийняття сприяє формуванню почуття приналежності та інклюзивності, коли люди відчують, що їх цінують такими, якими вони є [47].

Толерантність, з іншого боку, передбачає готовність терпіти або переносити відмінності, навіть якщо людина не обов'язково погоджується з ними або повністю їх розуміє. Хоча толерантність передбачає певний рівень поваги і терпимості до різних точок зору, вона не означає справжнього прийняття. Толерантність може передбачати лише терпиме ставлення до наявності різноманітності без активного сприйняття чи визнання її важливості [47].

Однією із вправ для розвитку прийняття є «Список позитивних рис». Студенти можуть скласти список позитивних рис різних людей, з якими вони взаємодіють, включно з тими, хто їх дратує або викликає негативні емоції. Ой допоможе змінити фокус з негативного сприйняття на позитивні якості інших. Ще однією ефективною вправою є «Вправа на співпереживання», у якій майбутні фахівці отримують сценарії різноманітних життєвих ситуацій, у яких вони мають уявити себе на місці іншої людини. Після цього група обговорює емоції та реакції, які могли б виникнути в даній ситуації, що сприяє розвитку емпатії та прийняття.

Також корисною є «Групова дискусія про стереотипи». У цій вправі студенти обирають певні стереотипи чи упередження, обговорюють їх у групі та намагаються знайти факти, що спростовують їх, що допоможе майбутнім психологам усвідомити власні упередження та зменшити їхній вплив на професійну діяльність. Нарешті, можна використовувати «Акти толерантності». Студенти можуть протягом тижня практикувати акти толерантності, намагаючись взаємодіяти з людьми з різних культурних, соціальних та релігійних середовищ, що дає змогу їм розширити свої

горизонти, зрозуміти розмаїття людського досвіду та зміцнити свою здатність до прийняття.

Зрештою, здатність до інтроспекції та рефлексії є важливою складовою професійного розвитку психолога, про що свідчить методика Дж. Б. Роттера, що оцінює рівень дезадаптації. Інтроспекція – це процес, спрямований всередину себе, коли людина заглиблюється у власний розум та емоції. Саморефлексія, з іншого боку, є актом оцінки та обмірковування своїх дій, ставлень та поведінки в цілому [68]. Психологу необхідно регулярно аналізувати свої дії та емоційні стани, що дає змогу коригувати свою діяльність, покращувати якість роботи з клієнтами та запобігати професійному вигоранню.

Однією із вправ, які можуть бути корисними для розвитку цих якостей, є «Картографія емоцій», під час якої студенти створюють графічне зображення емоцій упродовж тижня, відмічаючи ситуації, які викликали ті чи інші почуття. Таке завдання дає змогу зрозуміти, які емоції найчастіше виникають у різних контекстах і які з них потребують більшої уваги. Іншою вправою є «Аналіз ситуацій», у межах якої студенти обирають конкретний випадок зі своєї практики чи навчання, детально аналізуючи дії, емоції та думки під час роботи. Це допомагає виявити зони для покращення та розробити нові стратегії для подібних ситуацій у майбутньому. Також можна практикувати «Групову рефлексію», де студенти збираються в групи для обговорення переживань, викликів та успіхів, отримуючи підтримку та зворотний зв'язок від колег. Такі зустрічі створюють простір для відкритого обміну досвідом і формують почуття спільноти.

Отже, розвиток професійно важливих якостей психолога, таких як гнучкість, адаптивність, емоційна стабільність, щирість, емпатія, прийняття, толерантність, інтроспекція та саморефлексія, є критично важливим для успішної практики. Застосування різноманітних практичних технік і вправ дає змогу студентам поглибити свої навички, адаптуватися до потреб клієнтів і

підтримувати власну емоційну стійкість. У результаті, ці якості сприяють не тільки професійному зростанню психолога, а й підвищенню якості психологічної допомоги, що надається клієнтам

Висновки до 3 розділу

У цьому розділі дослідження на *першому етапі* було проведено опитування серед 65 респондентів для вивчення важливих особистісних якостей психологів. Результати засвідчили, що респонденти з психологічною освітою та без неї мають схожі погляди на ключові якості, такі як комунікабельність, об'єктивність, самоконтроль і терпіння. Попри певні вподобання тих, хто не має психологічної освіти, результати підтверджують важливість емоційної підтримки та відкритості. Статистичний аналіз, зокрема Т-тест і критерій Манна-Уїтні, засвідчив, що оцінки особистісних якостей психологів обома групами подібні.

На *другому етапі* було проаналізовано психологічні параметри 65 студентів-психологів за 5 методиками. Використання «Методики вивчення темпераменту» Г. Айзенка дало змогу виокремити п'ять типів темпераменту: сангвініки, меланхоліки, амбіверти, холерики та флегматики. Найчисленнішою групою виявилися сангвініки, які мають високу екстраверсію та стресостійкість. Меланхоліки ж відзначаються підвищеною чутливістю. За результатами «Міні-мульт», студенти виявили високі показники тривожності та емоційної нестабільності. Аналіз «Шкали доброзичливості» Д. Кемпбелла показав, що більшість респондентів демонструє високий рівень доброзичливості, хоча деякі мають труднощі у формуванні емпатії. Аналіз «Тесту на прийняття інших» В. Фея вказує на загальну позитивну тенденцію до прийняття інших, проте більшість має середній рівень прийняття. Результати за «Тестом неповного речення» Дж.Б. Роттера показали різні рівні дезадаптації: більшість студентів демонструє

середній рівень, у той час як значна частина виявила високий рівень дезадаптації.

На *третьому етапі* ми порівняли оцінки особистісних якостей психологів, надані потенційними клієнтами, з результатами студентів-психологів, використовуючи метод ANOVA. Аналіз виявив суттєві відмінності між двома групами респондентів, що підтвердило значну варіацію між групами. Дослідження продемонструвало, що особистісні якості психологів, які оцінили потенційні клієнти, суттєво відрізняються від тих, що продемонстрували студенти. У результаті було надано рекомендації для розвитку особистісних якостей психологів, які можуть поліпшити ефективність роботи з клієнтами. Інтеграція цих якостей у навчальний процес суттєво допоможе студентам у професійному становленні.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі представлено теоретико-експериментальне дослідження необхідних особистісних якостей психолога для успішної професійної діяльності.

1. Визначено, що професійна придатність практичного психолога визначається не лише його академічними знаннями, а й комплексом особистісних якостей та здатностей. Серед основних критеріїв є фізичний стан, психічне здоров'я, інтелектуальні здібності, система особистісної регуляції та емоційної витривалості, мотиваційна сфера та комунікативна компетентність. Встановлено, що важливо забезпечити баланс між професійними знаннями та особистісним розвитком, щоб психолог міг ефективно взаємодіяти з клієнтами та забезпечувати якісну допомогу. Наявність високих психологічних якостей і комунікативних навичок сприяє успішному виконанню професійних обов'язків і підтримує позитивний терапевтичний процес. Здатність до саморегуляції та емоційної витривалості дозволяє психологу зберігати внутрішню стабільність і продуктивність в умовах стресу. Мотивація до допомоги іншим і гуманістичний підхід виявляються важливими для ефективної роботи з клієнтами. Комунікативна компетентність забезпечує точне розуміння потреб клієнтів і сприяє встановленню довірливого контакту.

2. Аналіз специфіки професійно важливих якостей (ПВЯ), необхідних для успішної діяльності практичного психолога, вказав на багатогранність і складність їх формування. Ми визначили, що важливою є не тільки сукупність спеціальних знань і навичок, а й особистісні риси, які визначають ефективність спеціаліста у професійній діяльності. На основі наукових досліджень, ми зазначили, що ПВЯ формуються в процесі навчання та професійного становлення, і їхній розвиток потребує комплексного підходу.

Професійно важливі якості включають як загальні, так і специфічні характеристики, що забезпечують успішне виконання професійних завдань. Серед ключових аспектів ми виокремили інтелектуальні, вольові, комунікативні, сенсорно-перцептивні, соціально спрямовані та самопрезентаційні якості. Важливим є їхній розвиток на етапах підготовки фахівця, зокрема через спеціалізовані навчальні програми, практичні заняття та самоосвіту. Окрім технічних знань і навичок, психолог повинен володіти певними особистісними характеристиками, такими як емоційна стійкість, соціальна чутливість, здатність до саморегуляції та постійного самовдосконалення. Професійна свідомість і готовність до постійного навчання також є критично важливими для успіху в цій сфері.

3. Доведено, що підготовка психологів у вищих навчальних закладах є ключовим етапом їхнього професійного розвитку. Успішність фахівця залежить від комплексного розвитку його особистісних і професійних якостей. Компетентнісний підхід акцентує увагу не лише на знаннях, а й на моральних цінностях, які формують професійну позицію психолога. Якість освіти має включати гуманістичні цінності, етичне ставлення до клієнтів і готовність до постійного самовдосконалення. Навчання закладає фундамент для професійного життя, формуючи базові компетенції та стійкість професійної позиції. Особистісний розвиток психолога об'єднує особистісні та професійні аспекти. Ми встановили, що професійна позиція психолога визначається ставленням до людей, яке ґрунтується на гуманістичних засадах, таких як доброзичливість і толерантність, де самоприйняття та усвідомлення меж власної компетентності є критично важливими для професійного становлення.

4. У другому розділі було розглянуто методологічні аспекти проведення емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення ключових особистісних характеристик, які сприяють успішній діяльності практикуючих психологів, а також порівняння цих якостей з очікуваннями потенційних клієнтів. Використання офлайн-опитування та онлайн-платформи Google

Forms для збору даних дало змогу залучити різні групи респондентів: 65 студентів-психологів і 65 незалежних потенційних клієнтів. Такий підбір вибірки забезпечив можливість проведення порівняльного аналізу та виявлення відповідності між уявленнями про «ідеального» психолога та реальними характеристиками студентів.

Дослідження проходило в три етапи. Перший етап включав опитування потенційних клієнтів, що дало змогу з'ясувати їхні очікування щодо особистісних якостей психологів. Другий етап зосередився на аналізі психологічних параметрів студентів-психологів з використанням різних методик («Методика вивчення темпераменту» (Г. Айзенк), «Міні-мульт», «Шкала доброзичливості» (Д. Кемпбелл), «Тест на прийняття інших» (В. Фей), Методика «Неповне речення» (Дж. Б. Роттер), що дало змогу отримати комплексну картину їхніх особистісних якостей. На третьому етапі було проведено аналіз оцінок особистісних якостей психологів, наданих потенційними клієнтами, порівняно з результатами методик, які проходили студенти-психологи, за допомогою методу ANOVA для виявлення статистично значущих відмінностей.

5. На *першому етапі* ми досліджували важливі особистісні якості психологів шляхом опитування, в якому взяли участь 65 респондентів, з яких більшість становили жінки. Аналіз показав, що, незважаючи на відсутність значних відмінностей у відповідях респондентів із психологічною освітою та без неї, обидві групи виявили схожі погляди на ключові якості, що мають бути притаманні психологам. Найбільшу увагу вони приділили комунікабельності, об'єктивності, самоконтролю та терпінню, наголошуючи на їхній важливості для ефективної взаємодії та підтримки клієнтів. Респонденти без психологічної освіти виявили певні уподобання у виборі особистісних якостей (32 одиниці), але загалом результати підтвердили консенсус у важливості емоційної підтримки та відкритості. Порівняльний аналіз із використанням статистичних методів, таких як Т-тест і критерій Манна-Уїтні, засвідчив, що

респонденти обох груп оцінюють особистісні якості психологів на схожому рівні, що свідчить про спільне розуміння сутності професії. Таким чином, результати першого етапу дослідження вказали на значущість комунікаційних та емоційних навичок у професії психолога, а також на те, що відмінності в освіті не впливають на сприйняття важливості цих якостей серед потенційних клієнтів.

На *другому етапі* дослідження було проаналізовано психологічні параметри 65 студентів-психологів. Використання «Методики вивчення темпераменту» Г. Айзенка дало змогу виокремити п'ять типів темпераменту: сангвініки, меланхоліки, амбіверти, холерики та флегматики. Найчисленнішою групою виявилися сангвініки, які характеризуються високою екстравертністю та стресостійкістю, хоча періодично їхні інтереси змінюються. Меланхоліки, з іншого боку, мають підвищену чутливість і схильність до невротичних розладів. Аналіз за методикою «Міні-мульт» показав, що студенти мають високі бали за шкалами тривожності та емоційної нестабільності, що вказує на труднощі в міжособистісних взаємодіях. Проте деякі респонденти виявляють активність і впевненість у собі. «Шкала доброзичливості» Д. Кемпбелла виявила високі рівні доброзичливого ставлення в більшості студентів, але деякі з них мають труднощі у формуванні емпатії. Результати «Тесту на прийняття інших» В. Фея свідчать про загальну позитивну тенденцію в готовності студентів приймати інших. Аналіз тесту «Неповного речення» Дж.Б. Роттера виявив, що більшість студентів мають середній рівень дезадаптації, а жінки демонструють вищі показники дезадаптації в умовах стресу.

На *третьому етапі* дослідження ми порівняли оцінки особистісних якостей психологів, які надали потенційні клієнти, з результатами методик, які проходили студенти-психологи, застосовуючи метод ANOVA (аналіз дисперсії). За результатами проведеного аналізу ми дійшли висновку, що між двома групами респондентів наявні суттєві відмінності. Усі отримані дані

підтвердили, що варіація між групами значно перевищувала варіацію всередині груп, що виявлялося у високих значеннях F і низьких p -значеннях у всіх випадках. Дослідження показало, що особистісні якості психологів, які оцінювали потенційні клієнти, суттєво відрізнялися від тих, що виявляли студенти-психологи.

6. Спираючись на отримані результати, ми розробили рекомендації для розвитку особистісних якостей психолога, які можуть суттєво підвищити ефективність їхньої роботи з клієнтами. Зокрема, акцент було зроблено на важливості гнучкості та адаптивності, що дає змогу психологам ефективно реагувати на різні ситуації та потреби клієнтів. Розвиток усвідомленості, когнітивної гнучкості та емоційної стабільності сприятиме не лише покращенню особистісних якостей студентів-психологів, а й підвищенню якості психологічної допомоги. Запропоновані практичні вправи, такі як усвідомлене дихання, ролі в дискусіях, супервізії, техніки для управління стресом тощо, можуть бути ефективними для формування необхідних навичок. Розвиток емпатії, прийняття та толерантності стане підґрунтям для налагодження довірливих стосунків із клієнтами, що є критично важливим у професії психолога. Крім того, інтроспекція та саморефлексія дадуть змогу психологам усвідомлювати свої емоційні стани та регулювати їх, що допоможе запобігти професійному вигоранню. У результаті, систематичне впровадження цих рекомендацій у навчальний процес допоможе студентам сформувати комплекс професійних якостей, які сприятимуть їхньому успішному становленню як психологів.

Перспектива дослідження полягає в подальшому вивченні особистісних якостей психологів у контексті їхньої професійної адаптації та впливу на якість психологічних послуг, а також у визначенні ефективних методів навчання та розвитку цих якостей в освітніх програмах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенбарт М. Я. Сутність понять «компетентність» і «компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодь і ринок*. 2017. № 3. С. 88-92.
2. Варє І. С. Особливості формування смисложиттєвих орієнтацій майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Одеса, 2017. 260 с.
3. Винничук Р. О. Компетентнісний підхід до розвитку навичок сучасного викладача ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Т. 2. № 69. С. 52–56.
4. Вовк В. О. Професійно-особистісні якості бізнес-психолога. *Проблеми Особистості Та Загальної Психології*. 2022. № 15. С. 20-24.
5. Галушко Л. Я. Роль діалогу у психоаналітичній інтерпретації. *Психологія діалогу і світ людини*: 2012. Т. 2. С. 221-228.
6. Грицюк І. М., Магдисюк Л. І. Дослідницькі методи в різних галузях практичної психології: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 248 с.
7. Гура Т. Є. Психологія розвитку професійного мислення у майбутніх психологів у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2014. 40 с.
8. Іващенко А. І. Професійна рефлексія як механізм саморозвитку майбутніх психологів: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 248 с.
9. Коваленко Н. В. Теоретичні та методичні засади формування ранньої професійної ідентичності майбутніх учителів засобами проєктно-тренінгових технологій: автореф. дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.01. Суми, 2021. 47 с.
10. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.

11. Колодич О. Б. Професійні якості психологів для фахової діяльності в інклюзивному освітньому просторі. *Діти з особливими потребами в освітньому просторі: V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології* (10-11 жовтня, 2019 р.). Київ, 2019. С. 88-90.
12. Коропецька О. М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості: навч. посіб. Київ: КНТ, 2016. 438 с.
13. Кошонько Г. А. Психологічні аспекти комунікативної компетентності майбутніх практичних психологів. *Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 19-20 квітня 2012 р.). Хмельницький: ХНУ, 2012. С. 40-42.
14. Кучерявий О. Г. Професійний і особистісний розвиток сучасного вчителя: монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 329 с.
15. Лемак М. В., Петрище В. Ю. Психологу для роботи: діагностичні методики. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
16. Маїк М. С. Опредметнені моделі вияву особливостей психіки суб'єкта в її цілісності: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. Ялта: КГУ, 2015. 324 с.
17. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетикомоделюючий підхід: монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 592 с.
18. Марценюк М. О. Основні мотиви професійного самовизначення майбутніх психологів. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 19 березня 2021 р.). Кременчук: Методичний кабінет, 2021. С. 59-65

19. Мельник І. М. Психологічні особливості розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи: дис. ... канд. педаг. наук: 13.00.01. Вінниця, 2021. 290 с.
20. Молдованова А. О. Психологічні засади запобігання проявам агресивності у професійній діяльності вчителів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2013. 20 с.
21. Надвинична Т. Л. Оцінка та контроль професійної підготовки компетентного фахівця у ЗВО: психодіагностичний вимір. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2021. Вип.3. С. 82-88.
22. Надвинична Т. Л., Шаюк О. Я. Особливості розвитку професійно-особистісного потенціалу студентів-психологів під час навчання у ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. №6. С. 58-62.
23. Орап М. О. Психологія мовленнєвого досвіду особистості: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2014. 479 с.
24. Особистісний опитувальник Айзенка ЕРІ. *EzTests.xyz: Психологічні методики та тести*. URL: https://www.eztests.xyz/tests/personality_eysenck/ (дата звернення: 12.09.2024)
25. Панок В. Г. До побудови моделі сучасної психологічної служби системи освіти. *Український вимір. Міжнародний збірник науково-педагогічних, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. 2019. Вип. 16. С. 246-252.
26. Перегончук Н. В. Професійно важливі якості майбутнього психолога. *Актуальні проблеми психології*. 2014. Вип. 26. С. 601-611.
27. Пустовіт Г. П. Зміст та сутнісні характеристики професійних інтересів обдарованих старшокласників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 10 (41). С. 5-9.
28. Рибалка В. В. Методологічні проблеми наукової психології: посібник. Київ: Талком, 2017. 245 с.

29. Роман В. В. Роль комунікативної компетентності у розвитку особистості. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції*: збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мукачево, 25-26 жовтня 2018 р.). Мукачево: МДУ, 2018. С. 328-329.

30. Романовська Д. Д. Особистісні стратегії професійної діяльності психологів: монографія. Чернівці : Технодрук, 2014. 258 с.

31. Руда Г. В. Розвиток готовності практичного психолога до взаємодії з педагогічним колективом школи: автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Острог, 2013. 20 с.

32. Сірко Р. І., Кульчицька І. В. Критерії професійної придатності практичного психолога у зоні надзвичайної ситуації. *Пожежна та техногенна безпека. Теорія, практика, інновації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ЛДУ БЖД, 2016. С. 588-589.

33. Старинська Н. В. Особливості самоактуалізації майбутніх психологів у процесі професійної підготовки: монографія. Київ: КНУ ім. Бориса Грінченка, 2015. 178 с.

34. Статкевич С. Критерії професійної придатності практичного психолога. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання*: матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції (24-25 квітня 2014 р.). Тернопіль, 2014. С. 220.

35. Сукаленко Т. М., Позднякова О. О. Компетентність і компетенція – ключові поняття компетентнісного підходу в сучасній освіті. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія «Філологічні науки»*. 2018. № 46. С. 164–168.

36. Тест Г. Айзенка для визначення типу темпераменту. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1042728/mod_resource/content/0/%D0%A2%D0%B5%D1%81%D1%82%20%D0%90%D0%B9%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B2%D0%B8%D0

[%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8C%D1%83.pdf](#) (дата звернення: 15.09.2024)

37. Тест на прийняття інших (тест Фея). *Лікар к.м.н. Андрій Беловешкін*. URL: <https://www.beloveshkin.com/2015/03/diagnostika-prinyatiya-drugikh-feya.html> (дата звернення: 15.09.2024)

38. Тітова Т. Є. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Київ, 2012. 22 с.

39. Хорошак Ю. Б. Психологічні особливості мотивації до професійної діяльності майбутніх психологів. Київ: НАУ, 2022. 68 с.

40. Цільмак О. М. Класифікація професійно важливих якостей психолога-консультанта. *Юридична психологія*. 2020. № 2 (27). С. 17-23.

41. Шевцова О. М. Розвиток професійної Я-концепції вчителів початкової школи в умовах інноваційної діяльності: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2012. 20 с.

42. Шевченко Н. Ф., Бабич С. С. Психологічні детермінанти трансформації особистісного смислу професійної діяльності: монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. 166 с.

43. Шевченко Н. Ф., Чепішко О.І. Професійна свідомість практикуючих психологів-початківців: специфіка розвитку. *Journal of Psychology Research*. 2024. № 25 (8) С. 97-105.

44. Шиделко А. В. Емоційна стійкість особистості: наукові розвідки. *Наука і освіта*. 2017. № 3. С. 85-89

45. Що таке mindfulness? *Life in Flow*. URL: <https://www.boichenko.org/about-mindfulness> (дата звернення: 20.10.2024)

46. Яценко Т. С. Методологія глибинно-корекційної підготовки психолога. Дніпро: «Інновація», 2015. 396 с.

47. Acceptance vs. Tolerance – Definition and Explanation. *People & organisational research*. URL: <https://oxford-review.com/the-oxford-review-diversity-equity-and-inclusion-dictionary/acceptance-vs-tolerance-definition-and-explanation/> (дата звернення: 20.10.2024)

48. Björktomta S. Building professional identity during social work education: the role of reflective writing as a tool. *Social Work Education*. 2024. P. 1-18.

50. Caza B. B. The Construction of Professional Identity. *Perspectives on contemporary professional work*. Edward Elgar Publishing. 2016. P. 259-285.

51. Coleman M. T. Developing Emotional Intelligence: How to Retrain Your Brain to Win Friends, Influence People, Improve your Social Skills, Achieve Happier Relationships, and Raise Emotionally Intelligent. Digital Warlock Ltd, 2021. 228 p.

52. Dong S. Examining the Facilitating Role of Mindfulness on Professional Identity Development Among Counselors-in-Training: A Qualitative Approach. 2017. 13 p. URL: <https://tpcjournal.nbcc.org/wp-content/uploads/2020/06/Pages-305-317-Dong-Examining-the-Facilitating-Role-of-Mindfulness-on-PID-Among-CITs.pdf> (дата звернення: 22.09.2024)

53. Eysenck H. J. The Structure of Human Personality (Psychology Revivals). Psychology Revivals, 2014. 476 p.

54. Gelo O. Psychotherapy Research: Foundations, Process, and Outcome. Berlin: Springer, 2015. 657 p.

55. Granello D. Counseling Today: Foundations of Professional Identity. Pearson, 2018. 544 p.

56. Kullasepp K. On Becoming a Psychologist: Emerging identity in education. Routledge, 2022. 234 p.

57. Langer E. J. Power of Mindful Learning. Da Capo Lifelong Books, 2016. 192 p.

58. Maslow A. H. *Motivation and Personality: Motivation And Personality: Unlocking Your Inner Drive and Understanding Human Behavior*. Prabhat Prakashan, 2023. 379 p.
59. Norcross J. C. *Handbook of Psychotherapy Integration*. Oxford University Press, 2019. 544 p.
60. Parson V. *Study and Communication Skills for Psychology*. Oxford University Press, 2018. 224 p.
61. Rathore D. Emotional intelligence in the workplace. *Indian Journal of Positive Psychology*. 2021. № 8 (2). P. 162-165.
62. Rogers C. *Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory*. Robinson, 2021. 592 p.
63. Rogers C. Significant Aspects of Client-Centered Therapy (Psychology Classics Book 2). *All About Psychology*, 2013. 60 p.
64. Rotter J. B., Janet E. *Manual The Rotter Incomplete Sentences Blank*. New York: Manual Copyright, 1950. 164 p.
65. Rotter J. B., Rafferty J. E. *The Rotter Incomplete Sentences Blank. Manual, College Form*. New York: The Psychological Corporation, 1950. 116 p.
66. Schubert S. The Development of Professional Identity in Clinical Psychologists: A Scoping Review. *Medical Education*. 2023. Vol. 57 (7). P. 612-626.
67. Stubbe D. E. The Therapeutic Alliance: The Fundamental Element of Psychotherapy. *Focus*. 2018. Vol. 16.4. P. 402-403.
68. Tohid H. Introspection vs Self-Reflection: Understanding the Differences. *CIBNP*. 14.01.2024. URL: <https://www.cibnp.com/introspection-vs-self-reflection-understanding-the-differences/> (дата звернення: 20.10.2024)
69. Toubassi D. Professional identity formation: linking meaning to well-being. *Advances in Health Sciences Education*. 2023. Vol. 28.1. P. 305-318.
70. Waldeck D. Adaptability and psychological flexibility: Overlapping constructs? *Journal of Contextual Behavioral Science*. 2021. № 19. P. 72-78.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитування серед потенційних клієнтів щодо важливих якостей психологів

1. Ім'я: _____
2. Вік: _____
3. Стать:
 - ☐ Жіноча
 - ☐ Чоловіча
4. Чи Ви маєте/здобуваєте психологічну освіту?
 - ☐ Так
 - ☐ Ні
5. Чи зверталися Ви раніше до психолога?
 - ☐ Так
 - ☐ Ні
6. Як часто Ви звертаєтеся до психолога?
 - ☐ Рідко
 - ☐ Нечасто
 - ☐ Часто
 - ☐ Регулярно
7. Наскільки важлива для вас здатність психолога співпереживати і підтримувати емоційно? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

8. Чи вважаєте Ви важливою здатність психолога бути стриманим і врівноваженим? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

9. Як Ви оцінюєте важливість відкритості психолога до нових методів і підходів? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

10. Наскільки важлива для Вас здатність психолога адаптуватися до вашого настрою і стану? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

11. Як Ви оцінюєте важливість терплячості в роботі психолога? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

12. Чи вважаєте Ви важливою здатність психолога залишатися об'єктивним? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

13. Як Ви оцінюєте важливість вміння психолога встановлювати контакт із клієнтом? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

14. Чи вважаєте Ви важливою здатність психолога зберігати спокій у напружених ситуаціях? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

15. Як Ви оцінюєте важливість психолога у вирішенні конфліктних ситуацій? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

16. Наскільки важливо, щоб психолог був чутливим до ваших емоційних станів? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

17. Чи вважаєте Ви важливою здатність психолога допомогти вам розкрити свої справжні почуття? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

18. Як Ви оцінюєте важливість самоконтролю психолога в процесі консультації? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

19. Чи важливо для Вас, щоб психолог допомагав вам будувати власну стратегію виходу зі складних ситуацій? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

20. Як Ви оцінюєте важливість психологічної гнучкості фахівця?
(Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

21. Як Ви оцінюєте важливість уміння психолога приймати клієнта таким, яким він є? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

22. Як Ви оцінюєте важливість уміння психолога схвалювати й підтримувати клієнта в його виборах? (Шкала 1-10)

☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

23. Які ще якості, на Вашу думку, важливі для психолога? (Відкрита відповідь)

Додаток Б

«Методика вивчення темпераменту» (Г. Айзенк)

Інструкція. Вам пропонується набір спеціально підготовлених нескладних запитань, на кожне з яких треба чесно та відверто відповісти «так» або «ні».

1. Чи часто ви відчуваєте потребу в нових враженнях, бажання багато що змінити довкола себе?
2. Чи часто вам потрібна підтримка надійного друга, готового допомогти, підбадьорити чи заспокоїти?
3. Ви вважаєте себе людиною безтурботною?
4. Чи відчуваєте ви труднощі, коли треба відповісти «ні»?
5. Перед тим як щось зробити, чи обмірковуєте можливі наслідки, кінцевий результат?
6. Якщо пообіцяли щось зробити, чи завжди дотримуєте слова?
7. Чи часто у вас змінюється настрій?
8. Звичайно ви говорите і дієте швидко, не замислюючись?
9. Чи часто відчуваєте себе пригніченим, розчарованим без будь-яких на це причин?
10. Чи можете зробити будь-що, побившись об заклад?
11. Чи відчуваєте сором'язливість та збентеження, коли намагаєтеся заговорити з незнайомою симпатичною людиною протилежної статі?
12. Чи втрачаєте часом самовладання?
13. Чи часто здійснюєте вчинки під впливом миттєвого настрою?
14. Чи часто відчуваєте муки сумління через те, що сказали або зробили щось таке, чого не слід було б говорити чи робити?
15. Чи надаєте перевагу читанню книг, газет та журналів перед зустрічами з людьми?

16. Вас легко образити?
17. Чи подобається вам часто бувати у компаніях?
18. Чи маєте думки, які не хотіли б відкривати іншим?
19. Чи правда, що іноді все «горить» у вас у руках, а іноді настають нудьга та смуток?
20. Ви хочете мати друзів небагато, але дуже близьких та відданих?
21. Ви мрійник?
22. Якщо на вас кричать, то чи відповідаєте тим же?
23. Часто відчуваєте свою провину?
24. Чи всі ваші звички та захоплення вам подобаються?
25. Чи здатні ви дати волю своїм почуттям та весело провести час у компанії?
26. Ви людина, яка легко збуджується?
27. Люди, які вас знають, вважають, що ви людина компанійська?
28. Коли ви зробили щось важливе, то чи не замислювалися, що могли б зробити це краще?
29. Вважаєте за краще менше говорити, коли перебуваєте у товаристві інших людей?
30. Чи любите ви пліткувати?
31. Чи буває у вас безсоння через різні думки?
32. Відповідь на питання, яке вас цікавить, шукатимете у книжці?
33. Чи відчуваєте ви часом посилене серцебиття?
34. Вам подобається робота, яка потребує зосередженості?
35. Чи відчуваєте іноді відчуття тремтіння?
36. Коли ви знаєте, що контролю в автобусі не буде, чи обов'язково сплатите за свій проїзд?
37. Ви байдуже ставитеся до кепкувань над собою?
38. Ви дратівливі?
39. Чи подобається вам виконувати роботу у високому темпі?

40. Чи хвилюють вас думки про неприємності, які можуть трапитися?
41. Ви любите ходити і все робити повільно?
42. Ви дозволяєте собі інколи запізнюватися?
43. Чи часто вам доводиться бачити страшні сни?
44. Ви любите розмовляти навіть з незнайомою людиною?
45. Ви страждаєте, коли вам болить?
46. Чи пригнічують вас неприємні почуття, коли тривалий час позбавлені можливості спілкуватися з людьми?
47. Чи вважаєте ви себе людиною нервовою?
48. Чи є серед ваших знайомих люди, які вам дуже не подобаються?
49. Ви дуже впевнена у собі людина?
50. Вас легко образити, якщо вказати на недоліки?
51. Ви згодні з тим, що від вечірки отримати справжнє задоволення важко?
52. Чи дошкуляють вам думки, що ви чимось гірший за інших?
53. Чи здатні ви внести пожвавлення в нудну компанію?
54. Чи буває, що ви говорите про те, чого не розумієте?
55. Вас хвилює здоров'я?
56. Ви часто кепкуєте з інших?
57. Ви страждаєте від безсоння?

Оцінювання результатів. Для оцінки об'єктивності відповідей важливо звернути увагу на те, що, якщо респондент дав відповідь «так» на запитання 6, 24 і 36, а «ні» на запитання 12, 18, 30, 42, 48 і 54, це може свідчити про його небажання або нездатність об'єктивно оцінювати себе. Ця категорія відповідей називається «Шкалою Щирості». Нормальним вважається, що в кожній людини може бути до 4 неправдивих відповідей.

Ключ.

Шкала екстраверсії та інтроверсії формується шляхом підрахунку кількості відповідей «так» на запитання 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 46, 49, 53 і 56, а також «ні» на запитання 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41 і 51.

Шкала нейротизму визначається шляхом підрахунку відповідей «так» на запитання 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 50, 52, 55 і 57.

Отримані показники екстраверсії-інтроверсії розміщуються на горизонтальній осі, тоді як показники нейротизму – на вертикальній (максимальне значення – 24). На основі розташування отриманих балів визначається тип темпераменту: сангвінік, флегматик, холерик або меланхолік.

Додаток В

«Міні-мульт»

Інструкція. Зараз Ви ознайомитеся з твердженнями, які характеризують стан вашого здоров'я та характеру. Прочитайте кожне твердження та вирішіть про Вас це чи ні. Якщо твердження стосується Вас, натисніть «Це про мене». Якщо ж ні – просто пропустіть це питання. Не витрачайте на роздуми багато часу. Найправильнішим є те рішення, яке одразу спаде на думку.

1. У вас гарний апетит?
2. Зранку ви зазвичай відчуваєте, що виспались і відпочили.
3. У вашому повсякденному житті багато цікавого.
4. Ви працюєте із великим напруженням.
5. Часом у вас з'являються такі погані думки, що про них краще не розповідати.
6. У вас дуже рідко буває запор.
7. Деколи вам хочеться назавжди піти з дому.
8. Часом у вас бувають напади нестримного сміху або плачу.
9. Часом вас турбує нудота і потяг на блювання.
10. У вас таке враження, що вас ніхто не розуміє.
11. Інколи вам хочеться вилятися.
12. Щотижня вам сняться кошмари.
13. Зосередитися вам важче, ніж іншим людям.
14. З вами траплялися (чи трапляються) дивні речі.
15. Ви досягли б у житті більшого, якби люди не були налаштовані проти вас.
16. У дитинстві ви деякий час скоювали крадіжки.
17. Бувало, що по кілька днів, тижнів або місяців ви нічим не могли зайнятися, тому що важко було примусити себе включатися в роботу.

18. У вас уривчастий і неспокійний сон.
19. Коли ви перебуваєте серед людей, вам чуються дивні речі.
20. Більшість людей, які вас знають, не вважають вас неприємною людиною.
21. Вам часто доводилося підкорятися комусь, хто знав менше від вас.
22. Більшість людей задоволені своїм життям більше, ніж ви.
23. Багато хто перебільшує свої нещастя, щоб домогтися співчуття і допомоги.
24. Іноді ви сердитеся.
25. Вам дійсно не вистачає впевненості у собі.
26. У вас часто бувають судоми в м'язах.
27. У вас часто буває відчуття, ніби ви зробили щось неправильне або погане.
28. Зазвичай ви задоволені своєю долею.
29. Деякі так полюбують командувати, що вам хочеться все зробити наперекір, хоча знаєте, що вони праві.
30. Ви вважаєте, що проти вас щось замислюють.
31. Більшості людей властиво отримувати вигоди не зовсім чесним шляхом.
32. Вас часто непокоїть шлунок.
33. Часто ви не можете зрозуміти, чому напередодні у вас був поганий настрій і роздратування.
34. Часом ваші думки плинули так швидко, що ви не встигали їх висловлювати.
35. Ви вважаєте, що ваше сімейне життя не гірше, ніж у більшості ваших знайомих.
36. Часом ви впевнені у власній непотрібності.
37. Останніми роками ваше самопочуття було в основному хорошим.

38. У вас були періоди, коли щось зробивши, ви не могли згадати, що саме.

39. Ви вважаєте, що вас часто незаслужено карали.

40. Ви ніколи не почували себе краще, ніж тепер.

41. Вас не турбує те, що про вас думають інші.

42. Із пам'яттю у вас усе добре.

43. Вам важко підтримувати розмову з людиною, із якою ви щойно познайомилися.

44. Більшу частину часу ви відчуваєте загальну слабкість.

45. У вас рідко болить голова.

46. Інколи вам важко зберегти рівновагу під час ходьби.

47. Не всі ваші знайомі вам подобаються.

48. Є люди, які намагаються прикрасити ваші ідеї та думки.

49. Ви вважаєте, що здійснювали вчинки, які не можна пробачити.

50. Ви вважаєте, що ви занадто сором'язливі.

51. Ви майже завжди про щось тривожитеся.

52. Батьки часто не схвалювали ваші знайомства.

53. Іноді ви трохи пліткуєте.

54. Часом відчуваєте, що вам дуже легко приймати рішення.

55. У вас буває сильне серцебиття і ви часто задихаєтеся.

56. Ви запалюєтеся, але швидко відходите.

57. У вас бувають періоди такого неспокою, що важко всидіти на місці.

58. Ваші батьки та інші члени сім'ї часто прискіпливі до вас.

59. Ваша доля нікого особливо не цікавить.

60. Ви не осуджуєте людину, яка не проти скористатися у своїх інтересах помилками іншого.

61. Інколи ви сповнені енергії.

62. Останнім часом у вас погіршився зір.

63. Часто у вас гуде або шумить у вухах.

64. У вашому житті були випадки (можливо, тільки один), коли ви відчували, що на вас діє гіпноз.

65. У вас бувають періоди, коли ви надзвичайно веселі без особливої на це причини.

66. Навіть перебуваючи у компанії, ви відчуваєте себе самотньо.

67. Ви вважаєте, що майже кожен може збрехати, щоб уникнути неприємностей.

68. Ви відчуваєте гостріше, ніж більшість інших людей.

69. Часом ваша голова працює повільніше, ніж зазвичай.

70. Ви часом розчаровуєтеся у людях.

71. Ви зловживаєте спиртними напоями.

Ключ.

В	№	Н	В	№	Н	В	№	Н	В	№	Н
	1			19			37			55	
	2			20			38			56	
	3			21			39			57	
	4			22			40			58	
	5			23			41			59	
	6			24			42			60	
	7			25			43			61	
	8			26			44			62	
	9			27			45			63	
	10			28			46			64	
	11			29			47			65	
	12			30			48			66	
	13			31			49			67	
	14			32			50			68	
	15			33			51			69	
	16			34			52			70	
	17			35			53			71	
	18			36			54				

Шкали	Відповіді	№ твердження
L	Н	5 11 24 47 53
F	Н	22 24 61
	В	9 12 15 19 30 38 48 49 58 59 71
K	Н	11 23 31 33 34 36 40 41 43 56
	В	61 65 67 69 70
1	Н	1 2 6 37 45
	В	9 18 26 32 44 46 55 62 63
2	Н	1 3 6 11 28 37 40 42 60 61 65
	В	4 9 17 18 22 25 36 44
3	Н	11 23 28 29 37 40 41 43 45 50 56
	В	1 2 3 9 18 26 31 33 35 44 46 55 57 62
4	Н	2 28 34 35 41 43 50 65
	В	7 10 13 14 15 16 22 27 52 58 71
6	Н	20 28 29 31 67
	В	5 8 10 15 30 39 63 64 66 68
7	Н	3 3 42
	В	5 8 13 17 22 25 27 36 44 51 57 66 68
8	Н	4 42
	В	5 7 8 10 13 14 15 16 17 26 30 38 39 46 57 63 64 66
9	Н	43
	В	4 7 8 20 21 29 34 38 39 54 57 60

Оцінювання та аналіз результатів. Результати аналізуються за допомогою значення шкали корекції. Значення шкали К додається до базисних

шкал, визначених у запитанні, наприклад, шкал 1, 4, 7, 8, 9. До сирих балів значення шкали К додають за такою схемою:

$$\text{Шкала } Hs = Hs + (0.5 * K).$$

$$\text{Шкала } Pd = Pd + (0.4 * K).$$

$$\text{Шкала } Pt = Pt + K.$$

$$\text{Шкала } Sc = Sc + K.$$

$$\text{Шкала } Ma = Ma + (0,2*K).$$

Таблиця коефіцієнтів корекції

К	0,5 К	0,4К	0,2К
16	8	6	3
15	8	6	3
14	7	6	3
13	7	5	3
12	6	5	2
11	6	4	2
10	5	4	2
9	5	4	2
8	4	3	2
7	4	3	1
6	3	2	1
5	3	2	1
4	2	2	1
3	2	2	1
2	1	1	0
1	1	1	0

Переведення сирих балів (після додавання значень за Шкалою Корекції) здійснюється за формулою, де X – це сирий бал, а M і δ – значення, отримані з таблиці.

$$T = 50 + \frac{10(X - M)}{\delta}$$

Оціночні шкали:

1. Шкала брехні (L).
2. Шкала вірогідності (F).
3. Шкала корекції (K).

Базисні шкали:

1. Іпохондрія (Hs).

2. Депресія (D).
3. Істерія (Hy).
4. Психопатія (Pd).
5. Паранойяльність (Pa).
6. Психастенія (Pt).
7. Шизоїдність (Se).
8. Гіпоманія (Ma).

Низькими оцінками вважаються оцінки нижче 40.

Додаток Г

«Шкала доброзичливості» (Д. Кемпбелл)

Інструкція. Уважно прочитайте пари суджень опитувальника. Якщо ви вважаєте, що будь-яке судження з пари вірно і відповідає вашому уявленню про себе та інших людей, то в банку відповідей навпроти номера судження відзначте ступінь вашої згоди з ним, використовуючи запропоновану шкалу.

1. Виберіть вірну думку

- 1) Людина найчастіше може бути упевнена в інших людях.
- 2) Довіряти іншому небезпечно, оскільки/тому що він може використовувати це в своїх цілях.

2. Виберіть вірну думку

- 1) Люди швидше/скоріше допомагатимуть один одному, чим ображати один одного.
- 2) У наш час/в наші часи навряд чи знайдеться/перебуватиме така людина, якій можна було б повністю/цілком довіритися.

3. Виберіть вірну думку

- 1) Ситуація, коли людина працює для інших, повна/ цілковита небезпеки.
- 2) Друзі і співробітники виступають/вирушають кращим гарантом безпеки.

4. Виберіть вірну думку

- 1) Віра в інших є основою виживання у наш час/в наші часи.
- 2) Довіряти іншим рівнозначно пошуку неприємностей/прикрозців.

5. Виберіть вірну думку

- 1) Якщо знайомий просить/прохає дати у борг/позички, краще знайти спосіб відмовити йому.

2) Здатність/здібність допомогти іншому складає одну з кращих сторін нашого життя.

6. Виберіть вірну думку

1) «Договір дорожчий за гроші» – все ще краще правило у наш час/в наші часи.

2) У наш час/в наші часи необхідно спостерігати та контролювати усіх незалежно від власних принципів.

7. Виберіть вірну думку

1) Неможливо перестрибнути через себе.

2) Там, де є воля, є і результат.

8. Виберіть вірну думку

1) У ділових стосунках не місце дружбі.

2) Основна функція ділових стосунків полягає в можливості/спроможності допомогти іншому.

Ключ. Вибори, що свідчать про доброзичливе ставлення до інших: 1а, 2а, 3а, 4а, 5а, 6а, 7а, 8а.

Обробка та інтерпретація результатів. Якщо відповідь випробовуваного збігається з ключем, нараховується 1 бал. Набрані бали підсумовуються для визначення показника доброзичливого ставлення до інших:

- 4 бали і менше – низький рівень;
- 4-8 балів – середній рівень;
- 8 балів і більше – високий рівень.

Додаток Д

«Тест на прийняття інших» (В. Фей)

Інструкція. Уважно прочитайте твердження опитувальника. Якщо ви вважаєте, що згодні з цим твердженням і воно відповідає вашому уявленню про себе та інших людей, то позначте ступінь вашої згоди з ним, використовуючи запропоновану шкалу:

- 5 – практично завжди;
- 4 – часто;
- 3 – іноді;
- 2 – випадково;
- 1 – дуже рідко.

1. Людей досить легко ввести в оману.
2. Мені подобаються люди, з якими я знайомий(а).
3. У наш час люди мають дуже низькі моральні принципи.
4. Більшість людей думають про себе тільки позитивно, рідко звертаючись до своїх негативних якостей.
5. Я почуваюся комфортно практично з будь-якою людиною*.
6. Усе, про що люди говорять у наш час, зводиться до розмов про фільми, телебачення та інші дурні речі подібного роду.
7. Якщо хто-небудь почав робити послугу іншим людям, то вони відразу ж перестають поважати його.
8. Люди думають тільки про себе.
9. Люди завжди чимось незадоволені й шукають що-небудь нове.
10. Примхи більшості людей дуже важко витерпіти.
11. Людям безумовно необхідний сильний і розумний лідер.
12. мені подобається бути на самоті, далеко від людей.
13. Люди не завжди чесно поводяться з іншими людьми*.

15. Мені подобається бути з іншими людьми.
16. Більшість людей дурні й непослідовні*.
17. Мені подобається бути з людьми, чиї погляди відрізняються від моїх*.
18. Кожен хоче бути приємним для іншого.
19. Найчастіше люди незадоволені собою.

Ключ і опрацювання результатів. Підраховується сума балів, набрана випробуванним. За судженнями, позначеними зірочкою (*), бали підраховуються у зворотному порядку, тобто 5 відповідає 1; 4 – 2; 3 – 3; 2 – 2 і 1 – 5.

Інтерпретація результатів.

- 60 балів і більше – високий показник прийняття інших;
- 45-60 балів – середній показник прийняття інших із тенденцією до високого
- 30-45 балів – середній показник прийняття інших із тенденцією до низького;
- 30 балів і менше – низький показник прийняття інших.

Додаток Ж

Методика «Неповне речення» (Дж. Б. Роттер)

Інструкція. Закінчіть ці речення так, як Ви насправді відчуваєте.

Ім'я: _____

Стать: _____

Вік: _____

Сімейний стан: _____

1. Мені подобається _____
2. Найщасливіший час _____
3. Я хочу знати _____
4. Повернувшись додому _____
5. Я шкодую _____
6. Перед сном _____
7. Чоловіки _____
8. Найкращі _____
9. Мене дратує _____
10. Люди _____
11. Мати _____
12. Я відчуваю _____
13. Мій великий страх _____
14. У старших класах _____
15. Я не можу _____
16. У спорті _____
17. У дитинстві _____
18. Мої нерви _____
20. Інші люди _____

21. Я страждаю _____
22. Я зазнав невдачі _____
23. Читання _____
24. Мій розум _____
25. Майбутнє _____
26. Мені потрібно _____
27. Шлюб _____
28. Я найкраще почуваюся, коли _____
29. Іноді _____
30. Що мені завдає болю _____
31. Я ненавиджу _____
32. Цей університет _____
33. Я дуже _____
34. Єдина проблема _____
35. Я хотів би _____
36. Мій батько _____
37. Я таємно _____
38. Я _____
39. Танці _____
40. Найбільше мене турбує _____
41. Більшість жінок _____

Ключ і опрацювання результатів. Оцінювання відповідей відбувається на основі прикладів, наведених у посібнику та за шкалою:

K3 = 6

K2 = 5

K1 = 4

H = 3

ПІ = 2

П2 = 1

П3 = 0

Інтерпретація результатів.

- Низький рівень дезадаптації: для чоловіків – 0-90 балів, для жінок – 0-100 балів.
- Середній рівень дезадаптації: для чоловіків – 91-134, для жінок – 101-144 балів.
- Високий рівень дезадаптації: для чоловіків – 135 балів і більше, для жінок – 145 балів і більше.

Додаток 3

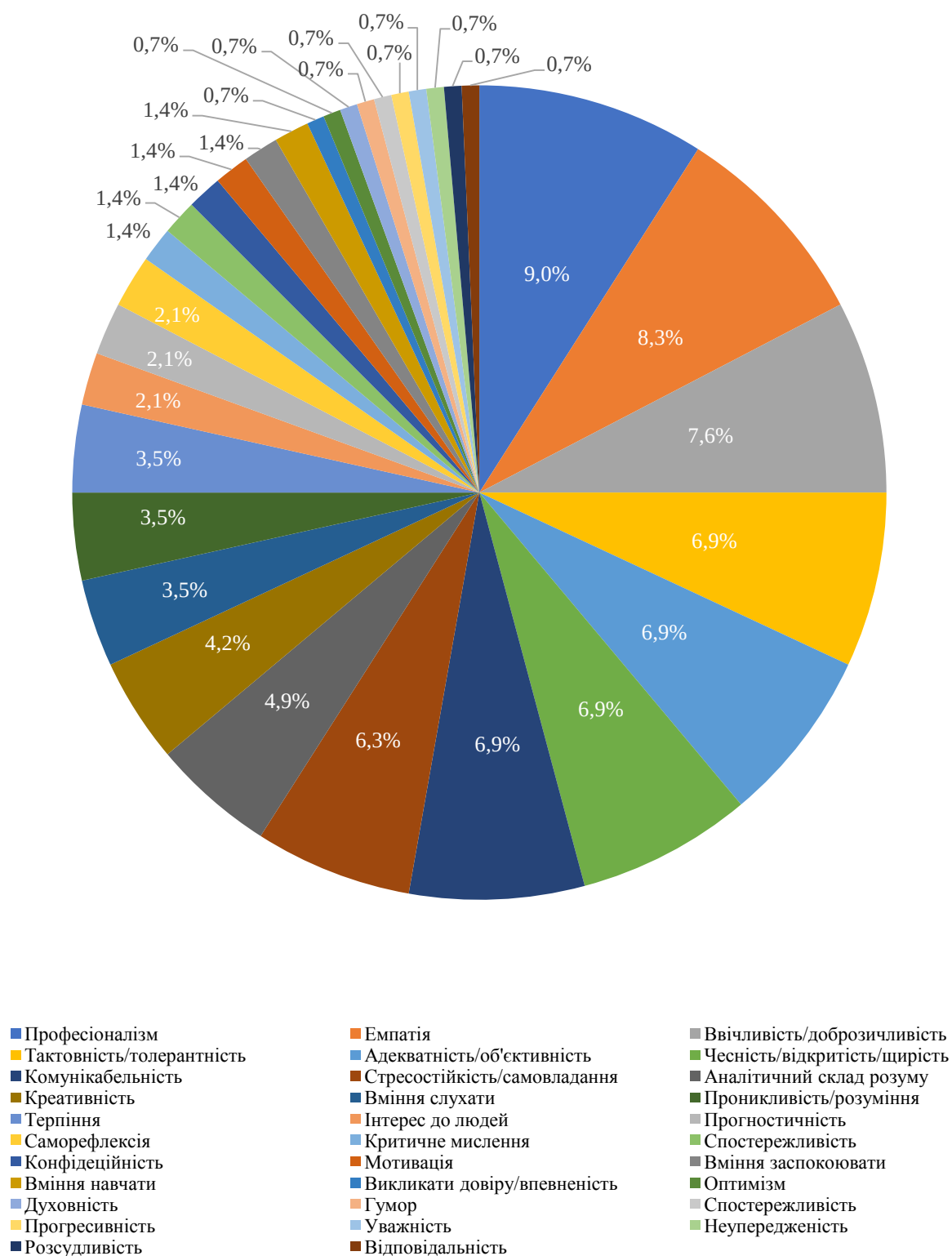

Рис. 3.4 Додаткові важливі якості психолога, виокремлені респондентами без психологічної освіти

Додаток И

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

№ з/п	Умовні позначення	Назва показників
1	$\bar{X}$	середнє значення
2	σ	стандартне відхилення
3	Me	медіана
4	Max	максимальне значення
5	Min	мінімальне значення
6	значення W Shapiro-Wilk	вимір ступеню відхилення розподілу вибірки від нормального розподілу
7	p-значення	імовірність отримання результатів, які спостерігаються в даних, або більш екстремальних результатів, якщо нульова гіпотеза є істинною
8	Mann-Whitney U	непараметричний тест, що використовується для порівняння двох незалежних груп
9	SS	сума квадратів
10	df	ступені свободи
11	MS	середній квадрат
12	значення F	відношення MS між групами до MS усередині груп
13	F crit	критичне значення F для визначення статистичної значущості